

בעזה"י

שירת התורה

פרשת וארא

שנת תשפ"ה

שנה ה' גליון 229

תוכן העניינים

ביאור הסימנים שנתן רבי יהודה..... יט
חקירה במהות מכת דם..... כ
במים התגלה שתי מציאויות שונות בב"א..... כ
האם הי' הנילוס במכת דם כשר לטבילת נדה..... כא
הלב של פרעה נהפך לכבד..... כא
מח' חכ"צ וכו"פ אי שייך לחיות בלי לב..... כב
סגולת ביתו של פרעה לעורר ליצנות..... כב
התועלת בזה שהחרטומים יכלו לעשות כן..... כג
האם יש הרגשה ודעה בדומם ובעלי חיים..... כד
הק"ו שלמדו חמ"ו מצפרדעים..... כה
הצפרדעים חידשו מסי"נ גם בכבשן אש..... כה
אם יש מיתת ב"ד ע"י שריפת אש ממש..... כו
האם הי' ציווי לצפרדעים ליכנס לתנור..... כו
הצפרדעים חידשו שהתנור יהי' חם..... כו
הצפרדעים גילו את הדעת במצרים..... כו
הקדושה והטהרה הנשפעת מכח מכת צפרדע..... כז
ביאור הא דאדמה אשר הם עלי'..... כח
מכת שחין רמז לפרעה שגחלת ישראל קיים..... כח
משה ואהרן מלהיבים הגחלת של ישראל..... כח
הטעם שהאריך הקב"ה להכות את פרעה..... כט
ביאור הא דפתח ה' פתח הצלה למצריים במכת ברד... כט
הגנת הבית אינו מצד מציאותו הטבעית..... ל
הטעם שהיו אלו שלא שמו לבם לדבר ה'..... לא
ביאור ענין הצלת החטה והכסמת..... לא
בדבר קטן כבר תלה פרעה הכל בדרך הטבע..... לב
ביאור ד' רש"י שמכות בכורות שקול נגד כל המכות..... לב
שבירת התבואות סימן לשבירת בעל גאווה..... לב
מלת גיבעול הוא סימן למס' פסוקי הפרשה..... לג
סגולת חודש שבט למתק חרבו של הקב"ה..... לד
דברי זכרון על מורינו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו חיים סלומון זצ"ל..... לד
עשר מכות מלמדים אותנו יראת שמים..... לו

תוכן העניינים

פרשת וארא..... ג
ההנהגה בדרך האבות ביחס להנהגה ע"י משרע"ה..... ג
עבודת האבות עבור בניהם..... ג
משה רבינו הוא דרך התורה למעלה מן הטבע..... ד
מה שנקרא פרשת וארא..... ה
ביאור ד' לשונות של גאולה..... ה
ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה..... ו
למה ד' כוסות לא נאמר לנו מדאורייתא..... ו
מה שתיקנו על היין דוקא..... ז
היין עושה שינוי באדם..... ז
יין מבטא הרתיחה והחשק שלנו לעבודת ה'..... ז
ההשוואה בין זכירה דיצ"מ וזכירה דשבת..... ח
צריך להרגיש שנמצאים בגלות..... ח
קיום והבאתי בליל פסח..... ט
ביאור ענין כוס חמישי..... ט
ביאור ענין כוס של אליהו..... ט
הטעם שלא שמעו ישראל למשה..... י
אין להתיימשך גם בנדמה שלא נשמע..... י
דוגמאות מאמ"ז ומו"ז זצ"ל שלא התיימשכו..... יא
משה חיפש לעשות ק"ו..... יא
משמעות מדת ק"ו..... יב
מק"ו נעשה תורה והלכות..... יב
הציווי למשה רבינו שיתנהג כמלך..... יג
הציווי כאן על שילוח עבדים..... יג
הזכרת ייחוסו של משה דוקא כאן..... יג
הזכרת ייחוסו של ישראל בירור הפנימיות..... יד
שינוי מזג האויר בפרשת וארא..... יד
אריכות המשפחה באהרן יותר ממשה..... טו
משה ואהרן שקולים זה לזה..... טז
אין תורה איז נישטא קיין "מוז"..... יז
הזכרת גילם של משה ואהרן דוקא כאן..... יח

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאוו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11 - 11:30 אפשר לשמוע בקול הלשון:

02 08-1917000-7-916717 בענגלאנד: 03-6171111-7-916717

או בקן משובב נתיבות 7-0733718341

למורידי הגליון ביום ד' יעודכן בעז"ה

פרשת וארא

פרשה זו נקראת פרשת וארא. וארא זה לשון גילוי, מבואר דענינו של הפרשה הוא התגלות וגילוי מיוחדת שעדיין לא הי' עד עכשיו, וכן מבואר בראשית הפרשה שא"ל הקב"ה למשה דלאבות לא נודע רק בשם שקי, ולא בשם הוי"ה הרי זכאן ביצי"מ יתגלה שם הוי"ה ויל"ב מה ענינו של גילוי זה.

ונקדים כמה שאלות על פסוקים הראשונים בעז"ה:

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה': וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל שקי וגו' עד סוף הפרשה [ו' ב' ט']

א: וידבר אלקים אל משה צ"ע למה כתוב כאן לשון קשה, לשון מדת הדין, ורש"י כתב "לפי שהקשה לדבר למה הרעותה דיבר אתו משפט" וקשה דאיזה משפט דיבר אתו כאן.

ב: ויאמר אליו אני ה', עכשיו הוא מדבר בלשון של רחמים בלשון אמירה, ובשם הוי"ה ולמה הי' כאן שינוי.

ג: וגם שזה כפל הלשון, מתחלה כבר כתב שהקב"ה מדבר אליו, ולמה חזר שוב לומר ויאמר אליו, משמע שיש כאן אמירה אחרת.

ד: וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב, ל"ל להאריך כ"כ בהזכרת האבות, והול"ל "וארא אל האבות" וכדכ' רש"י, וגם הפריד כל אחד מהאבות עם "אל", וגם מה בא רש"י לומר "אל האבות" ו"א שהוא חלק מד"ה של רש"י.¹

ה: מה חידש כאן הקב"ה למשה, ואיזה תשובה הוא זה לטענתו, הרי טענתו הי' שהוא נשלח לגאול את ישראל ולהקל מעליהם, ומעת שבא לפרעה רק נעשה יותר קשה, ומה התשובה ע"ז, הרי משה כבר יודע שהקב"ה גואל את ישראל בזכות האבות כמ"ש בפרשת שמות, ומה יועיל במה שיגיד לו שכבר הבטיח לאבות ומוכרח לקיימו.

ו: הרי הקב"ה כבר השיב למשה בסוף פ' שמות, עתה תראה אשר אעשה לפרעה וגו' היינו שהקב"ה כבר הבטיח לו דעוד יהי' טוב ושלא ידאג, ופתאום מתחיל כאן פרשה חדשה וארוכה, הרי כבר אמר לו מה שאמר,

1 אבל כבר נאמרו הרבה פירושים על רש"י ואף דיתכן דזה הכל מטעות המדפיס מ"מ ההשגחה סיבבה שיהי' כן וכמ"ש החזו"א על הגירסאות בגמ'. ואור לשמים ועוד צדיקים רמזו בד' רש"י אלו דאבות לשון רצון מל' לא אבה לשלחם, והכוונה דהקב"ה מתגלה לכל מי שיש לו רצון והשתוקקות גם בא"ר לכך.

ואם עדיין לא גמר לדבר אתו א"כ זה המשך לפרשת שמות, ולמה גמר הסדרה, וכאן התחיל ענין חדש ופרשה חדשה.

ז: ברש"י כתוב, שהקב"ה התאונן חבל על דאבדין נעל האבות שלא הרהרו אחר מדותיו אבל משה מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה, וקשה והרי כל מה שמשה מהרהר, כיון דאיכפ"ל צרתן של ישראל, והאם באו חז"ל ח"ו לגרוע ממעלת משה אדון הנביאים.

ז: כתיב בסוף הפרשה שמשה אמר זה לבנ"י "ולא שמעו אליו כלל מקוצר רוח ומעבודה קשה" וא"כ מה הי' התועלת בכל הפרשה אם בלא"ה לא שומעים לו, והאם כל הפרשה הי' רק בשביל משה לבד.

הנהגה בדרך האבות ביחס להנהגה ע"י**משרע"ה**

והנראה בעז"ה בהקדם דבריו הנפלאים של השפת אמת תרס"ג ותרמ"ה ועוד הרבה מקומות בפרשה זו, דהנה יש הבדל רב בין מדרגת האבות ומדרגת משרע"ה, כי משרע"ה הי' מיוחד להיות איש אלקים מיד כשנברא, והי' מוכן לתורה שהיא למעלה מהבריאה, ומדרגתו הי' כולו טוב בלי תערובות טוב ברע, כמ"ש ותרא אותו כי טוב הוא, [לעיל ב' ב'] והתנהגות משרע"ה הוא הנהגת הניסים בפרהסיא למעלה מדרך הטבע, ולכן מיועד משה להוריד תורה מן השמים, אולם האבות היו מוכנים לתקן מעשה בראשית והטבע, והיינו בחינת הדיבור שאמרו בזוה"ק שהי' עוד בגלות, היינו הנהגתו ית' את העולם והטבע, ולכן בחרו בגלות כדי ללכת בכל המקומות הנסתרים והשפלים תוך הטבע, ולהתייגע ולמצוא גם שם הארה דקדושה, ודרך זה הוא דרך האמונה, לעבוד את ה' בחושך בלי להרהר, וזה מצב של ערב ותערובות שצריך בירור, וזה"פ בשם שדי שיש די באלקותי בכל ברי', היינו שהקב"ה נתן נקודת חיות אלקות בכל דבר, שיהי' נמשך כל הסביבות לנקודה זו, כי בעוה"ז שהוא עלמא דשקרא יש הרבה שקר לכל נקודה של אמת, וע"י יגיעה אפשר למצוא נקודת האמת, וזה הי' עבודת האבות.

עבודת האבות עבור בניהם

וכל עבודתם של האבות הי' עבור בנ"י שעשו הכנה להגאולה של כל גלות וגלות, ולזה גופא נקראו אבות, כיון שכל מעשיהם עבור הבנים, והאבות הם העמודים שכל העולם עומד עליהם, וכמו כן בנ"י נבראו לתקן כל העולמות ולברר הטוב מן הרע, ולכן ימי הגלות הם עבודה להקב"ה, וע"י שמתקנים זאת התערובות בין טוב לרע, ממילא זוכים אח"כ להנהגת התורה ע"י משרע"ה,

גילה הקב"ה למשה, דהתיקון בעוה"ז צריך להיות כברייתו של עולם מעיקרא חשוכא ואח"כ נהורא, והקב"ה רצה לזכות כלל ישראל שיהי' להם חלק בתיקון כל הבריאה, ולזה היו ממשיכין עבודת האבות שבאו לתקן חטא אדם הראשון, וזה הבטיח להם הקב"ה, שע"י שיעברו גלות זה יתקנו כל אלו המקומות, וא"כ יש להם לבני"ב מדרגות, מצד פנימיות שלהם מיוחדים לתורה ומרע"ה, ומצד חיצוניות שלהם יש להם חלק בעוה"ז לתקן עוה"ז, ושם שק"י הוא הנהגת הטבע, ושם הוי"ה הוא הנהגת התורה ובחי' ואתה מחי' את כולם, והוא הוא דרך התורה דהיינו שהקב"ה מנהיג העולם בכל עת לבד מה שבראו להיות טבע קיים, וזאת נתברר ביצ"מ באותות ומופתים שעשה הקב"ה שבשינוי הטבע.

לפ"ז יוצא, דמשה רצה לעורר ההנהגה דכח התורה, שמכוחה באמת נעשו כל ניסי יצ"מ, דהכל הי' מכח שם הוי"ה ומכח התורה ומכח משה רבינו, ולכן לא סבל החושך והגלות, וכך הי' ראוי לפי מציאותו הרוחנית, אבל הקב"ה רצה להנהיג תחלת הגאולה ע"פ דרכם של האבות שהוא דרך האמונה, ומכחם וזכותם באמת נמשך להם אח"כ דרך התורה ודרכו של משרע"ה, ומכוחה הי' יצ"מ, וע"י התורה והמצוות של משרע"ה יוכלו בכל הגלויות להאיר מלמעלה מן הטבע לתוך חשכות הטבע, וזה עיקר תיקון הבריאה.²

וע"ע בשנת תרס"ג בנוסח אחר, דמתחלה דיבר אלקים אל משה היינו במדת הדין, היינו המדה הראוי למשרע"ה, דע"פ מדרגתו הי' אפשר להנהיג את העולם במדת הדין, ואם הי' כלל ישראל נמשכין אחר מדרגת משרע"ה שהוא עצם התורה, הי' גאולה שלמה במדת הדין, כמ"ש וידבר אלקים אל משה אנכי ה' אלקיך וגו' אבל כשלא זכו ישראל לכך שיתף הקב"ה זכות האבות וגאלם במדת הרחמים. דלא בחנם אמר משה, שהם לא מאמינים ולא ישמעו בקולו, שידע שלא הי' נמשכין אחר מדרגתו, אבל הקב"ה אמר לו דבעצם מושרש בהם האמונה בכח האבות, דהם מאמינים בני מאמינים, ואפי' שבגלות אינם יכולים להוציא אמונה הזאת מן הכח אל הפועל, מ"מ יכנס בהם הדיבור בכח שצירף הקב"ה זכות האבות, וזכות משה ואהרן וראשי בית אבותם, וע"י עצות אלו יכלו לקבל הדברים גם אם לא הי' מורגש בחיצוניות, מ"מ נכנס עמוק בלבם.

לפ"ז ניישב בעז"ה כל השאלות:

א: דיבור הקשה מרמז למה שרצה הקב"ה לברוא העולם במדת הדין, שזהו הגילוי של תורה, והוא מצב העולם

וזה הי' הכנת האבות לתקן העולם ולברר א"י, לבנות ביהמ"ק שהוא בנין הקודש, שנעשה בכח עובדי ה' לברר כבוד מלכותו בעוה"ז, וזה ההפרש בין בחי' אל שדי שאמר לעולמו די, שהוא הארת כבודו בצימצום ובמדה בכ"מ שהיא בחי' מעשה בראשית.

משה רבינו הוא דרך התורה למעלה מן הטבע

אבל בחי' משרע"ה הוא בחי' שם הוי"ה הי' הוה ויהי' בלי גבול, וזה מכח עץ החיים, והוא דרך התורה והניסים, וזה גם בחי' בוקר ובהירות בלי חשך, והכל הוא בהבנה וברעת, ושורש התורה הוא בחי' שם הוי', שהוא עצם החיות בלי צימצום, ושם הוא רק חירות בלי הסתר וחושך, וכשבנ"י זוכים להנהגה זו, אין שם מגע נכרי כלל, והיא בחינת השבת יום שכולו טוב, ולכן יחסו השבת למשה רבינו, כמ"ש ישמח משה במתנת חלקו, כי בשבת יש הארת נשמה יתירה שהי' בחי' התורה, בחי' טוב להודות והוא בלי גבול.

מעשה נבין, דח"ו לא באו חז"ל לדבר סרה על מרע"ה, אלא דמדרגת משרע"ה הי' רק בתורה וברעת, ולכן הוצרך לידע כל דבר לאשורו, כמ"ש יודיע דרכיו למשה, וזה עיקר מציאות משה, להבין כל דבר ולשאול על כל דבר, כיון שהוא הוא מציאות התורה, ומשה רצה לעורר כח הגאולה מכח התורה, שהוא בכח עץ החיים בלי בירור טוב מרע, ואז לא יהי' קושי השיעבוד והסתר, ולכן לא הי' יכול משה לסבול זה הגלות והחושך שהיו ישראל שרויין בה, ולכן אמר למה הרעותה.

וע"ז הי' תשובת הקב"ה, דאח"כ משה מצד עצמו מוכן באמת לקבל התורה, דהי' מופשט לגמרי מהטבע שנא' של נעליך מעל רגליך, אבל רוב העולם אינו במדרגה זו, ולכן רצה הקב"ה שבנ"י יתקנו כל הטבע ג"כ, ורצה להנהיג אותם באותו הדרך אשר בחרו להם האבות לכבודו ית', כדי לברר מלכותו בכל המקומות, כמו שיהי' לעתיד בעז"ה, שייגמרו ישראל דרך האבות הקדושים ואז יהי' להם נחלת הגוים ג"כ, וגם כיון דגאולה זו כולל כל הגאולות גם גלות אחרונות, שלא יהיו אז ישראל באותו מדרגה הגבוהה לכן הנהיג הגאולה בדרך זו.

אלא דבעצם כדי לברר הטבע בלי תורה ומצוות, צריך להיות לזה צדיק גדול והאבות גם בלי התורה זכו לתקן הטבע, אבל האמת כי התורה והמצוות הם עצות מן השמים לבנ"י מהכח שלמעלה מן הטבע להאיר תוך חשכת הטבע, וזה הכח בא משם הוי"ה ב"ה שהוא למעלה מן הטבע, אבל עבודת האבות הי' בכחם כמ"ש אברהם הי' מתחזק בצדקו מאליו, וזה הי' הקדמה שיוכלו לזכות אח"כ לדרך התורה, והאבות היו ההקדמה לתיקון הטבע לכן הי' עבודתם חביב מאד לפניו, וזה

2 ויש מצדיקים שאמרו דזה גופא הי' כוונת משה בטענתו למה הרעותה, שידע שאז יזכיר הקב"ה זכות אבות ויתאונן עליהם וזה יהי' זכות גדול לכלל ישראל.

דודי הנה זה בא מדלג על ההרים, [שהש"ר ב' ח'] שהקול בא לבנ"י בכח ההרים והגבעות שהכין להם הקב"ה ברחמיו עצות שיוכלו לקבל הדברים. ויש זמנים כמו בשבת שיווד נשמה יתירה ואז מסולק הקוצר רוח, ואז זה זמן שאפשר לשמוע ולקבל דבר ה'.

מה שנקרא פרשת וארא

בזה נבין דפרשה זו נקראת פרשת וארא דכולו הוא התחלת גילוי חדש של הנהגת הקב"ה דהוא גילוי שם הוי"ה שהוא דרך התורה ע"י משרע"ה, וכל הנהגת המכות ה' ע"פ תורה, אלא שזה בא בהקדמת עבודת והנהגת האבות.

ביאור ד' לשונות של גאולה

לכן אמר לבנ"י אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתני וגו' וגאלתי וגו' ולקחתי וגו' [שם ו-ז]

הנה אם יש כאן ציווי מיוחדת מהקב"ה למשה רבינו ע"ה שיגיד לנו ד' לשונות אלו של גאולה, וזהו פתיחת כל הפרשה, א"כ מבואר דכדי לזכות לגאולה ה' לנו להתעמק בד' לשונות אלו והמשמעות שבהם, דאל"כ ה' סגי שיגיד לישראל הבשורה על הגאולה באופן כללי, ומה גם שכבר בישר להם בפ' שמות שיגאלו, ובהכרח שיש כאן משמעות מיוחדת בגאולה.

ואכן משה רבינו אמרו לבני ישראל, אלא שלא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, והי' נראה כאילו לא פעל בזה כלום, וא"כ לאיזה תועלת אמרו הקב"ה למשה שיגיד לבנ"י אכן כבר כ' השפ"א תרל"ט דוודאי נשאר להם קצת רושם מדיבורים אלו ואחר הגאולה נתברר להם למפרע כל הדיבורים, ובליקוטי יהודה בשם אמרי אמת דבוודאי בפנימיות שמעו בנ"י ורק בחיצוניות לא שמעו וכרמב"ם פ"ב מגירושין ה"כ לענין גט מעושה, וזה לימוד גדול לעבודת ה' שאף שאינו מרגיש שינוי לטובה יעשה את שלו, כי באמת הכח חודר לפנימיות הנפש ועושה בו רושם. וראה עוד להלן בזה. ויש להוסיף עוד, דלשונות אלו נשארו לנו לדורות שכל פעם בליל הסדר כשנשתה ד' כוסות המרומזים נגד ד' לשונות אלו וכמו שיבואר לקמן, נקבל בתוכנו כוחות של גאולה.

והנה מקודם יש לבאר מה מונח בד' לשונות אלו, [אגב-הפשטות דלשון רביעי הוא ולקחתי אולם ד' הגר"א דגאלתי מתחלק לשתים לזרוע נטוי' ושפטים גדולים] וכ' ברמב"ן דוהוצאתי קאי על כובד משא מצרים והצלתני הוא שגם אחרי היציאה לא נצטרך לתת להם מס, וגאלתי היינו שע"י השפטים יאמרו המצרים הנה לך ישראל בפדיון נפשינו וא"כ יהי' זה בדרך פדיון מכה. וכלי יקר ואוה"ק

לפני החטא עץ הדעת דתערוכות טוב ברע, וכך הי' אמור להיות הגאולה אילו הי' כלל ישראל נמשכים לגמרי אחר הנהגת משרע"ה.

ב-ג: הקב"ה אומר לו בלשון רכה שהוא צריך להנהיג הגאולה בצורה אחרת ובמדת הרחמים, וגם מגלה לו אני ה', שהגאולה הוא גילוי שם הוי"ה באמת, אבל צריך הקדמת האבות וכמו שיבואר בהמשך.

ד: הקב"ה בא לומר דכל הגאולה בנוי דוקא על עבודת האבות, וצריך כאן להמשיך הגאולה ע"פ הקדמת עבודת והכנת האבות, דהוא גילוי הארת ה' בתוך הטבע, ורק ע"י תיקון הטבע שוב יהי' אפשר לגלות שם הוי"ה, ולכן הדגיש כל אחד מן האבות בנפרד כדי לעורר זכותם, וכיון דעיקר כוחם מכח היותם אבות, וכל מה שעשו היו לדורות, לכ"כ רש"י "וארא אל האבות" דעיקר כחם ה' בתור אבות, ובנ"י עכשיו ימשיכו דרכם ועבודתם בזה שיהי' להם אמונה בתוך ההסתרה.

ה: משה סבר שעיקר הגאולה יהי' מיד דרך התורה, ולכן לא סבל הקושי של הגלות, אבל הקב"ה חידש לו שרוצה שיהי' הגאולה בהקדם תיקון הטבע דרך אמונה, ע"פ דרכם והכנתם של האבות ובזכותם, ועי"ז יהי' להם חלק בתיקון כל הבריאה.

ו: לכן מתחיל כאן פרשה חדשה, כיון שכאן התחיל הגילוי החדש של הגאולה ע"י גילוי שם הוי"ה שהוא גילוי דרך התורה, רק שזה בהקדם כוחן וזכותן של האבות, וכיון שע"ז בנוי ומבוסס כל ניסי יצי"מ, לכן יש כאן דיבור חדש ופרשה חדשה, דכאן מעמיד ומבסס הקב"ה כל צורת ההנהגה בשעת יצי"מ. [ובביאור גדר הנהגת שם הוי"ה ראה מש"כ להלן במכת דם בשם הג"ר משה שפירא זצ"ל]

ז: לא באו חז"ל ח"ו לגרוע ממעלת משרע"ה, רק שיש כאן ב' מדרגות, וחביב להקב"ה ביותר עבודת האבות שהוא דרך האמונה, שזה יהי' יסוד הגאולה מכל הגליות, אבל וודאי משה הוא מדרגה גדולה שהוא דרך התורה, אלא ששם הכל ברור ומוכן בגדר בוקר, ול"ש דרגה זו דאמונה כיון שדרך התורה, הוא מעולם העליון מחוץ לטבע, וזה עיקר צורתו ומציאותו של משה.

ח: מה שלא שמעו אל משה הי' מטעם זה גופא, כיון שעדיין לא היו נמשכים לגמרי למדרגת מרע"ה, ולכן לא יכלו להמשיך אחר דיבור הקב"ה שהוא כולו תורה, וכמ"ש שהדיבור הי' בגלות, אבל כיון שהחטא בכלל ישראל הוא רק במקרה ולא בעצם, לכן אע"פ שלא שמעו אל משה, מ"מ הדיבור נכנס בהם בכח שצירף הקב"ה מעשה אבות, וצירף אהרן שיקבל משה והם יקבלו מן אהרן וגם צירף ראשי בית אבותם, וז"ש קול

באמת בליל הסדר למשוך עלינו מלשונות אלו
ע"י קיום מצות ד' כוסות.

ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה

והנה מבואר ברש"י ורשב"ם ריש ערבי פסחים [צט:]
דהחיוב לשתות ד' כוסות הוא כנגד ד' לשונות של
גאולה הכתובים כאן בפ' וארא. ומקורם מירושלמי פ"י
פסחים ה"א ושם הגירסא שהחיוב לשתות ד' כוסות הוא
מה"ת שכתבה התורה ד' לשונות כדי ללמדנו דין זה. וכן
גרסו בירושלמי השאילתות ורי"צ גאות וס' העיטור,
אולם בבבלי מבואר להדיא דחיוב ד' כוסות הוא רק
דרבנן [פסחים ק"ז: ד' כסי תיקנו רבנן ובדף קט: כיצד תקנו רבנן
דבר שיבוא לסכנה וכו' ד' כוסות תיקנו רבנן דרך חרות וכו']
וכתבו הרבה ראשונים דהפסוקים המובאים בירושלמי
הוא רק אסמכתא. ובשפ"א [פסח תרנ"ג ד"ה כתיב] כ'
חידוש גדול דחז"ל תיקנוה רק אחרי החורבן כשנחסר
קרבן פסח, ובמגלה עמוקות [וישלה ד"ה בזההר] כ' דהאבות
שתו ד' כוסות וזהו היין שהגיש יעקב לאביו בליל הסדר.
עוד כ' בירושלמי שם בשם ריב"ל דד' כוסות הם נגד
ד"פ שנזכר כוס בחלום ובפתרון שר המשקים. עו"ש
כנגד ד' מלכיות ששעבדו את ישראל, ועוד טעם נגד ד'
כוסות של פרעניות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות
העולם, ועוד טעמים רבים נאמרו בראשונים ואחרונים
על ד' כוסות אולם עיקר הטעם הוא נגד ד' לשונות של
גאולה.

והנה לד' המפרשים דד' לשונות מרמזים לד' שלבי גאולה
בזמן יצ"מ צ"ע למה לנו להדגיש זה, הרי בסופו של דבר
נגאלנו לגמרי ולמה יש לנו להדגיש מה שהי' לפני
שנגאלנו לגמרי, וכ' בספר המכתם פסחים צט: דכיון
דיש כאן ד' ענייני גאולות, יש לנו להודות להקב"ה על
כ"א בפנ"ע, דלרוב קושי השיעבוד שהי' לנו הי' מספיק
שיקל מעלינו העול ההוא גם אם היינו נשאים במצרים,
ואעפ"כ הוצאנו הקב"ה מממשלת פרעה ולא די בזה
אלא גם עשה בהם שפטים, וגם בזה הי' מספיק ולא הי'
צריך לקחת אותנו לעם אולם הקב"ה עוד הוסיף בחסדיו
לקחת אותנו לעם. ולפ"ז הוא כדרך הפיוט "אילו
הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו וכו'".
ולדברי השפ"א הנ"ל דכל לשון מרמז על גאולה מסוג
אחר א' לנשמה וא' לרוח וכו' בוודאי א"ש דיש לנו
להודות במיוחד על כל סוג גאולה.

למה ד' כוסות לא נאמר לנו מדאורייתא

והנה אחרי שד' לשונות אלו הם הפתיחה של כל
הגאולה, משמע שעד כמה שאנו משרישים בתוכינו
ענייני ד' לשונות אלו ככה נזכה לגאולה, א"כ מבואר
היטב למה תיקנו ד' כוסות כנגד ד' לשונות אלו. אלא
שצ"ב דלפי גודל החשיבות של ד' לשונות אלו הו"ל

ואדרת אליהו כ' דוהוצאתי הוא על עיקר העינוי
והשיעבוד והצלתי הוא על הפסקת העבודה לגמרי
וגאלתי הוא עצם היציאה, וחיד"א [בפתח עיניים פסחים
קט:] פי' דהי' כמה שלבים דבניסן התחילו המכות
וממכת דם הוקל מעליהם תוקף השיעבוד, ובתשרי
פסקה העבודה כמבואר בר"ה י"א. ובניסן נגאלו.

וצ"ע למה באמת לא נעשו כל שלבי הגאולה כאחת ואז
לא נצטרך ד' לשונות של גאולה, ותי' בהעמק דבר, דלא
הי' שייך לישראל שהיו בשיא השפלות משועבדים
בחומר ובלבנים, שיעלו בזמן מועט להיות ראויים
למעמד הר סיני וקבלת התורה, ולכן הי' נדרש להיות
לאט לאט.

ובשפ"א [תרנ"א תרנ"ח תרס"ד] פי' ענין ד' לשונות ביתר
עומק כי האדם כלול מד' יסודות אש רוח מים עפר, ויש
להם פנימיות, וצריכין גאולה מן הגשמיות ולכן יש ד'
גאולות, שצריך הנפש להיות נגאל מד' יסודות הגשמי
וזהו עיקר הגאולה, שיתמשכו יסודות הגוף אחר יסודות
הנפש, וזהו כח ד' מלכיות ובכל גאולה מאותו מלכות
נגאל יסוד אחד, וזה ד' לשונות של גאולה כי יש לד'
יסודות שרשים גדולים מאתיות הוי"ה כידוע, ובכח ג'
אבות ודוד המלך יכולין לברר הד' יסודות וכשנתבררו
זוכין להשראת השכינה. ובאופ"א כתב בשנת תרמ"א כי
גלות מצרים הי' כולל כל חלקי בני בגוף בנפש ברוח
ונשמה ופי' בשפתי צדיק אות ה' דיש ד' מיני גליות שיש
מי שלא נשתקע כ"כ בחטא ואז רק נשמתו בגלות, ולזה
די לו בלשון א' של גאולה, ומי שנשתקע יותר בחטא אז
אף בחי' הרוח בגלות וכן בנפש וגוף, ואף מי שנשתקע
בכל הד' בחי' דחטא וגלות מ"מ יש לו תקנה ע"י ד'
לשונות אלו.³ עוד רמז לד' מינים בכלל ישראל כמבואר
אצל ד' מינים יש שיש בו טעם וריח ויש טעם בלי ריח
ולהיפך ויש שאין להם כלום ולכולם יש תקנה. עכ"פ
מבואר היטב הנחיצות של ד' לשונות אלו שמכוחה
נגאלנו, ומכוח אנו יכולין למשוך גאולה בכל שנה שנה
ושנה.

והנה מכיון שעכשיו הוא זמן העסק בלימוד
והבנת ד' לשונות אלו, ממילא עלינו ללמוד ענין
ד' כוסות המיוסדים על לשונות אלו, הגם שאין
אנו עדיין בזמן פסח, מ"מ כיון שחורף זמן
החרישה לימים טובים וכמבואר בחי' הרי"ם,
א"כ עד כמה שנשקיע עכשיו בלימוד והבנת
הקשר בין ד' כוסות לד' לשונות גאולה ככה נזכה

³ יש להשוות לד' הגמ' ב"ק סז: דאמר רע"ק דלכן בטבח או מכר משלם
ארבעה או חמשה מפני שנשתרש בחטא וברש"י שעשה שרשין כלומר
נתחזק בחטא שקנאו ומהני מעשיו.

דזה ענין שתיית יין בפורים לבטל דעת דעמלק, וכ' ששמע מאביו שהגיש הר"ר בונם מפשיסחא בליל פסח להרה"ק רמ"מ מקאצק את הגדולה שבכוסות וטעמו שמוח גדול צריך כמות גדולה של יין כדי לבטל דעתו.

היין עושה שינוי באדם

אולם כל התירוצים האלו לא מיישבים איך זה קשור לד' לשונות של גאולה דוקא. ומו"ז הג"ר בניציון זצ"ל⁶ הי' חוזר בזה על דברי הנצי"ב [העמק דבר כאן והעמק שאלה שאלתא ע"ז אות ד' ובהגדת אמרי שפרן דבד' לשונות של גאולה כ' ד' מדרגות של גאולה, דמתחלה הוציאם רק מעול סבלות מצרים, ואח"כ גאלם מעבודה, אך דעתם הי' עדיין נתון עדיין תחת שלטון ודעת פרעה ואח"כ גאלם גם מזאת, ואף הכניסם תחת כנפי השכינה, וע"כ שותים כוסות יין שכן אין לך דבר מאכל ומשקה שמשנה תואר פניו ודעתו של אדם כיין זכר לגאולת הדעת שנהפכו לבני חורין לגמרי, והוסיף מו"ז דהרי כשישראל יצאו ממצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ולכן יצאו בחפזון שלא יכלו להתמהמה, והעלה אותם הקב"ה למדרגות עצומות בקדושה כדי שיהיו ראויים לקב"ה נמצא שאצל כל יהודי הי' שינוי גדול במצבו הרוחני, וא"ש דיש לשנות יין דוקא שזה עושה שינוי באדם ואחרי כל כוס הוא מרגיש יותר שמחה, עוד ביאר, דכל לשון של גאולה מתייחס ליהודי במדרגה שונה במצרים, על דרך הארבע בנים, ולכן תיקנו ד' כוסות לד' דרגות בנגאלין. ועד"ז הי' מפרש הגרש"ז אויערבך זצ"ל [הליכות שלמה פ"ט הערה 169] עפ"י המפרשים דד' לשונות הם במעלה אחת מעל השני, ולכן ביקשו חז"ל לקבוע ארבע פעולות שכל אחת מוסיפה על חבירתה וגורמת למעלה יתירה, ודבר זה הוא רק ביין שבכל מאכל ומשקה ככל שמרבה בו מתמעט החשק וההנאה, אבל יין כל שמרבה מתרומם ושמח יותר.

יין מבטא הרתיחה והחשק שלנו לעבודת ה'

אולם עדיין לא מוסבר כ"כ למה זה רק תקנ"ח הרי לגודל חשיבות ד' לשונות של גאולה הו"ל להיות דאורייתא, ועוד דלמה הם מקיפים כל סדר הלילה מתחלתו ועד סופו, וצריכים אנו לדברי הג"ר שמשון פינקוס זצ"ל שפי' דד' כוסות מטרתן לעורר בנו ההתלהבות להגיע לדבקות בו ית', וכשנתבונן נראה דיש הבדל בין מצה לד' כוסות, כללות ג' מצות הם החב"ד היינו ידיעת האמת לאמיתה, דלכן נקרא מיכלא דמהימנותא שמחדיר בתוכינו את האמונה בהקב"ה, ולכן צבעה לבן שהוא לא

להיות באמת דין דאורייתא ולמה הוא רק תקנ"ח, וביותר ק' דחזינו דד' כוסות מקיפים את ליל הסדר מתחלתו ועד סופו יותר משאר מצות דאורייתא דמצה הוא רק באמצע וכן קרבן פסח, אולם ד' כוסות הוא מתחלה עד סוף והרי זה רק דרבנן.

מה שתיקנו על היין דוקא

עוד צ"ע למה תיקנוהו על היין דוקא הו"ל לתקנו על ד' מצות וכן באמת הק' המרדכי [פסחים רמז תריא ד"ה ולא יפחתו לון, ותי' השלה"ק [בהגהותיו בגדי ישע שם] דלכן הביאו בירושלמי הטעם של חלום שר המשקים, ומיושב דרש"י צט: כ' טעם ד' לשונות גאולה ובדף קח. [ד"ה ד' כוסות] כ' טעם דשר המשקים. ⁴ ונאמרו בזה כמה תירוצים ⁵ א: כיון דבלילה הזה קנו מדרגתם הגדולה, ושת' מורה על מדרגה עליונה מן אכילה כי המשקה יותר דק ומורה על ענין פנימי, וכש"כ יין שהוא יותר פנימי. [מהר"ל גבורות ה' פ"ס ד"ה ובמדרש] אלא דלפ"ז ל"ש לד' לשונות אלו דוקא.

ב: בתורת חיים חולין צב. פי' דעיקר הגזירה הי' ת"ל שנה ומתוכם הי' קושי השיעבוד רק פ"ו שנים, שהוא חמישית הזמן הקצוב, וד' כוסות הם נגד הד' חלקים שנגאלנו ממנו, ות"ל שנים אלו הוצרכו לטהרם מזוהמתם, וזוהמא זו בא ע"י יין דעץ שאכל אדם הראשון גפן הי', ולכן תיקנו ד' כוסות על היין להראות חסדי ה' שנגאלנו מד' חלקי זוהמא. אולם עדיין ל"ש לד' לשונות גאולה דוקא.

ג: בבני יששכר [ניסן מאמר ד' דרוש ג' פי' דכוס בגי' אלקים ובגלות מלובש השגחת ה' בהנהגת "הטבע" בגי' אלקים וכן יין הוא התגלות דבר הטמון בתוך הענבים, וד' כוסות בא להודות על גאולת ד' גליות, דגלות מצרים השורש לכל הגליות.

ד: במשך חכמה כאן פי' שכלל ישראל גדרו עצמן מן העריות והרי גזרו על סתם יינם משום בנותיהם, וע"כ אנו שותים יין להראות על הבדלתינו מן הגוים וע"ז נגאל בגאולת עולמים.

ה: בשם משמואל [הגדה סוף ענין ד' כוסות] פי' דייין גורם ביטול הדעת דכפי ביטול הדעת להקב"ה, כך נותן לו הקב"ה דעת בקדושה עמוקה יותר, ולכן תיקנו על יין להשפיע לאדם דעת יותר נעלה, והביא מאביו האבנ"ז

⁴ אכן הגרמ"מ קרפ שליט"א בספרו משמרת ליל שימורים העיר דד' רש"י דף קח. נאמרו לענין נשים וי"ל דאצל נשים אין דין יין רק כוסות דאצל פרעה לא כתוב יין רק כוסות, ולפ"ז נשים יוצאים גם במיץ ענבים לכו"ע כיון שאצל פרעה הי' מיץ ענבים שהרי הענבים נסחטו מיד לתוך כוס של פרעה.

⁵ הובאו בהגש"פ מתיבתא.

⁶ בהגדת גן רב הו"ל ע"י תלמידו רבי ישראל אלי כהן נ"י יש בו ג"ן ד"ת ממו"ז על הגש"פ ורב ר"ת שמו של מו"ז, [בניציון ראקאון] וג"ן הוא גם מספר הבית ברחוב שהי' גר בו בלונדון, 53 fairholt rd. וביתו הי' כמו גן שכולם יכולים ליכנס וליהנות מפירותיו.

בני יצאו מטומאה לקדושה, ואומות העולם היו תמהין על שינוי הגדול הזה עי' **מדרש שהש"ר פרשה ו'** דגם בגשמיות הי' ניכר שהם אנשים אחרים וכש"כ ברוחניות, ולכן זכור את יום הזה שליצי"מ הוא כמו הזכור של שבת.

ולדברינו הנ"ל א"ש דכל ענין ד' כוסות הוא להורות על השינוי שנעשה בנו, וכן ענין על הכוס הוא לעורר בנו ההתלהבות והדבקות להקב"ה, ושני דברים אלו שייכים בשבת ג"כ ולכן בשניהם יש דין על הכוס דוקא.

ולפ"ז א"ש מה שנאמר למשה שיגיד לכלל ישראל ד' לשונות אלו דאע"פ שעכשיו הם לא מתלהבים מזה אבל כשיגאלו יוכלו להתלהב מדיבורים אלו שכבר עשה עליהם רושם בלבם וכד' השפ"א, ע"י שכל שנה יקחו ד' כוסות המרמזים על ד' לשונות אלו, ובוזה יתלהב לבם באהבה להקב"ה ויוכלו להשתנות ולהתעלות ממדרגה למדרגה. ובכן לפני כל כוס מד' כוסות שאנו שותים נכוון היטב כשאנו אומרים הנני מוכן ומזומן לקיים כוס פלוני מד' כוסות שהוא נגד א' מלשונות של גאולה שעיי"ז יושפע עלינו כח גאולה זה.

צריך להרגיש שנמצאים בגלות

וגאלתי אתכם מעבודתם [שם]

הנה בהגדה של פסח אומרים על הרשע דאילו הי' שם לא הי' נגאל, ויל"ע למה נקט דוקא לשון גאולה, מכל ד' לשונות הנמנים כאן.

וביאר בזה מו"ז הג"ר **בנציון זצ"ל**, דיש כמה דרגות של גלות, דגם בזמנינו אנחנו בגלות, גם שאין לנו צרות מן הגוים, אבל סו"ס אנחנו תחת ממשלתם, ואין לנו ביהמ"ק, אבל חלק גדול של כלל ישראל אינו רואה בזה גלות, אא"כ יסבלו בפועל מן הגוים, אז נאנחים ואומרים שאנחנו בגלות.

הנה שבט לוי לא היו צריכים לסבול מן השיעבוד, כיון שהרגישו הגלות גם בעצם זה שנמצאים במצרים, וא"כ לא היו צריכים לסבול מקושי השיעבוד, אבל שאר ישראל לא היו מרגישים הגלות, רק כשעבד בהם פרעה, אבל לפני זה הרגישו מאד טוב וגם רצו לעזור לפרעה.

וזה"פ בפסוק, "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" מתייחס לאלו שסבלו בפועל ממצרים, "והצלתני אתכם מעבודתם" הם אלו שגם בלי סבל הרגישו בעצם

צבע אלא האמת כמות שהיא שמסמלת עצם קבלת החיים מהקב"ה. אך כללות ד' כוסות הוא הבינה היינו השבת דברים אל הלב כי ד' כוסות הם מצוות דרבנן שזהו חלק הבא מצידינו, כאן בא לידי ביטוי נקודת השמחה והרתיחה שלנו במצוות היום, ד' כוסות מלאים ביין שצבעו אדום כדם כי הדם הוא הנפש המבטא חיות הדברים, ומאחר והבינה הוא בלב הרי כדי לעוררה נדרש דוקא יין שעליו נאמר ויין ישמח ללב אנוש. ולכן לעומת המצה שמתקיימת פעם אחת בלבד בכל מהלך הסדר, הד' כוסות חובקות כל מהלך הסדר מתחלה ועד סוף, קידוש על הכוס, הגדה על הכוס בהמ"ז על הכוס והלל על הכוס, מאחר ואת ידיעת האמת עלינו לראשינו ותו לא מידי, אבל את החשק ואת ההתלהבות חייבים לשמר מתחלת הסדר ועד סופו. ע"כ דבריו.

השוואה בין זכירה דיצי"מ וזכירה דשבת

ויש להוסיף בזה עוד מדברי מו"ז זצ"ל שרמז ענין ד' כוסות בתורה דביצי"מ כ' ארבע פעמים ענין זכירה א: בפ' בא "זכר את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", [לקמן י"ג ג' ב: בפ' ואתחנן "וזכרת כי עבד היית במצרים" [דברים ה' י"ד] ג: בפ' ראה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", [שם ט"ו ט"ן ד: בפ' ראה "למען תזכר את יום צאתך" וגו' [שם ט"ז ג' וא"כ כמו בקידוש דרשי' זכרהו על היין ה"נ יש לדרוש ד"פ זכרהו על היין, והרמב"ם כבר משווהו ביחד בפ"ז מחמץ ומצה ה"א דיש לספר ביצי"מ בליל ט"ו שנא' זכור את היום הזה וגו' וכמו שנא' זכור את יום השבת לקדשו וא"כ יש להשוותם לענין יין ג"כ, ותכלית היין הוא להוציא סוד ההתלהבות להקב"ה, וא"כ ע"י ששותה יין יתעורר ויזכור ניסי יצי"מ ויתרבה בקרבו החשק והאהבה להקב"ה, ויוכל לקיים המצוה דזכור את היום הזה בשלמות השמחה. וכמו בשבת יש זכור ושמור ה"נ בפסח נאמר ג"כ שמור את חודש האביב.

ומו"ר הגרא"י ברזל זצ"ל פי' השוואה לשבת דהנה ד' הרמב"ם דהא דשבת הא זכר ליצי"מ ג"כ כמבואר בפ' ואתחנן היינו לזכר שהיינו עבדים והוציאנו לחירות והק' עליו רמב"ן דבמה זה ניכר דאולי אינו עובד כיון שאין לו עבודה, ותי' הרב זצ"ל דביצי"מ לא רק ששבתנו ממלאכה רק כל המציאות שלנו השתנתה ונהיינו מציאות חדשה ולכן בשבת הזמן לזכור יצי"מ שאדם בשבת הוא מציאות אחרת כמבואר במדרש בראשית דאינו דומה קירון עור פניו של אדם בשבת לימות החול, ⁷ וכן ביצי"מ

משקף החיצוניות של האדם ובש"ק היהודי משתנה לגמרי ברוחניות, ובמראה הוא רק רואה החיצוניות שלו ויחשוב שככה הוא באמת גם בשבת.

7 בדרך צחות אפשר לומר הא דאמרי בשבת קמט. דאין רואין במראה בשבת, ומ' סתימת הדברים בכל גווני, אולם למסקנא שם יוצא דדוקא במראה של מתכות מחשש שמא יגזוז שערוניו המדולדלות, ודחוק, וכן הק' ראשונים הלא בלא"ה אסור להסתכל במראה מצד לא ילבש, וע"ד הדרוש י"ל הכוונה דל"ש כלל לראות במראה בשבת כיון שמראה רק

העבדות ענין גלות, "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" מתייחס לאלו שגם בלי שם עבד הרגישו בגלות.

והנה הרשע גם אם הי' יוצא מסבלות מצרים, וגם הי' ניצל מן העבדות, מ"מ לא הי' לו גאולה, כיון דכלפי חלק זה אינו מרגיש גלות ממילא לא יתכן לו גאולה, והוא רק מרגיש עול בקיום המצוות שאומר מה העבודה הזאת לכם, ולכן גם אם הקב"ה לקח אותו לעבודתו, מ"מ אינו נגאל כלל ממצבו הרוחני.

קיום והבאתי בליל פסח

והבאתי אתכם אל הארץ וגו' [שם ח']

הנה כוס חמישי הוא נגד והבאתי, וקשה והלא והבאתי לא נתקיים ליוצאי מצרים לא בלילה הזה ולא בעתיד, ותי' באבן עזרא דהי' הרבה מהם שהיו פחותים מבני עשרים ועליהם לא נגזרה הגזירה, ועוד שגם בניהם יחשבו כמותם, אולם הספורנו פי' דוהבאתי הוא המשך לציווי להתבונן בדרכי ה' שאם תתבוננו בכ"ז יהיו ראויים שאביא אתכם אל הארץ ובאור החיים הק' פי' דוהבאתי הוא הבטחה אך רק בתנאי וידעתם כי אני ה' וגו' וכיון שלא קיימו התנאי וחטאו בעגל לא התקיימה בהם ההבטחה שרק בניהם נכנסו.

אולם מו"ז הגי' בנציון זצ"ל פי' דוודאי הי' עכ"פ קיום כל שהוא גם בלילה הזה, ע"פ תרגום יונתן עה"פ ואשא אתכם על כנפי נשרים, [לקמן י"ט ד'] דבאותה לילה העבירם לירושלים להקריב קרבן פסח, וא"כ נתקיים פסוק זה, וי"ל בדרך צחות, דלכן לא היו רשאים לצאת מביתם, כי אילו יצאו לא היו יודעים איך לחזור לבתיהם. שו"ר בליקוטי יהודה שפעם בליל הסדר כשמזגו כוס של אליהו אמר האמרי אמת דאיתא דזה מרומז לגאולה ע"ש והבאתי וגו' ושאל אותו אחיו הרה"ק ר' מנחם מנדל הי"ד אבד"ק פאביניץ הא לא הי' זה בלילה הזה, והשיב לו האמרי אמת וכי לא הי' באותו לילה הלא איתא בתרגום יונתן וכו' ובזה מיושב קו' הראשונים והאזה"ק הנ"ל. והוסיף הלב שמחה דיתכן דלכן לא שמעו אל משה שהרגישו שלא יתקיים בהם והבאתי כפשוטו, דמה שנסעו לא"י בליל גאולתם הי' רק לזמן מועט.

ביאור ענין כוס חמישי

והנה מה שנקטו מו"ז והאמרי אמת בפשיטות דכוס של אליהו הוא נגד והבאתי אינו כ"כ דבר פשוט. ונקדים דמתחלה יל"ע הרי עיקר תקנת ד' כוסות הי' נגד ד' לשונות של גאולה וא"כ הו"ל לתקן ה' כוסות גם נגד והבאתי, והנה בפסחים קיז: איתא דכוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון, וגי'

הגאונים והרבה ראשונים הוא חמישי אומר עליו הלל הגדול, אלא דנחלקו ראשונים האם זה רק דעת ר' טרפון וחכמים נחלקו עליו או שזה דבר מוסכם, דד' בעל המאור דהוא מחלוקת וקי"ל כחכמים, אולם ד' הרי"ף והרמב"ם דקי"ל כר"ט וביאר רמב"ן ור"ן דחכמים לא נחלקו עליו, אלא שאין כוס חמישי חובה רק רשות, ולראב"ד בהשגות על הרי"ף יש בזה מצוה עכ"פ, ובס' מעשה רוקח על הרמב"ם הביא מכת"י שר' אברהם בן הרמב"ם העיד על אביו שאמר הלל הגדול על כוס ד' שלא רצה להוסיף על הכוסות. ושו"ע השמיט היתר שתיית כוס חמישי, והמנהג אכן לומר הלל הגדול על כוס רביעי, אלא שהרמ"א סי' תפ"א כ' שאם צריך לשנות יאמר הלל הגדול על כוס חמישי. וא"כ נראה דלא קי"ל כר"ט כלל וא"כ אין לנו כוס חמישי.

אלא דיל"ע מה טעם כוס חמישי לר' טרפון עכ"פ, ועמד בזה הראב"ד בהשגות שם וכ' דכיון דד' כוסות נסמכו על ד' לשונות של גאולה והחמישי כבר סמכוהו בהגדה נגד והבאתי ולכס"ל לראב"ד דיש בזה מצוה. וכ"כ בדעת זקנים לבעה"ת פ' בא י"ב ח' דזהו הטעם למאן דבעי למשתיי' דאם לא הביא אותם הקב"ה לא"י מה הי' מועיל להם היציאה ממצרים אלא דלא נתפרש למה זה רק מצוה וכן למה לדידן לא סבירא לן הכי ולמה לא נעשה באמת זכר לוהבאתי, בפרט אי חכמים חולקים על ר"ט צ"ב למה באמת לא נעשה זכר לוהבאתי, ובפשטות הי' נראה דתלוי בקו' המפרשים עה"ת כאן דהרי לא נתקיים והבאתי אז עכ"פ בשלימות וא"כ ל"ש לעשות זכר לזה, אולם החת"ס סוף פ' שלח כ' הטעם, שלכן לא תיקנו כוס נגד הביאה לא"י כדי שלא יאמרו שאין מצוות בלי א"י אלא עיקר היהדות הוא חלק ולקחתי שהוא מעמד הר סיני שקיבלנו תורה ומצוות. והנה כ"ז הוא בענין כוס חמישי המוזכר בגמ' וראשונים.

ביאור ענין כוס של אליהו

והנה דבר נוסף הוזכר רק באחרונים ולא בשו"ע [והובא במ"ב סי' ת"פ סק"ן] דמנהג אשכנז למזוג כוס יתירה בשפוך חמתך וקראוהו כוס של אליהו לרמז שאנו מאמינים שכמו שגאלנו הקב"ה ממצרים כן יגאלנו שנית וישלח אליהו לבריינו, ובפשטות אין לזה שייכות לכוס חמישי הנ"ל, דזה נקרא כוס של אליהו וכוס חמישי נקרא סתם כוס חמישי, ונושא דכוס חמישי הוא בסי' תפ"א וכוס של אליהו הוא בסי' ת"פ ולא קשור גם לוהבאתי, רק זה כוס נפרד עשוי לכבוד אליהו ולציפוי לגאולה, וכן יש נ"מ לדינא דכוס חמישי הי' אמור להיות לפני כל אחד כמו שאר כוסות אבל כוס של אליהו הוא כוס אחד גדול באמצע, וגם נאמרו עוד טעמים לכוס זה, כמו מש"כ בס' ויגד משה סי' ל' דלולא שאינו כדאי וא"י עד היכן הדברים מגיעים הי' אומר שכ"ז הוא כעין הכנה

"יסורים קשים" כדי למנוע פיקפוקים באלהותו, וברור שאין לך קוצר רוח ועבודה קשה מזו של פרעה.

ומפי הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל שמעתי ליישב הכל, דהנה עיקר שאיפת העבד הוא להיות כמו האדון שלו, כיון שמעולם לא טעם טעם חירות, ומה שרואה נגד עיניו הוא רק זה, שהאדון יכול להגיד לו מה שרוצה, והדבר הכי גדול בשבילו בחיים, הוא שיגיע היום וגם הוא יהי אדון לעבד ויוכל להגיד לעבד לעשות מה שרוצה, ואין לו שאיפה יותר מזה, וכיון שכלל ישראל במצרים היו שקועים בשקוצי מצרים, וכמ"ש ביחזקאל קאפיטל כ' ד"איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גילולי מצרים לא עזבו" וכל מצרי הי' כולו שקוע בתאוות ותענוגי עוה"ז, וכמ"ש אצל לוט "וירא את כל ככר הירדן וגו' כגן ה' כארץ מצרים" וכמבואר ברש"י פרשת דברים [א' כ"ז] דמצרים נמשל לבית שקיא וארץ ישראל לשל בעל, שחסר מים וצריך לגשם, ושלכן אמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים דמצד תענוגי עוה"ז מצרים עדיף, וזה"פ שמצרים עבדו לנילוס, שמשם מגיע להם כל ההשפעה של תענוגי עוה"ז, וכמו שאחז"ל דישראל עבדו ע"ז במצרים, הכוונה לענין זה, דאל"כ קשה שזה סותר למה שהעידו חז"ל לא שינו שמם לשונם ולבושם ושמרו על עריות ועוד,⁸ אלא דהשגות שלהם בחירות הי' שיהי' להם הרבה תענוגי עוה"ז, ושיהיו כמו אדוני מצרים ששולטים על הכל ויש להם מכל טוב.

ולכן כשבא משה ומספר להם הענין של עבדות להקב"ה, ושהוא מביא אותם לא"י ששם צריך לעבוד הקב"ה, ויש חוסר במים וצריך להשתעבד להקב"ה, ורק אז יבוא גשם וכיו"ב, הם לא יכולים לשמוע ולהבין זה, וזה"פ קוצר רוח ועבודה קשה, דמחמת עבודתם הקשה לא הי' להם השגות גדולות, ולכן נשא משה ק"ו בעצמו, דאם כלל ישראל לא מבינים המשמעות של חירות, כש"כ פרעה שרחוק מאד מהשגות אלו, ולא יבין מה זה לשלוח כלל ישראל במדבר לעבוד הקב"ה.

אין להתיימש גם בנדמה שלא נשמע

הנה הי' נראה שמשם רבינו לא פעל בדבריו כלום, ולא מצינו גם שמשם יטעון להקב"ה שכלל ישראל לא שמעו, רק שאחרי שצוה לו ה' לילך לפרעה טען שפרעה בוודאי לא ישמע, וא"כ ק' לאיזה תועלת באמת אמרו הקב"ה למשה שיגיד לבנ"י אכן כבר כ' לעיל בשם השפ"א תרל"ט דוודאי נשאר להם קצת רושם מדיבורים

והזמנה שיבוא כמו בברית מילה ולכן מכינים כוס לכבודו, וכ"כ בס' תורת אמת לר' לייבל איגר זי"ע דכיון שישראל נכנסים לברית הוי זה כמו כסא של אליהו.

אלא שבספר טעמי המנהגים [עניני פסח סי' תקנ"א] כתב בשם הגר"א דכוס זה הוא לחשוש לשי' הראשונים דבעי' כוס חמישי ונקראת כוס של אליהו כיון שהדבר בספק עד שיבוא אליהו. עוד כ' שם בקו"א סקמ"ז בשם ספר תולדות אסתר ע"פ הירושלמי הנ"ל דד' כוסות הם נגד ד' לשונות של גאולה, והרי יש עוד לשון של גאולה והוא והבאתי אתכם אל הארץ רק יען כי מה שבאנו אל הארץ לא הי' ביאה ממש לדורות, רק לפי שעה וזה יתקיים לעתיד כשנזכה לגא"ש וישלח לנו את אליהו הנביא לה אנו קורין אותו כוס של אליהו.

ואם נצרף כל מש"כ ביחד נוכל לומר דההרגשה צריך להיות דאחרי יצ"מ זכינו לד' גאולות, אבל אף פעם לא זכינו לביאת א"י בשלמות, ולכן אנו לא שותין כוס חמישי. אולם במקום זה אנו מצפים לביאת אליהו שיבשרנו על הגאולה ולזה אנו מוזגין כוס ולא שותין רק מסתכלין עליו בהשתוקקות מתי יגיע הזמן ונזכה גם לכוס חמישי זה.

הטעם שלא שמעו ישראל למשה

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה: [שם ט']

וקשה למה לא שמעו אליו, האם לא האמינו לדברי משה, הלא כתוב לעיל [ד' כ"א] ויאמן העם, ורשב"ם באמת פי' דהגם דבתחלה האמינו, אולם כיון שראו שאחר דברי ה' הכביד פרעה עליהם עוד יותר, שוב פסקו מלהאמין, לעו"ז הרמב"ן פי' דוודאי האמינו גם עתה, אלא משום שהיו שקועים בצרתם ובעבודתם, לא היטו אזנים לשמוע בשורת העתיד, וכ"כ רבינו בחיי. וראה לעיל בשם הלב שמחה.

והנה להלן כתוב, שמשם אמר להקב"ה "הן בני" לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה ואני ערל שפתים" [שם י"ז] והקשו הראשונים, הרי יש פירכא לק"ו, כמש"כ כאן, דישראל לא שמעו מחמת קוצר רוחם אבל בפרעה ל"ש זה, והספורנו תי', דמשה לא ידע זה, שסבר שלא רצו לשמוע, או כיון שהוא כבד פה, וא"כ הק"ו בטעות הי', והדעת זקנים תי' דמי שהוא בבית האסורים ומביאין לו בשורה לצאת יותר יש לו לשמוע ממי שאינו בבית האסורים גם שאין לו הסבה של קוצר רוח. והג"ר ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל תי', דפרעה הי' קצר רוח הרבה יותר מבנ"י, באשר הי' עסוק כל הזמן בבניית תדמיתו כאלהים, כמ"ש לי יאורי ואני עשיתיני, וסבל ממש

8 ע"ע באור החיים הק' [י"ב ו'] דאף דאחז"ל משכו ידיכם מע"ז אין כוונתם לומר ח"ו שהיו עובדי ע"ז אלא שהי' ביניהם בלי ידיעתם חוקים של עובדי ע"ז בפרטי המלבושים והמאכלים ודברים הרגילים ולהנ"ל ג"כ א"ש דמדובר על השאיפה וההשגות.

אלו ואחר הגאולה נתברר להם למפרע כל הדיבורים, ובליקוטי יהודה בשם אמרי אמת דבוודאי בפנימיות שמעו בניי ורק בחיצוניות לא שמעו וכרמב"ם פ"ב מגירושין ה"כ לענין גט מעושה, וזה לימוד גדול לעבודת ה' שאף שאינו מרגיש שינוי לטובה יעשה את שלו, כי באמת הכל חודר לפנימיות ועושה בו רושם. וכבר ביארנו דע"י כח ד' כוסות יש ביכולתנו כל שנה ושנה להכניס בנו דיבורים אלו וא"כ דברי משה פועלים לדורות.

והנה לבד מה שנלמד מכאן שאף שאינו מרגיש שינוי יעשה את שלו, נלמד מכאן לכל משפיע בעבודת ה' דפעמים נדמה דציבור השומעים אינם קולטים דבריו ואינו עושה עליהם רושם, מ"מ הוא יעשה את שלו, וידע נאמנה דסו"ס הדיבורים נכנסים ועושים רושם, וה"נ כל אבא בסעודת ש"ק שאומר ד"ת וחיזוק על הפרשה ונדמה לו שלא שומעים לו מ"מ לא יתייבש ויעשה את שלו ולאט לאט יכנסו דבריו בלבם, רק שיזהר שלא יכביד עליהם אלא כמו משה רבינו שאמר דברים קצרים עם הרבה תוכן.

עוד יש ללמוד ממשה רבינו אם נצייר איך משה רבינו עומד שם ומדבר דברי חיזוק ומתעלמים ממנו ולא שומעים זה גם בזיון, ואעפ"כ לא נתפעל, עד"ז לכל מגיד שיעור שפעמים לא מגיעים, וגם כשמגיעים לא שומעים היטב, מ"מ ילמד ממשה רבינו שלא הי' איכפ"ל הבזיונות והוא יעשה את שלו והוא יגיד את השיעור בשפה ברורה ובנעימה וסו"ס הד"ת יעשו פירות.

דוגמאות מאא"ז ומו"ז זצ"ל שלא התייבשו

ודוגמא לזה יש להביא מאא"ז הג"ר יו"ט ליפמאן ראקאו זצ"ל שהי' מרביץ תורה בלונדון אחרי המלחמה ופעל הרבה אצל הבעה"ב שיבואו לשיעורים, והי' שמח מאד אם היו באים והבינו את הנלמד, והי' פעמים שלא הגיעו וגם אם הגיעו לא הבינו וגם הי' לו בזיונות מזה ואעפ"כ המשיך ולא התייבש עד שפעל אצל הרבה בעה"ב אהבה לתורה, וכ"כ במכתב⁹ "אין חילוק ב' או י' אנשים כשאין מסתכלים על הכבוד לומדים באותה החיות" עוד כתב "בחיי היה לי מעט כבוד תמיד עם מסירות נפש להחזיק תורה, למשל השיעור.. כמה אי כבוד ומסירות נפש ובושת פנים היה עלי לראות בזיון התורה אך סוף הכבוד לבא עכשיו כבר יש לי נחת רוח שמבינים - כל הכבוד אין לה ערך לעומת שמחת התורה... ופעם הגיע אחד מאוחר לשיעור ושמע איך שאומר השיעור בקול רם ונכנס וראה שלא הי' שם אדם,

ואעפ"כ אמרו בחיות ובשמחה כאילו הי' שיעור מלא,¹⁰ וממשיך דרכו מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל הלך ג"כ בדרך זו כשנפתח ישיבת חיי עולם בגולדרס גרין בלונדון, והי' נוסע שם שעה ארוכה כל יום מסטמפורד היל, ובתחלה היה הישיבה בביהמ"ד סאסוב, והי' בתחלה רק שני בחורים, ובאמצע הזמן עזב בחור אחד, ובזמן הבא נשאר לבד בביהמ"ד, וזה לא הי' קל בשבילו ומ"מ נסע לישיבה כל יום ולמד לעצמו כל היום, פעם אחת שמע יהודי אחד¹¹ שנפתח ישיבה חדשה בביהמ"ד סאסוב ונכנס לשם וראה מו"ז לומד לבד, ניגש אליו ושאלו איפה הישיבה שאמור להיות כאן? ענה לו מו"ז בשיא הבטחון והרוגע "דאס איז דער ישיבה" [-זהו הישיבה], והדברים האלו השפיעו כ"כ על האיש הזה עד שממש הי' נדמה לו כאילו רואה כאן ביהמ"ד מלא, ויצא משם איש אחר עם הבנה חדשה על החיים. ובאמת בשנים הבאות נתרבו ספסלי ביהמ"ד ועברו לבנין חדש והי' לו הצלחה גדולה. [ושמעתי שכשנשאל מו"ז למה הוא טורח לנסוע לשם כל יום כשבין כך אין כלל בחורים, השיב שאם יש שם קול תורה אז בסוף התורה יחזור לכאן, אבל אם יפסק קול התורה ממקום זה שוב התורה לא יחזור לכאן, וזה יסוד גדול, שכמו מש"כ על אדם עצמו אם תעזבני יום יומיים אעזבך כן י"ל לענין מקום שלומדים שם תורה שאם נפסק יום אחד מלשמע שם תורה אז התורה מתרחקת ממקום זה]

הנה רואים מכאן שאין לו לאדם להתייבש כשאין לו ציבור שומעים וקולטים דבריו אלא שהוא מצדו יעשה את שלו, והקב"ה יעזרהו בסוף וזה מלמדנו משה רבינו שיש לו לאדם להשמיע דברי הקב"ה גם אם לא שומעים לו.

משה חיפש לעשות ק"ו

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וגו' [שם י"ב]

וברש"י זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה, ראה לעיל שהבאנו קו' הראשונים דהרי יש לק"ו זה פירכא, עי"ש הביאורים, אולם לד' הספורנו אכן הי' זה ק"ו בטעות דלא ידע משה שמה שלא שמעו הי' מחמת קוצר רוח,

10 וכמה נאה להביא כאן מה שנמצא ברשימות הג"ר עקיבא סופר זצ"ל בעל דעת סופר מה ששמע מאא"ז זצ"ל באסיפה בהמבורג [נמסר לאאמור"ר שליט"א ע"י נכדו הג"ר צבי שרייבער שליט"א] במש"כ אצל בתי' בת פרעה "ותשלח את אמתה ותקחיה" [לעיל ב' ה'] ופירש"י שנשתרבו ידיו ופי' אא"ז זצ"ל דמשה מסמל הת"ח כמבואר בגמ' משה שפיר קאמרת, ואם התורה נמצאת בסכנה צריך לעשות כל טעדיקי להצילה, ואף אם האמצעים אינם מספיקים להצילה לפי ראות העין מ"מ צריך לעשות מה שיכול באתערותא מלתתא ולשים על ה' מבטחו ואז בוודאי ישלח ה' עזרו מקודש ולזה שלח בתי' את אמתה אף דלפי ראות העין לא הי' מגיע מ"מ עזרה הקב"ה שתוכל להצילו ע"כ [וכע"ז אמר החפץ חיים מוכא בהג' מעשי למלך על ח"ת עה"ת] וא"כ עד"ז י"ל להגיד שיעור בכל מצב גם אם נראה שלא מגיעים אנשים מ"מ יעשה מה שביכולתו והקב"ה יעזור.

11 הרב שטיינהרט שליט"א מגולדרס גרין - שמעתי מאחי הרב יעקב שליט"א.

יעשו רושם בסוף וכמ"ש לעיל אלא שרצה לעורר מדת ק"ו לכן עשה הק"ו.

מק"ו נעשה תורה והלכות

והנה רק במדת ק"ו מצינו דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכ' לה קרא ולא מצינו זה אצל שאר מדות כגון בהיקשא וגז"ש, כיון דהיקש וגז"ש הוא כבר כאילו נכתב בקרא אבל ק"ו הוא כולו שכל האדם, ולכן פעמים טרח וכתב לה קרא וכדי שלא יסמוך האדם על שכל שלו לכן בדוקא טרח וכתב לה בקרא.¹³ וי"ל דאדרבה ע"י שיהי' נכתב בתורה יהי' לזה יתר תוקף, ולזה רצה משה לומר הק"ו ושיהי' נעשה מזה תורה ואז יהי' כתוב בתורה, ואז יהי' לזה תוקף גדול וכל פעם שנלמד ק"ו זה יתעורר עלינו הרחמים שהתעורר עלינו ביצ"מ. ועד"ז הבאנו לקמן מאמרי אמת לענין הק"ו שעשו חמ"ו מהצפרדעים ע"ש.

והנה להבין תוקף מדת ק"ו שנעשה מזה תורה ולא נחשב סתם כסברא בעלמא יש להוכיח כן מיומא מ"ז. לענין הא דבעי' כף לקטורת ביו"כ, דבתורה כ' רק מחתה לגחלים והקטורת מלא חפניו מ' דיכניס הקטורת ביד, אלא דא"כ יצטרך להכניסם כאחת, ויצטרך להוריד המחתה מידיו בשיניו ואי"ז דרך כבוד של מעלה וילפי' מק"ו דהשתא לפני מלך ב"ו לא עבדי' לפני מ"מ לא כש"כ, וא"כ לא אפשר להכניסו ביד וצריך כף ולוקח המחתה בימינו והכף בשמאלו, והנה כיון דכל מה שהוא בכף הוא רק מצד דלא אפשר הי' צריך להיות שיהי' דין נשפך אם נשפך מן הכף ומדוקדק בגמ' ורמב"ם דינא דנשפך הוא רק בנתפזר מחפניו וכבר העיר בזה הח"ח בליקוטי הלכות שם, וצ"ל דאחרי שיש ק"ו אף שהוא רק מצד דרך המוסר מ"מ כבר נעשה מזה דין בעצם והו"ל כדם אחרי שנתקבל בכלי דליכא פסול נשפך, ולפ"ז ההכנסה לכף הוי עבודה כעבודת קבלה ובעי' כה"ג, וכן מבואר בריטב"א מח. שם בסוגיא דחישב בחפינה דבקטורת איכא ד' עבודות דיש גם עבודת קבלה ע"י הכף, [אולם הגרי"ז נקט דליכא בקטורת עבודת קבלה ולכן הוכיח משם תרי דיני בנשפך] ע"י כ"ז בס' מנחת אברהם שם, הרי לן דמק"ו שהוא רק מדרך המוסר למלך נעשה מזה דין בעצם. ולהנ"ל כל פעם שהאדם מגיע בגמ' לק"ו, יראה להתעמק בזה דעי"ז יוכל עורר הרבה רחמים.

וא"כ לכאורה אין לק"ו זה שום משמעות ולמה נכתבה בתורה, ועוד דלא כתב כאן שום תשובה מהקב"ה ע"ז וכדהק' האור החיים הק', ועוד דלקמן פסוק כ"ח חזר שוב על הק"ו עי"ש ברש"י, ומשמע דק"ו זה הוא מסדר הגאולה, ובפרט אם זה א' מעשרה ק"ו שבתורה מ' שיש בזה חשיבות מיוחדת. עוד שאלנו לעיל למה לא טען משה על עצם זה שלא שומעים דבריו, רק השתמש בזה בתור ק"ו שפרעה לא ישמע לו.

משמעות מדת ק"ו

ולעיקר מש"כ רש"י דזה א' מעשרה ק"ו שבתורה משמע דיש משמעות מיוחדת לק"ו שבתורה, דאל"כ מה איכפ"ל כמה פעמים זה כתוב בתורה, וכתוב בליקוטי יהודה בשם אמרי אמת, דהנה איתא בתיקוני זהר [נתקונא תשיעאה השמטות, זוה"ק ח"א כז.] עה"פ וימררו את חיהם וגו' בחומר ובלבנים, בחומר דא ק"ו, עי"ש, נמצא כי הי' לבני' לברר עשרה ק"ו, ומשה רבינו רצה להקל מהם ק"ו אחד ובירר ק"ו הזה וזה הכוונה זה א' מעשרה ק"ו שבתורה. ובשם משמואל [תרעד] כתב דכאשר משה רבינו ע"ה מצא את ישראל במצב מוזר מאד אשר לא יכלו לשמוע כלל אפי' דברי נחומים מקוצר רוח ומעבודה קשה, ע"כ יצא לדון בדין ק"ו, והוא לעורר מדת ק"ו שהוא הראשון שבי"ג מדות שכנגדן י"ג מדות של רחמים, והוא שם אל שהוא רחמים פשוטים אף בלי שום התעוררות התחתונים שהוא מזל העליון שעליו אמרו ז"ל לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, ומשם המשיך הגאולה, וכמ"ש הר"ר ברוך זי"ע דפתח ה' על הפתח היינו על הפתח כחודו של מחט, אלא הכל הי' באתערותא דלעילא. וע"ע בספרי אמרי יוסף ודגל מחנה אפרים כאן. [והפני מנחם הי' מוסיף דהפירכא שיש על הק"ו הוא לימוד זכות שאפי' יש על האדם פירכא מ"מ יכולים להפוך לרחמים].¹²

ולפ"ז מיושב דגם אם הק"ו הי' בטעות, מ"מ לא הי' הק"ו לבטלה כיון שרצה משה לדבר להקב"ה בצורה של ק"ו כדי לעורר עליהם רחמים. וגם א"ש מה שלא טען להקב"ה ע"ז שלא שומעים לו דע"ז האמין שדבריו

¹² ובזמירות למוצ"ש נחנו בידך כחומר סלח נא על ק"ו דבפשוטו ר"ל על עוונות קלות וחמורות, אולם בס' פני שבת פי' דעי' מדת ק"ו ירחם ה' על עמו ויסלח להם על עוונם, והרה"ק ר' בנציון מבאבוב זי"ע הי"ד בספרו קדושת ציון ח"ב פי' בהקדם ד' ר"ש מאוסטרופולי לבאר הפסוק וגם אני שמעתי וגו' ואזכור את בריתי [לעיל ו' ה'] ע"פ מח' ריו"ח ור"ל ברכות ה. בטעם שיסורים מכפרים אם זה מק"ו משן ועין או מברית מלח שמתקן את הבשר, ונפק"מ ביסורים שבאו בידי אדם דאי מצד שן ועין בעי' דומיא דעבד דבא דוקא ע"י רבו אבל אי מצד מלח לא איכפ"ל מי שם המלח על הבשר וזה"פ וגם אני שמעתי וגו' אשר מצרים מעבידים אותם וא"כ ליכא כפרה ולזה ואזכור את בריתי ברית מלח ממילא יהי' להם כפרה ע"כ דברי הר"ש אוסטרופולי ופי' לפ"ז הרה"ק זצ"ל דזה הרמז נחנו בידך כחומר כיון שאנו מעוניים על ידך ולא מיד הבריות תוכל לסלוח לנו גם ע"י הק"ו משן ועין. ודפח"ח.

¹³ ובזה פי' הגי' ישראל המבורגר זצ"ל בדרוש בספרו דעת קדושים מה דאיתא בסנהדרין ז: אם ברור לך הדבר כאחותך אמרה ואם לאו אל תאמרה ופי' מהרש"א שם ד"ה מטתו שלא לילך אחר השכל דמסבא הי' אחותו צריך להיות מותר עי"ש, והוסיף הספר הנ"ל דדוקא איסור אחותו יש רמז לזה, דפי' התורה בת אביו ובת אמו והוסיף ערות אחותך היא לומר גם בת אביו ובת אמו ביחד ואף דזה ק"ו ממילא, לגלות דאין עונשין מן הדין, א"כ איסור אחותו הוא הגילוי שלא נלך אחר השכל.

ובלי ציווי מיוחד לא הי' שייך למשה שיתנהג כן, ונוכל לצייר שרעק"א והח"ח זי"ע יצטוו ללכת בקומה זקופה] וכל זה גם משל לכל מי שרוצה להוציא מתוכו הפרעה והיצה"ר שבתוכו, שעליו להתנהג כמלך ומושל ולגבור ולהעזיז פנים ביצרו.

הציווי כאן על שילוח עבדים

ויצוו אל בני וגו' [שם]

הנה בירושלמי פ"ג דר"ה ה"ה אמר ר"ש ב"ר יצחק על מה נצטוו על פרשת שילוח עבדים, וכמבואר בפסוקים דירמי' ל"ד דבמצרים כבר נצטוו ע"ז, וצ"ב למה נצטוו עכשיו והרי לא נוגע עד שיגיעו לא"י, עי' בזה במשך חכמה ובחי' מהרי"ל דיסקין ר"פ משפטים.

והנה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בשיחותיו [תשל"א] כתב, דהנה קשה מאד לאדם לשלח עבדו לחפשי אחרי שזה קנינו והתרגל בו, ואף שהעבד משתוקק מאוד לחירות ועול השיעבוד קשה עליו ביותר אין האדון יכול להרגיש זה, ע"כ עכשיו שהם בעצמם משתחררים ומרגישים בעצמם שמחת החירות והגאולה, היא השעה הכשרה והראוי' לתפוס את הצו העליון של מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו, ולקמן כ"ג ט' "ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים". וכך מאריך שם דיש לו לאדם לנצל כל רגע של התעוררות ולעשות מזה איזה חיזוק למעשה מיד עי"ש עוד מראי מקומות בזה.

וחשבתי דד"ז הי' נוגע מאד בתקופת הקורונה שהיו הרבה שהיו כלואים בבית לשבועיים או יותר, ולא יכלו לצאת כלל והרגישו הצער בזה, וגם איך שצריכים להעזר באנשים אחרים, וכן כל מה שנכלל בזה, אז כשהשתחררו והרגישו השמחה שאפשר להסתובב, ואפשר לעשות הכל, היה צריך לתת את הלב לאלו שעדיין כלואים בבית, והיה אפשר לנצל רגע התעוררות זה לחשוב על אחרים.

הזכרת ייחוסו של משה דוקא כאן

אלה ראשי בית אבותם וגו' [שם י"ד]

יל"ע למה דוקא כאן הזכיר ייחוס משה ואהרן, ולא בפרשת שמות ששמה התחיל לספר השתלשלות לידת משה, ושמה כתוב רק, שהי' איזה איש מבית לוי שלקח איזה בת לוי ונולד להם בן ונתנוהו למים ואחותו הי' שם, וניתן לו שם ע"י גוי', ורק במקרה נודע לנו בהמשך הפרשה שאחיו הי' אהרן הלוי, אבל כאן יש פירוט גדול למשפחתו, וכתוב גם שיוכבד הוא דודתו של עמרם, והגיל של עמרם וקהת, וענין אלישבע שהיא אחות נחשון ולידת פנחס והכל הוא תורה, ומה שנסתם שם כבר הסברנו, דבא לומר שהכל הוא הקב"ה ומשה הוא

וראה עוד בהמשך הפרשה בענין הק"ו שעשו חנני' מישאל ועזריה מן הצפרדעים.

הציווי למשה רבינו שיתנהג כמלך

ויצוו אל בני ישראל ואל פרעה מלך מרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים: [שם י"ג]

צ"ב בכל פסוק זה, הרי כבר נצטווה להוציאם ומה נתחדש כאן, וברש"י פי' דלבנ"י צוים להנהיגם בנחת, ולענין פרעה צוים לחלוק לו כבוד, וכתב הרא"ם דלפ"ז מש"כ בסוף להוציא בני' מתפרש בתרתי, דלענין כלל ישראל הכוונה שיודיעם שיצאו, ולענין פרעה הכוונה להתרותו ביסורים.

אבל הספורנו ואור החיים הק' פירשו, דאיירי כאן במינוי לשררה, וזה שררה בין על פרעה בין על ישראל, כדי שישמעו לכל אשר יאמר, וכע"ז פי' בעקידת יצחק שנתן חנם וכבודם ומוראם בעיני ישראל ובעיני פרעה, באופן שיתקבלו דבריהם בכל מה שיצטרך כדי להוציא בני' ממצרים. ולפ"ז א"ש מש"כ אח"כ ו' א' [ראו נתתיך אלהים לפרעה ופירש"י שופט ורודה ופי' בחי' הגרי"ז דהמכות לא היו כדי לשלח את העם, רק כיון שנאמר בכרית בין הבתרים, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ורק אח"כ יצאו, [בראשית ט"ו י"ד] ממילא הי' צריך להתקיים קודם דין ועונש על המצריים, וכמ"ש בפ"ב מעדיות מ"י דהמכות למצריים הי' כמו משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש, ולכן מינהו הקב"ה למשה להיות דיין ושופט לרדות בפרעה במכות ויסורים, וא"ש דזה נעשה כאן בפסוק זה, ויצווים על פרעה היינו שמנהו למושל ושופט, וע"ז א"ל אח"כ "ראה נתתיך" בלשון עבר היינו בפסוק כאן.

וע"ע ברבינו בחיי ע"פ שמו"ר ח' ג' שלפי שפרעה עשה עצמו אלוה, אמר ה' למשה שאינו כלום ואני עושה אותך אלוה עליו, ובזה א"ש מש"כ לקמן [ט' י"ג] השכם בבוקר והתייצב לפני פרעה, וכתב אור החיים הק', שלא יהי' בהרכנת קומה כדרך העומדים לפני גדול, אלא כגדול העומד לפני גדולים, וכ"כ מלבי"ם לקמן ז' ט"ו, על מש"כ ונצבת לקראתו על שפת היאור דהתייצבות מורה שמתחזק נגדו בכח ומכחיש אלהותו, וגם עי' זבחים קב. דלריו"ח הכוונה בפסוק זה, דרשע הוא והעזיז פניך בו. [ושם בסוגיא מבואר ג"כ דהי' למשה דין מלך, וי"א דדין מלך קיבל בפסוק זה וכנ"ל עי' באריכות במשמר הלוי ברכות [ד]

ויש להוסיף, דמסתמא משה רבינו מחמת גודל ענותנותו ושפלותו בעיני עצמו הי' תמיד מתהלך שפוף ובהכנעה, ולכן הוצרך כאן לציווי מיוחדת מהקב"ה, דכשבא לפני פרעה עליו להתנהג כמלך ומושל וילך בקומה זקופה,

ייחוס ראובן שמעון ג"כ בנוסף ללוי, ללמדך שגם אל שקיבלו תוכחה מיעקב מ"מ היו חשובים מאד כש"כ שאר השבטים, א"כ בהכרח שבתוכם הם באמת רוצים לשמוע ויש רק מניעה צדדית ובשעה קלה יתגברו עלי' וירצו לצאת ולקבל עול מלכותו ותורתו ית' וליך לארץ אבותיהם, וא"כ מעתה בטל הק"ו לגמרי ונשאר רק הטענה דסו"ס הוא ערל שפתים ואיך יתכן שפרעה ישמע לו, וע"ז באה התשובה שאהרן אחיך יהי' נביאך. עכ"ד הרב.

ומהלך זה הוא השלמה נפלאה לנתב' לעיל, די"ל דבעצם ידע משה שמה שהם לא שומעים הוא רק מקוצר רוח, ודיבורו באמת עושה רושם, ולכן לא בא עם טענות להקב"ה שישראל לא שמעו, ועיקר מה שהי' רוצה לטעון להקב"ה הוא זה שפרעה לא ישמע לו כיון שהוא ערל שפתים, אלא שחשב לנצל ההזדמנות ולעשות ק"ו מישראל לפרעה, דמדת ק"ו מעורר רחמים, ובנוסף לזה רצה שיתעורר הפירכא על הק"ו ע"י שיתברר ייחוסם של כלל ישראל שמברר שבפנימיות לבם הם רוצים לשמוע, ומשה אכן הצליח בכך שמכח הק"ו שלו, נמנה ונתברר עוצם ייחוסם של ישראל.

שינוי מזג האויר בפרשת וארא

ובני יצהר קרח ונפג זכרי: [שם כ"א]

העיד מו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל¹⁵ שמיום עמדו על דעתו, הבחין שבפרשת וארא כל שנה ושנה, בכל מקום שהי' שם אף שהי' באמצע החורף, ומזג האויר הי' קר מאד, היה משתנה קצת למעליותא במשך אחד מהימים מימי פרשת וארא, ואמר זה לכמה אנשים וג"כ העידו כן ע"פ נסיון, ולדוגמא בחייו הי' שנת תשמ"ב הי' בלונדון קור גדול, ובפרשת וארא פג הקור ונעשה מזג אויר ממוצע, ואמר ששייך רמז זה לפרשת וארא ע"פ הפסוק קרח ונפג זכרי דקרח אותיות קרח ונפג מלשון מפיגין טעמן שנעשה קצת ממוצע, וזכרי זכור דבר זה שהוא בדוק ומנוסה.

ואמר שדוקא בפרשה זו נעשה כן כיון שפרשה זו עוסק בשידוד המערכות שהקב"ה הראה למצרים שאין מקרה לשום דבר והכל מיד ה' השכיל וכן במזג האויר אל יחשוב האדם שכך מוכרח להיות מזג האויר, ודקדק כן בפסוק [תהילים קמ"ז י"ז] משליך קרחו כפיתים שהקרח הוא שלו של הקב"ה, לפני קרתו מי יעמד, ולכן כיון שהוא המשדר, א"כ ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים.

רק שליח ואין לו שם בפנ"ע, אבל כאן הרי פירטה התורה הכל באריכות כל משפחתו, [והגרי"ז פי' דכיון דמינהו הקב"ה לשררה של מלך ורודה ומושל וכנ"ל, ויש דין שיהי' מן הברורים שבאחיך ממילא הוצרך עכשיו לייחסו. ורש"י הירש פי' דכיון דמעתי יהי' למשה הצלחה גדולה ויראה אותות ומופתים יש חשש שיחסו אליו אלהות, ולזה רצה להדגיש שמה שהי' אדם רגיל שנולד אצל אב ואם והי' לו אחים ואחיות וגיסים]

וביאר הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל בדרש משה, דהרמז בזה, דכשרון וייחוס אין לו שום מעלה כלל, כ"ז שאין האדם מנצל את זה לטובה, וא"כ זה דמשה נולד למשפחה חשובה, אינו כלום, רק אחרי שראינו מעשיו הטובים בפרשת שמות א: איך שיצא אל אחיו וירא בסבלותם ב: אהבת הצדק והמשפט ג: סירובו להיות השליח מחמת גודל ענוותנותו, וגם לא רצה לפגוע באחיו ד: מה שהקשה לדבר למה הרעותה כיון שלא הי' יכול לסבול צרתן של ישראל והוכיח את עצמו בזה שראוי הוא להיות מנהיגן של ישראל, מעתה ראוי הוא להיות מנהיגן של ישראל וממילא כל הייחוס שלו הוא מעלה עצומה.

הזכרת ייחוסם של ישראל בירור הפנימיות

באופ"א פי' הג"ר יצחק גרינבוים זצ"ל¹⁴ [לכבוד היארצייט שלו ר"ח שבט] בספרו בארות יצחק עה"ת ובהקדם מח' רש"י ורמב"ן במה שחזר אח"כ על מה שאמר משה לפני ה' ומה שענה לו ה', דלד' רש"י כיון שהפסיק באמצע הוצרך לכפול הדברים, אולם לרמב"ן הי' באמת שני ציוויים, וקשה ממנ"פ למה הי' צריך להפסיק באמצע עם סדר היחס ובשביל זה הי' צריך רש"י לכפול הדברים ולרמב"ן קשה דהי' לו להסמיך שני המאמרים, גם ק' לרמב"ן למה בציווי הראשון כ' בטענת משה גם זה דישראל לא שמעו אליו ומזה עשה ק"ו ובפעם שני לא הזכיר את כלל ישראל ומ' שכבר אין לו ק"ו ומה נשתנה באמצע.

לזה פי' הרב זצ"ל דעצם מניית סדר היחס בא להפריך הק"ו של משה, דהנה זה שפרעה לא ישמע בא מחמת התנגדות טבעית בעצם שאינו רוצה לשחרר את ישראל כיון שיש לו מהם תועלת רבה, אבל אצל כלל ישראל הטעם שלא שומעים הוא רק מסבה צדדית שיש להם כעת קוצר רוח אבל בפנימיות לבם הם רוצים לשמוע, וההוכחה לזה מזה שיש להם ייחוס כה גדולה, ולכן מנה

14 סבא של ירדי הרב עזרי' שליט"א ואחיו גיסי היקר הרב אלקנה שליט"א [בעלה של אחותי הצדקנית רבקה קינדל ע"ה] הי' חתן הדיין הג"ר אליעזר פרויז זצ"ל ומתלמידי הגה"צ ר"מ שניידר זצ"ל והי' מחשובי מתפללי בית מדרשנו בלונדון, ומקורב למו"ז זצ"ל, הי' מחנך גדול ופעל רבות למען בני נוער והוציא ספרים בשבילם על ידיעות כלליות כגון memo books וח"י סדרות, והי' יגע הרבה בתורה ובפרט בלימוד המקרא, ובזכותו השקיעו בשניידר'ס בלימוד חורש"י והשאיר אחריו דורות ישרים מבורכים. יהא זכרו ברוך.

15 זכר זאת ליעקב עמ' ק"ד בשם הג"ר שמעון הירש'לר שליט"א.

קרח וכפור על הארץ, ונפג צריך הקרח להתמסס, וזכרי, והי' זה לזכר לדור דורות שבשבוע זו לעולם תשש כח הקור, ורוב פעמים יורד גשם כדי להפיג הקרח. [ובספר שיח שרפי קודש ח"א אות קלב, שסיפר הרה"ק מקאצק שפעם אחת הי' בלובלין כפור גדול ואמר הרה"ק מלובלין צינה וסוחרה אמתו, צינה עתה היא צינה גדולה, והלא וסוחרה האנשים צריכים לסחור, אמיתו דהא זה הי' מדת יעקב איש האמת, ואז פסק הקור וכן הי' גם כשסיים הרה"ק לספר זאת פסק הקור]

אריכות המשפחה באהרן יותר ממשה

ויקח אהרן את אלישבע וגו' ואלעזר בן אהרן לקח לו וגו' [שם כ"ג-כ"ה]

צ"ב, למה האריכה התורה כ"כ ביחוס פינחס ואלעזר ושמות אשת אהרן ואשת אלעזר, וזה לא נוגע, הרי העיקר הוא להדגיש ייחוס אהרן והרי אצל משה לא כתוב שם אשתו. וכבר עמד בזה הרמב"ן, וכ' דהתורה רצתה לכבד אמה של כהונה ע"ש ועדיין לא נתיישב כ"כ.

והנראה בעז"ה, ע"פ מה שיש להקדים דמשה ואהרן היו חלוקים ביסוד תפקידם, דמשה היה תפקידו לקבל דבר ה' ולהיות מוסר התורה, והי' מדבר אל הקב"ה כדבר איש אל רעהו, ולזה היה גם פורש מאשתו, וגם כל תקופת יצי"מ לא היה שם משפחתו, ולא הגיעו רק במדבר וי"א גם אחר מ"ת [אומרים בדרך צחות שהטעם שנזדמן שבניו של משה לא היו במתן תורה, שילד שלא יכול לעמוד אצל אביו בשעת התפלה עדיף שלא יגיע לביהכ"נ, וילדיו של משה לא יכלו לעמוד אצלו במתן תורה] מאידך, אהרן הכהן כל ענינו היה להיות מעורב עם הבריות, מעורב בתוך כלל ישראל, ותמיד ללמד עליהם זכות ולהרבות ביניהם אהבה ואחווה, וזה הענין שהעלה את הנרות שהעלה תמיד נשמת ישראל, ולכן לא היה יתכן שהוא יהיה הנביא, דאז יהיה קצת מופשט והי' צריך תמיד להיות ביחד עם כולם. ומצד תפקידו רצה הקב"ה שיעמיד משפחה כזו, שיש להם כל התכונות הטובות בשביל מטרה קדושה זו.

הראשון והוא העיקר, הוא התכונה הגדולה של אהבת ישראל שהי' לאהרן, ולזה ראה תמיד רק טוב, אבל ביחד עם זה היה צריך להיזהר שלא יבוא למצב שלא רוצה לפגוע ולצער אף אחד, ולכן ימנע מלעשות מה שצריך בשביל טובת ישראל, וכן אולי יפחד ולא יהיה לו כ"כ אומץ לעשות דברים לא מקובלים, לכן דאג לקחת אשה אחת נחשון ובדק באחי' וראה אצל נחשון תכונה זו של מסי"נ, ושלא לפחד לעשות מה שצריך כמו שהי' אח"כ בקרי"ס, אח"כ אלעזר דאג לקחת אשה מבנות אלו המפוטטים ביצרים, דזה מראה שמבין חומרת החטא ושלא יהיה ח"ו מצב שאהבת ישראל שלו מחפה על

גם אני הקטן בדקתי את זה כמ"פ, ובשנת תש"ע הי' שלג הרבה בכל אנגלי' אבל בשבת הי' חם, ואח"כ המשיך להיות קר, ובשנת תשע"ג הי' מזג אויר קר וגשום מאד בירושלים, והייתי בטוח שבסוף השבוע יצא השמש, וכן הי' שבש"ק הי' מזג אויר יפה מאד, גם בשנת תשפ"א אמר לי אחי הרב יעקב שליט"א שבפרשת שמות הי' שלג כבד בגייטסהעד גם בשבת הי' קרח, אבל כבר ביום ראשון וארא נתחמם קצת ולא נשאר זכר מכל הקרח. וכן בשנת תשפ"ב בא"י הי' בפ' ויחי-שמות מזג אויר סוער מאד, ובפ' וארא יצא השמש על הארץ, ובשנת תשפ"ד בא"י ולונדון השתנה למזג אויר נאה ונעים. והביאור הוא כנ"ל דקריאת הפרשה מעורר הזמן וכיון דשם הפרשה הוא וארא דיסודו גילוי הקב"ה בבריאה לכן דוקא באמצע החורף כשהכל נראה קר וגשום מאד משנה הקב"ה המזג אויר להראות שהוא שליט בריאה.

שוב ראיתי בספר זכור לאברהם להג"ר אברהם שישא זצ"ל תלמידו של הגה"ק רבי יהושע בוקסבוים מגאלאנטא זי"ע [יצא לאור ע"י בנו הג"ר יוסף שישא שליט"א מו"ץ בלונדון וע"י אאמו"ר שליט"א ושם העתיק הרבה דברי תורה ששמע מרבין] "שמעתי מפי הקדוש שליט"א [-היינו הרב מגאלאנטא] מעשה שהיה אצל החוזה מלובלין, שפעם אחת עשו כמה סוחרים עצים שטר לסוחר גדול שבעיר דאנציג למכור לו כמה אניות עצים עד זמן מיוחד, ובפתע פתאום בא קרח גדול ושברה הספינה ולא היה יכול לזוז ממקומה, ובאו מן הסוחרים ההם על שבת קודש אצל החוזה מלובלין זי"ע, ולא אמר להם כלום, ובשעה שאמר דברי תורה על שלחנו הטהור בסעודת ש"ק פירש הפסוק "ובני יצהר קרח ונפג וזכרי" היינו אם יהיה קרח על הארץ ויראה הצדיק שהעולם צריך שלא יהיה קרח, הוא מבטל אותו, ו"יצהר" קאי על הצדיקים, המצהירים את העולם וכזוהר הרקיע מזהירים, "ונפג" היינו מפיגים אותו מלשון "פג" שמפיגין השלג, "וזכרי" היינו נתנית טעם להנ"ל דמה טעם פג השלג, בשביל שהקב"ה זוכר את תפילתם ע"כ אמר בסעודה. ולמחרת ש"ק נסעו הסוחרים לדרכס, ובעודם בדרך שמעו שמועה טובה שבילילה נפתחו הרי השלג ומעתה הספינה יכולה לילך כרצון מנהיגי הספינה, והצליחו בדרכס ועשו פרי והרויחו בדבר הון עתק ע"כ.

ובספר אבני זכרון ליקוטים מדברי הרה"ק מלובלין זי"ע אות תשט"ו בשם מלין חדתינ ע"פ וירא הובא זה בקיצור קצת בנוס"א, דפעם אחת באו סוחרים לרבינו הקדוש מלובלין זי"ע וספרו לו שע"י הקור השורר בחוץ אינם יכולים לסחור ולהביא מחיית ביתם והי' זה בפרשת וארא. ואמר הרבי, ובני יצהר, הם ישראל שמאירים ומצהירים ככוכבים בעולם, קרח בעת שהוא

לאחיו הקטן כ"כ עד שהי' לו לפה עלה דרגתו מאד עד שהי' שווה למשה.

אולם חת"ס פי' דבוודאי בנבואה הי' משה עדיף, אבל בזה שאהרן הי' אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, הי' אהרן עדיף וא"כ שקולים היו, ולכן אצל ישראל הקדים אהרן שהי' נח ומקורב יותר לישראל, אבל לענין דיבור לפרעה להוציא את בני ישראל ולעשות הניסים משה עדיף ולכן שניהם שקולים.

וכע"ז פי' דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל¹⁶ דמשה רבינו הי' פוסק הדיני תורה ע"פ דין אמת, ולא הי' מקום לפשרות וא"כ הי' אחד מנצח ואחד מפסיד וממילא קנה לו שונאים הרבה, אבל אהרן שהי' אוהב שלום הי' פוסק הדיני תורה ע"פ פשרה, ושניהם יצאו מרוצים. אבל רואים מזה שלא הי' שייך שיהי' רק מהלך אחד, דצריך את שני המהלכים, צריך הדין ששופט צדק לגמרי, וצריך מי שיפסוק ע"פ פשרה.¹⁷ והי' מספר מה שהי'

חומר החטא, רק דאם יכול לרחקו מן החטא בדרכי נעם יעשהו אבל אם לא שייך ידע להחמיר, ומזה באמת יצא המיזוג הנפלא שהוא פניחם בן אלעזר בן אהרן הכהן, שיכול לקנאות לאלקיו, וביחד עם זה לכפר על בניו, דזה תוצאה מאהבת ישראל מופלגת, שרצה להציל כלל ישראל ממיתה ולא פחד מלהיות ה"נחשון" להרוג נשיא שבט מישראל כיון שהבין חומרת החטא וקינא לכבוד הקב"ה.

והנה כ"ז הוא משפחת כהונה, דזהו תפקידם לדורות לעמוד בצד ישראל ולהשפיע עליהם חסדים, אבל תפקידו של משה מוציאו מתוך הכלל, ולא שייך שיחי' כאדם רגיל ולדאוג לחיי משפחה רגילה, וכל מה שנשא לציפורה הי' דסו"ס הוא גם מצווה בפו"ר, וגם שבלי אשה שרוי בלי תורה, ובאמת לא הקפיד כ"כ על היחוס כמו אהרן, ולכן תפקידו לא עבר בירושה לבניו, דתורה אינה עוברת בירושה, אלא דתלוי מי ששימש אותו הכי הרבה, ומי שהוא הת"ח היותר גדול, ומי שיש ביכולתו להיות מוסר התורה ולקבל דבר ה', וזה לא תלוי במדות טובות שעוברות בירושה, אלא תלוי בשימוש ת"ח הרבה ושקידה בתורה במסירות נפלאה וכאן זכה לזה יהושע, ובאמת מצינו שאהרן ומרים היה להם טענות על משה על אודות האשה הכושית אשר לקח ואחז"ל שפי' מן האשה, וחסר במקרא, ויש לרמז גם פשטי' דקרא עצם זה שלקח אשה גיורת בלי ייחוס, וע"ז אמר להם ה' שכן עשה מצד תפקידו וכמ"ש לעיל. אף שעדיין לא ידע מ"מ כן סיבב הקב"ה.

ולפי' מיושב היטב מה שהאריכה כאן התורה בייחוס הנשים במשפחת אהרן דכאן הוא תחלת התגלות הנהגת אהרן, והתורה מעמידה צורת משפחתו ע"י הנהגתו, ולכן לא פירטה התורה אשת ציפורה, חוץ ממה שידענו זה מכבר אבל גם מטעם הנ"ל.

משה ואהרן שקולים זה לזה

הוא אהרן ומשה וגו' [שם כ"ו]

וברש"י י"ש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים אהרן למשה מלמד ששקולין היו.

וקשה הרי ידוע מכמה מקומות דמשה עדיף מאהרן. ורשב"ם וראב"ע וחזקוני ורבינו בחיי פירשו, דכיון דאיירי כאן בתולדותם, ואהרן הי' יותר מבוגר לכן הקדים גם אהרן, עוד כתב ראב"ע לפי שאהרן התנבא ראשון, והעמק דבר כתב דעדיין לא הכירו כ"כ מעלתן של משה כיון שגדל בארמון של פרעה, ולכן כשאירי בדיבור לישראל הקדים אהרן, אבל להלן דאיירי בדיבור לפרעה הקדים את פרעה שהוא הכיר את פרעה יותר לפי שגדל אצלו. וכת"ס פי' דבמצב זה שאהרן ביטל עצמו

16 בצל הקודש עמ' קס"ח.

17 ע"י סנהדרין ז: דד' ר"א בנו של ריה"ג דאסור לבצוע [לעשות פשרה] וכן משה הי' אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום ב"א לחבירו וגו' ולא נתב' היטב מח' משה ואהרן, ופירשו רש"י ותוס' [ד"ה אבל] דלד' ר"א בנו של ריה"ג גם אהרן ס"ל דאסור לבצוע אלא דאהרן שאני ולרש"י דאם הי' שומע אהרן שיש מח' הי' מקדים לבוא לפניו לפני שיגיעו לפניו לדין, ובתוס' כ' עד"ז אלא שהוסף דלא הי' דיין כלל ולא הי' הדין בא לפניו רק לפני משה ולכן הי' יכול לעשות פשרה. והנה דעת ר' יהושע בן קרחה שם דמצוה לבצוע שנא' אמת ומשפט שלום וגו' וכן הי' דוד עושה ע"ש ור"ש בן מנסיא אומר דלפני ששמע דבריהם ועדיין לא יודע להיכן הדין נוטה מותר לומר להם לבצוע אבל אח"כ אסור, ובתחלת הגמ' שם הובא ברייתא דאחרי גמר הדין אסור לבצוע ולד' רש"י שם [ד"ה נגמר הדין] גדר גמר דין הוא שכבר פסק בפועל איש פלוני אתה זכאי, אולם ד' התוס' [ד"ה נגמר] דאם כבר דקדקו הדין היטב הו"ל כגמר דין ואסור, ולשיטות אלו דבעצם מצוה לבצוע כ' הנצי"ב במרומי שדה [שם ד"ה וכן] דמה שלא הי' משה עושה פשרות כיון שהי' הדין ברור לו מיד וידע להיכן הדין נוטה לא הי' רשאי לבצוע וזה ע"פ שי' תוס' הנ"ל, וזה"פ במש"כ בפי' יתרו [שמות י"ח כ"ג] דע"י שימנו דיינים בכלל ישראל וגם כל העם זה על מקומו יבוא בשלום" דמעתה יהי' אפשר לעשות פשרות, וכד' אהרן אצ"ל דהי' פחות בתורה ממה רק י"ל עדיין כד' רש"י ותוס' שהקדים לפני שבאו לדין ואיסור פשרה הוא רק במקום מושב ב"ד.

והנה להלכה קי"ל בחו"מ סי' י"ב ס"ב דמצוה לעשות פשרה וכל ב"ד שעושה פשרה תמיד ה"ז משובח וקי"ל שם כשי' רש"י דכ"ז שלא פסק הדין בפועל עדיין מצוה לעשות פשרה [כדכ' הש"ך שם סק"ד דלא כב"ח שהחמיר כתוס' ובגדר מה נקרא פסק דין שכבר א"א לעשות פשרה - בבית דינו של הגר"ק זצ"ל נהגו שגם אין לומר לבעלי הדין ש"הגם שהדין הוא כך וכך מ"מ תתפשרו" דאז מקרי פסק דין. אבל יש שפקפקו בדבר. אבל מי שאינו דיין ושלם במקום הקבוע לב"ד מותר לעולם לעשות פשרה וזה ע"פ ד' התוס' בדעת אהרן הכהן, והנה לפ"מ דקי"ל כרש"י יוצא דגם אם ברור לדיינים ע"פ חו"מ עם מי הצדק אבל כיון שלא הוציאו הפסק בפועל עדיין יש לעשות פשרה וזה לא יתכן כלל.

ואכן שמעתי מפי הג"ר יוסף פאדוואה שליט"א ראש הדיינים בהתאחה"ק בלונדון שו"פ דבכ"מ נוהגים לעשות פשרה רק במקום שהדין לא ברור ולא כשהדין ברור ע"פ חו"מ, וע"ע בשו"ת חשב האפוד ח"ב סי' י"ז לאביו הג"ר חנוך דוב זצ"ל אב"ד לונדון שביאר היטב הצורה הנכונה איך לשכנע שתי הצדדים שיסכימו להתפשר ולא ירגישו מקופחים, וכ"ז כהדין לא ברור כ"כ ויש צדדים לכאן ולכאן, [גם הג"ר אלחנן פרץ שליט"א אב"ד חקת מלפאט הי' פשיטא לי' כן כפי ששמעתי מדידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א] ומפי הג"ר אשר ווייס שליט"א שמעתי שצווח ככרוכיא על בתי דין שמנסים לפשר בכל מחיר ובכל אופן עד כדי שכבר לא צריך להיות בקי בחו"מ כלל רק להיות מפשר

אין תורה איז נישטא קיין "מוז"

ובעיקר מש"כ רש"י דבזה שהקדים אהרן נר' ששקולים הם ומבואר דאילו הי' תמיד משה קודם לאהרן הי' נראה שמושה עדיף, אף שבלא"ה התורה מוכרחת לכתוב אחד מהם קודם, הוכיח מזה הגרי"ז דאין "מוכרח" בתורה. וזה הי' המעשה כפי שסיפר הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל [בפניני רבינו הגרי"ז פניני התורה סי' י"ח וכן בכמה מספריו משמר הלוי ברכות וסוכה ועו"מ] ששמע מגאון אחד ¹⁸ דהי' במוצ"ש פ' וארא ושאל להגרי"ז במה דאיתא ברכות מ"א. דכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו' מוקדם לברכה, דמאי ראי' הוא הרי התורה מוכרחת להקדים א' לחבירו דא"א שיהי' נכתב הכל כאחת. וברגע שאמר לפני הגרי"ז ש"מוכרח" כנ"ל הרגיש שדיבור זה לא לרצון הוא לפניו ואזנו הטהורה אינה יכולה לשמעו וענהו הרב בזה"ל "אין תורה איז נישטא דא קיין מוז -] בתורה אין מוכרח] והא ראי' הנה בפ' השבוע פ' וארא כ' רש"י הוא אהרן ומשה יש מקומות שמקדים אהרן למשה וכו' לומר ששקולין כאחד". ע"כ. והי' פשיט"ל למרן הגרי"ז דגם אם הי' נכתב פעם א' בתורה משה ואהרן והי' מקדים את משה הי' ראי' דמשה חשוב יותר. ויסוד הדברים מתוספתא סוף כריתות דכל פעם שכ' סדר מסויים כ"ז שלא יהי' כתוב פעם א' להיפך יהי' ראי' דכך הוא הסדר בדוקא.

אולם כבר העירו על דברי הגרי"ז [הגרמ"מ בעצמו ומשחת שמן סי' ע"ט ושירת דוד עה"ת] מדברי רש"י ותוס' חגיגה י"ב: ד"ה ואת הארץ דהא דידעי' דשמים נבראו קודם לארץ הוא רק מדכתיב ואת הארץ, דאי הי' כתוב ארץ לא הי' ראי' דאולי נבראו כאחת רק שלא הי' יכול לכוללן יחד. ובאמת כבר הק' שם בטורי אבן מהא דברכות דמ' דדרשו מעצם ההקדמה, ות' דעיקר הדרשא ממה שכפל ארץ עי"ש וכן מבואר בצל"ח בברכות שם מא. ד"ה שנא' דמעצם סדר הקדימה אכן לא הי' ראי' כיון דלא הי' שייך לכוללם יחד והוכרח להקדים א' לחבירו וצ"ל דד' התוספתא ורש"י אצלינו שאני, כיון שיש ריבוי מקומות שמנאם כאחד אילו לא הי' משנה הסדר פעם אחת הי' ראי' שיש קפידא בזה אבל כשמנה בתורה רק פעם אחד אכן אין ראי'.

והלום מצאתי גם בתוס' פסחים עה: ד"ה ת"ל מבואר דבעצם לא הי' צריך לכתוב ולקח אלא דא"א לכתוב בענין אחר ומבואר דיש בתורה ענין "מוכרח" שו"ר שכבר העיר בזה רמ"מ שולזינגר זצ"ל בעצמו והביא הרבה מ"מ בענין זה עי"ש.

והנראה דמה שלא הי' נית"ל להגרי"ז הוא שא' בא להקשות על הגמ' מדעתא דנפשי' עם סברא כזו שהי'

אצל מרן הגר"ח, שהי' קצב שהי' לו דין תורה עם אחד על ג' מאות רובל, ומיד תפס הגר"ח שאין הצדק עם הקצב, אבל כדי שלא יצא נפסד לגמרי הציע פשרה, אבל הקצב לא הסכים לפשרה דרצה שיפסוק כפי הדין האמיתי שהי' לו ברור לו שינצח, אז עשה הגר"ח הדין תורה והפסיד לגמרי, וכעס הקצב מאד ושפך כל מיני זילזולים על הגר"ח, והגר"ח שתק עד שהי' יותר מדאי וצעק עליו הגר"ח "מחוצץ ארויס", ובערב יוה"כ הלך הגר"ח עם שתי בניו לביהמ"ד של הקצב לפייסו רק על מה שצעק עליו, וכיון שראה אותו הקצב התחיל שוב לצעוק ולכעוס עליו ולא התפייס, ואחר שכבר ביקש הגר"ח מחילה ג"פ ולא התפייס אמר שא"צ יותר, והקצב קיבל את ענשו בסוף. והגר"ח ראה שרבי שמחה זליג זצ"ל בכה, כיון שבשבוע הקודם פסק להקצב על בהמתו שזה טריפה, והפסיד ממון רב וקיבל עליו את הדין בשתיקה, ואיך לא סבל ההפסד כאן, והשיבו הגר"ח דשם לא הי' נוגע רק לו, אבל כאן לא יוכל לסבול שחבירו ינצח "אז יענע זאל געווינען און איך זאל פארלירען" ע"ז לא יוכל לוותר. [וזה הי' למשה כל עת ולכן קנה לו הרבה שונאים]

ומגשר טוב, וד"ז בזמנינו [היינו בזמנינו נשתנו הטבעים של אין אדם מעיז בפני חבירו ואין אשה מעיזה בפני בעלה - האדמו"ר מבלוזוב זצ"ל] מעודד בריונות וגזלנות שכ"א יתבע את חבירו בתביעות סרק בידועו שע"י פשרה בוודאי ירויח משהו, אלא הדרך הנכונה בזמנינו הוא שיעקר דיני חו"מ בוודאי צריך להיות נר לרגלי הדיינים רק שיש ב' אופנים שבכה"ג יש לפשר א: כשקשה לדיין לבוא לבירור הדין האמיתי וכמ"ש הרא"ש ונפסק בשו"ע שם ס"ה ובכה"ג ל"א המע"ה אלא על הדין מוטל לפשר ואינו יכול להתנער מן הדין. וגם כשמנסים לפסוק ע"פ דין יש להתנות שזה יהי' גם בגדר פשרה כיון שכבר אמרו תנאים הראשונים [עי' לקמן] שאין אנו בקיאים בדין כ"כ לדעת שאנו יודעים לכוון הדין באמת וזה כוונת השו"ע שם ס"כ דיש להתרחק בכל היכולת מלקבל דין התורה וכביאור הגר"א שם ע"פ ירושלמי מדברי רשב"י ור"ש בן חלפתא ואין הכוונה שלא פוסקים כלל ע"פ חו"מ רק לדעת דתמיד יש צד שאולי לא כוון לדין תורה באמת וא"כ יש חשש גזל לכן מתנים לקבל גם פשרה. ב: חידושו של השכות יעקב ח"ב סי' קמ"ה דגם כשברור לו הדין אבל אם רואה שזה יביא למח' גדולה יש למצוא דרך של פשרה. עוד יש אופן שאפשר לנטות מדין ברור ע"פ שו"ת מהר"י ברונא סי' רנ"א לענין גרמא בניזקין וסי' רנ"ה לענין לצאת יד"ש דכ' במקום שדין תורה נוגד להגינות והצדק והיושר יש לעשות כפי הצדק והיושר. וכגון שברור שרימה את חבירו לחתום על משהו וסו"ס יש כאן חתימה בכה"ג יש למצוא כל דרך להציל עשוק מיד עשוק.

עכ"פ צ"ב מש"כ בפנים בשם דרו"ז זצ"ל, שצריך שתי סוגי דיינים, דהרי כ"ז שלא פסק בפועל או במקום שאינו מושב ב"ד על כולם לעשות פשרה וכשבר נפסק הדין או שברור שא' מהם גנב אין לעשות פשרה. והבדל משה ואהרן הי' דאהרן הי' מקדים לבוא לבעלי דינין לפני שבאו אליו לדין, או לתוס' שלא הי' דיין כלל א"כ הי' עושה פשרות כדי שלא יצטרכו לדין תורה. ואולי הי' לדרו"ז איזה שיטה בעשיית פשרות ע"ד דברי הגר"א וייס שליט"א שהבאתי לעיל וסבר שלא תמיד טוב לעשות פשרות.

עוד י"ל בדרך צחות לבאר החילוק בין משה ואהרן, דהנה א' מהרווחים לעשות פשרה הוא שהד"ת נגמר מהר, אבל אם התובע מתעקש להעמיד הדברים ע"פ דין תורה וכפי שמצוי כן כיון שברור לו שאתו הצדק, לפעמים זה יגרום שיקח תקופה ארוכה לבוא לידי פסק כיון שפעמים הדין מסובך מאד ותלוי בכל מיני פרטים התלויים במח' או בשיקול דעת, וד"ז יכול לגרום לריבוי תורה ע"י המח' בין הדיינים וכפי שכבר הי' כן כמה פעמים שיצאו חיבורים פרטים על מח', וא"כ י"ל דמשה שמהותו הי' תורה רצה להעמיד הדברים ע"פ דין תורה כדי שיתרבה תורה בישראל אבל אהרן הי' מעדיף שלא הי' מח' כלל אף שאולי יחסר תורה מ"מ אם יבואו בזה לידי מח' ושנאת חנם לא כדאי.

18 יש מביאים דזה הי' הג"ר שמואל טוסיג זצ"ל.

נרא' שבא מסברא בעלמא להקשות על הגמ', וכאילו המהלך של התורה הוא ככל ספר שנכתב ע"י בשר ודם שהוא מוכרח לכתוב בצורה מסויימת, ואם הי' הגאון ההוא מקדים דברי רש"י בחגיגה וד' רבותינו האחרונים, וכן הי' מביא לשון התוס' בפסחים, א"כ הוא בא להקשות מתורה על תורה, דהי' מראה שהתורה נכתבת בצורה כזו, והי' הגרי"ז שומע לו, אבל להקשות סתם בלי מחשבה "הרי התורה מוכרחת לומר כן" זה צרם באזני הגרי"ז.

ובעיקר מש"כ כאן על משה ואהרן ששקולים הם ראוי לצרף בזה הפסוק בשיר השירים [ד ה] שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֵפְרַיִם תְּאֹמֵי צְבִיָּה הַרְוֵעִים בְּשׁוֹשְׁנִים: וברש"י שם שני שדיך - המניקות אותך זה משה ואהרן. כשני עפרים תאומי צביה - דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה. ובאלשיך שם פי' דקאי על האהבה והאחדות ששררה ביניהם, ובא לשבח את ישראל, שגם זכות אחר היה לך אז, כי שני שדיך אשר מהם תנקי ותמוצי מהשפע העליון, הם משה ואהרן, הלא המה היו לך ממהרים את הקץ כשני עפרים קלי המרוצה מאד, כמאמרם ז"ל [שמו"ר טו ג] כי זכותם עמדה לישראל ליגאל בימים ההם: ובזאת יבחן גודל חסידותם כי רב אחדותם ליגאל בזכותם, כי הלא היו תאומי צביה. והוא כי זה דרך התאמי צביה, כי נפש כל אחד קשורה בנפש אחיו, עד גדר שלא יחיה האחד כמו רגע אחרי מות אחיו, כי אם כמות זה כן מות זה לרוב דבקותם. כן היו משה ואהרן, כי עם היות אהרן מתחלה רועה ישראל ונביא להם והמוציא והמביא, עם כל זה שמח בלבו בגדולת משה. וכן משה, באומרו [לעיל ד' י] שלח נא ביד תשלח, סירב בשליחות שבעה ימים לבלתי הכנס בגבול אחיו, כמאמרם ז"ל [שמו"ר ג טז ד] שלח נא ביד תשלח, ביד שדרכך לשלח הוא אהרן. וכן בשמחה רבה שמש משה שבעת ימי המלואים לחנך את אהרן לכהונה גדולה [מדרש הגדול במדבר ז א], עם היות שהכהונה היתה ראויה אליו אם לא על שסירב בשליחות, כמאמרם ז"ל [זבחים קב.] על פסוק הנה אהרן אחיך הלוי [לעיל ד' ד]. וכן אהרן שמח במלכות משה, כי זה נסיון והוראת חסידות גדולה. וזהו תאומי צביה. כלומר היו אלה כתאומי צביה בענין היותם הרועים בשושנים, הוא בהיותם רועים ומנהיגים את ישראל הנקראים שושנים [ע"פ שהש"ר ד' יב]. עוד פי', שני שדיך הם משה ואהרן, היו ממהרים כשני עפרים לגאול את ישראל. ואם תראה שהנה משה היה מסרב שבעה ימים לבלתי לכת בשליחות, הלא הוא כי היו כתאומי צביה שגדול דבקותם ואחוותם, ועל כן היה מתרשל משה לאהבת אחיו, כל יצא מגדולתו שהיה עד כה בין המלך הקדוש ובין העם, כי על כן אמר שלח נא ביד תשלח כאמור. והראיה, כי אחרי כן כאחד היו הרועים בשושנים: עכ"ד האלשיך.

ולעיל בפ' שמות הרחבנו בגודל אהבה ואחוה ששררה בין משה ואהרן, והבאנו תיאור אהבה והערכה שהי' בין מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל לאחיו הצעיר דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל, שוב שמעתי מפי דודי הג"ר ישראל ראקאוו שליט"א מראשי ישיבת שערי תורה, שמו"ז בעצמו כבר חשב על ההשוואה למשה ואהרן, וזה הי' בעת הכתרת דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל לרב בגייטסהעד וזה הי' בפ' שמיני ודרש מו"ז לכבודו והביא ד' התנחומא בפ' שמיני מדרש תנחומא פרשת שמיני סימן ה שכ' שם דכא"ל משה לאהרן שהקב"ה צוה למנות אותו כה"ג, "אמר לו אהרן אתה יגעת במשכן, ואני נעשה כהן גדול? א"ל חיך אעפ"י שאתה נעשה כהן גדול כמו שאני נעשה, שכשם ששמחת לי בגדולתי, כך אני שמח לך בגדולתך, ואימתי שמח לו, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, א"ל הקדוש ברוך הוא לך הדבר שמור, א"ל משה בי אדוני, בייא אתה מעביר עלי, אחי גדול ממני, ואני הולך לפניו, א"ל הקדוש ברוך הוא חיך שאמרת כראוי, ואעפ"י כן וראך ושמח בלבו... אמר מו"ז שכך אני מרגיש כשאחי נהי' הרב בגייטסהעד אני כ"כ שמח בזה שאני מרגיש כאילו התמנית אני להיות הרב.

וי"ל דכ"ז נכלל במה שהודגש בפסוק הוא משה ואהרן הוא אהרן ומשה, דלא רק ששקולים זה לזה, רק שהם בעצמם לא הרגישו שום גאווה אחד על השני רק אדרבה הי' קשורים בלב ונפש באהבה ואחוה נפלאה. ולזה גופא בחר בהם ה' שהם ינהיגו את ישראל.

הזכרת גילם של משה ואהרן דוקא כאן

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברים אל פרעה: [ז' ז']

יל"ע למה דוקא כאן הזכיר הגיל שלהם, ובראב"ע פי' דרצה להדגיש מעלתם שלא מצינו בכל המקרא נביאים שהתנבאו בזקנותם אלא אלו. ובבכור שור, ובמשך חכמה לעיל [ו' י"ד] פי' דלכן בחר במשה ואהרן כשהם זקנים, דהזקן לא יעשה רמי' לרמות אחרים, ובפרט להוציא עם שלם בלתי מסודר ולהניחם כצאן אחרי כי זקן האיש ופחד המות נגדו וחוס רוחו כבר אבדה, וז"ש ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברים אל פרעה, כדי שיאמינו בם ישראל כי זקנים כאלה לא ישקרו ולא ירמו אותם להוציאם במדבר. והיה אומר בזה דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל¹⁹ דנדמה לעצמינו, איך שנמצא עם גדול כישראל במצרים, ופתאום באו שני אנשים ואומרים להם שיוציאום ממצרים למדבר, איזה אחריות הוא זו מי יאמין להם, הלא אפשר שהם רוצים לרמות את ישראל

19 בצל הקודש ע' קס"ח.

ובאח"כ בא לבטא הענין של אין עוד מלבדו ולכן הודגש כי אין כמוני בכל הארץ.²⁰

אולם הנלענ"ד, ע"פ מה שהי' רגיל בפי הג"ר משה שפירא זצ"ל ע"פ ספה"ק [והבאנו זה בתחילת דברינו מהשפת אמת] דכל ניסי יצי"מ באו מכח התורה, ולכן היה צריך שיהי' ע"י משה דוקא ואכ"מ להאריך בזה, וא"כ י"ל דכל מה שאנו מתחזקים באמונה ע"י המכות הוא לא מה שאנו יודעים ע"פ עדות התורה שהי' מכות כאלו בהסטורי', רק דהכל נפעל בליבנו באופן סגולי ע"י דברי התורה של יצי"מ שאנו חוזרים עליו ואנו מתקשרים לאותו שורש שממנו באו המכות בפועל לעולם, והרי רואים דגם הצורה איך שנפעלו המכות הי' ע"י שמשה ואהרן עשו בדיוק כציווי ה' ואם צוה אותו "בא" היה הלכה של ביאה דוקא ואם צוה אותו "לך" היה הלכה של הליכה בדוקא, ואם צוהו שיעשה לפני פרעה א"כ היה דין שיהי' לפני פרעה דוקא, ואם ה' אמר כי ידבר עליכם פרעה לאמר אז היה דין דרך אם יגיד לכם תנו לכם מופת אז יעשו המופת, ואם לא הי' כתוב "לאמר" הו"א דוקא אם אומר ממש מילים אלו "תנו לכם מופת" לזה הוסיף לאמר דלאו דוקא מילים אלו ממש וכמ"ש כן באור החיים הק' וכן הלאה, וכן במש"כ הגרי"ז לבאר מכת ברד, הבאנו במקומו דהכל הי' בנוי על דינים והגדרות, וכבר הארכנו כן בביאור ענין סיפור יצי"מ, והאריכות בדרשת הפסוקים דכח התורה שבפסוקים והדרשות הם הם הפועלים את פעולתם באופן סגולי בלב הילד.

עפ"י י"ל דהנה בתורה מצינו ענין הסימנים, ור' יהודה נתן כח עצום דגם ע"י הזכרת הסימנים של המכות יהי' לזה כח התורה הנ"ל, ויוכל בקיצור לכלול כל כח המכות וגם החלוקה של ג' עניני אמונה הטמון בו, ומובן הענין דבליל הסדר שכבר מנינו עשר המכות בפרטות שוב חוזרים בסימנים כיון דיש בסימניו כח מיוחד.

אולם ידידי הג"ר אברהם גודמן שליט"א מח"ס אבא ביתך העיר, דכך היה דרכו של רבי יהודה תמיד לתת סימנים לזכרון, והראה כן בפרק שתי הלחם [מנחות צו]. בשיעור מדת לחם הפנים רבי יהודה אומר שלא תטעה זר"ד יה"ז, אולם הערתי דשם כ' בלשון "שלא תטעה" וזה להדיא היכי תמצי לזכרון, אבל כאן כתוב הלשון הי' נותן בהם סימנים גם לא כתב עשה סימן רק נתן בהם משמע דר"י נתן בעצם המכות כח מסויים וכנ"ל.

שו"מ שהרבה ראשונים פי' [רש"י דעת זקנים שמות ז' כ"ה ר"י בר יקר רשב"ם והרשב"ץ בפי' ההגדה, שבלי הלקט בשם מורו הרב רבי מאיר בשם רבי יהודה החסיד החזקוני שמות ח' ט"ו].

ולהוציאם בלי חשבון, ורק כיון שהם היו זקנים האמינו בם ישראל.

והנה הספורנו פי' דרצה להודיע שעם כל זקנותם השכימו והזדרזו לעשות רצון קונם, ואברבנאל כתב דאין ראוי לבוא אל המלך בדבר חמור וגדול לבחורים שדמם רותח אלא שזקנים שקנו חכמה, וחת"ס בתורת משה פי' דבצדיק ביום שעולה לדרגה זה נקרא לידתם, אבל משה ואהרן כבר נתקדשו מבטן דהרי משה ואהרן מתחלתם עם ה', כן בהיותם שמונים שנה ולא נתחדש אצלם שום נבואה מחדש עכשיו דנימא דהי' עכשיו גיל מחודש.

ובחת"ס [ע' ל"ב ד"ה ויעש] כ' דבזה גופא שהשרה הקב"ה שכינתו על משה ואהרן נעשו כברי' חדשה והחליפו כח, שגם במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחו, ואפי' מי שרק זכה לראות פני משה לא שלטה בו רימה, ובכל זאת כשנסתכלו בפני רשע נסת ליחם ונחלש כחם ולכן רק אז הודגש הגיל שלהם שנא' ומשה בן שמנים וגו' בדברם אל פרעה דוקא וכו' ע"כ נמצא דאין למשה ואהרן דין זקן כלל. והוסיף בזה דודי הג"ר ישראל ראקאו שליט"א מראשי ישיבת שערי תורה לדקדק מש"כ אח"כ תנו לכם מופת וצ"ב לשון לכם [ולא מצאתי מי שיעיר בזה] ותי' בדרך צחות דמי שנכנס לבית פרעה גם גדול כמשה ואהרן כבר צריך המופת גם בשביל עצמו, והוספתי לו מש"כ אח"כ עה"פ ויפן פרעה ויבוא אל ביתו בשם רבי נתן וכתפויגעל זצ"ל דביתו של פרעה השפיע טומאה וליצנות. ראה שם.

ביאור הסימנים שנתן רבי יהודה

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"כ [הגדה של פסח ומובא בדעת זקנים כאן]

הג"ר אליהו דיסקין שליט"א רגיל לומר דכשהיה ילד חשב שהסימנים הם סתם סימנים לזכור סדר המכות, וחשב, הלואי שהיה מוקדם בזמן לפני רבי יהודה דאז הי' הוא זה שהי' נותן הסימנים, והי' זוכה ששמו יוכנס להגדה של פסח, אבל כשנתבגר הבין, דרצה רבי יהודה לסדר יסודות ההשגחה, כידוע מקדמונים אברבנאל והשלה"ק והמלבי"ם שהמכות היו נגד ג' קבוצות של כפירה שהי' בעולם, דצ"ך הוא לעקור הכפירה במציאות הבורא, ולכך הודגש באלו המכות שבזאת ידעו כי אני ה', ועד"ש בא לעקור הטעות של אלו האומרים עזב ה' את הארץ ולזה הודגש בזאת תדע כי אני ה' בקרב הארץ,

²⁰ ע"י הגדה של פסח מתיבתא הביאו עשרים מהלכים בביאור חלוקת ר' יהודה.

דָּם, וְהִי דָם בְּכָל אֲרֶץ מִצְרַיִם, וּכְפִילוֹת הַלְשׁוֹן מוֹרָה, דְּבַכַּל אֲרֶץ מִצְרַיִם הִי לְדָם מִמֶּשׁ.²¹

והנה במדרש פ"ט מבואר דממכת דם העשירו ישראל, דאם ה' המצרי לוקח מישראל מים, ונותן דמים ה' נשאר מים, אבל אם לא שילם, נהפך לדם, והקשו המפרשים הרי מבואר בתענית כ: ושם ברש"י כד: דאסור ליהנות ממעשה ניסים, וא"כ איך נטלו כסף עבור המים.

ובספר יקרא דאורייתא הביא מכמה ספרים שדנו בזה, ויש מתרצים דאי נימא דהיאור בעצם לא נהפך לדם רק דנשאר מים, ורק כשבא המצרי לשתות נהפך לדם [זה צד אחר בחקירה הנ"ל] נמצא דמה שה' מים לישראל אינו נס כלל כיון שהיאור לא נהפך לדם רק ביד המצרי, ושוב אין כאן הנאה ממעשה ניסים, ויש שהוכיחו דה' כן ממאי דקמ"ל קרא דמתו הדגים, ואילו נהפך לדם בעצם פשיטא שמתו ובהכרח דה' זה מכה נוספת.

אולם כבר נתבאר לעיל דרוב ראשונים ס"ל דהיאור נהפך לדם בעצם וכ"ה הפשטות, ושוב תקשי איך אפשר ליהנות ממעשה ניסים. ויש שהוסיפו לחקור²² דאולי גם אצל הישראל נשאר דם עד השתי' בפועל וא"כ ה' אסור למכור למצרי מצד דאסור לסחור בדברים אסורים באכילה כמבואר ביו"ד סי' קי"ז. [ובאמת שזה לא קשה כלל דדם היאור בוודאי לא ה' אסור באכילה מדאורייתא דהרי בעי' דומיא דעוף ובהמה כמבואר כל הסוגיא דכריתות דף כ"א ואפי' דם שרצים ודגים וחגבים ומהלכי שמים נתמעטו ורק מצד מראין עין ה' אסור, והרי באיסורי דרבנן ליכא איסור סחורה כמבואר בשו"ע שם, ועוד גם אם ה' אסור מדאו' יש לדון להתיר דהרי עיקר טעם איסור סחורה שמה יבוא לאוכלו כמבואר בנו"כ שם ואצל הישראל לא יתכן שיבוא לאכול דם דמיד יתהפך למים רק דק' לשיטות דאיסור סחורה דאו' עי' מל"מ פ"ח ממאכ"א הי"ח]

במים התגלה שתי מציאויות שונות בב"א

והנראה בעז"ה מהלך חדש לגמרי בכל החקירה הנ"ל, ע"פ מה ששמעתי מפי הג"ר משה שפירא זצ"ל לבאר, גדר הגילוי בניסי יצ"מ, דכבר האריך הרמב"ן בתחלת הפרשה, דלאבות נתגלה הבורא כמשדד מערכות הטבע, והיינו שלא ה' הניסים בגדר בריאות חדשות לגמרי אלא שינוי ושידוד אחר של מערכות הטבע, וע"ז ה' הכחשת המצריים ע"י השדים, דשדים הם צד מסויים של הכחשה

דטעם שרבי יהודה סימנים הוא שלא נטעה לחשוב דאין הסדר בתורה כפי' שהי' דאין מוקדם ומאוחר בתורה ובפרט דדוד המלך לא מנה את המכות כפי הסדר שכתוב בתורה [בתהילים מזמור ע"ח הסדר הוא דם ערוב צפרדע ארבה ברד דבר בכורות ובמזמור ק"ה כ"ח-ל"ו סדר המכות הוא חושך דם צפרדע ערוב כינים ברד ארבה בכורות – ורשב"ץ] לכך נתן ר"י סימנים להורות שסדר המכות הוא דוקא בסדר הזה. ובר"י בר יקר ורשב"ץ אכן השוו למה ששה ר"י סימנים במנחות.

[עוד כ' רש"י בשם ר' לוי במדרש תהילים ולפנינו בשמו"ר ח' ג' שמטה של משה ה' משקל מ' סאה ושל סנפרונין ה' וי' מכות חקוקות עליו נוט' דצ"ח אד"ש באח"ב וא"ל הקב"ה שבטכסיס הזה הבא עליו את המכות והיינו מה שר"י נתן סימנים לסדר המכות שהי' על המטה ועפ"ז פי' הגר"א מח' ת"ק עם ר"י דלת"ק עשר מכות ה' כתוב על המטה בשלימות.]

חקירה במהות מכת דם

הנה אנכי מכה וגו' ונהפכו לדם והדגה אשר ביאור תמות ובאש היאור וגו' [שם י"ז- י"ח]

יש לחקור, האם נשאר בעצם מים רק שהי' צבעו כדם, והי' מכה נוספת שימותו הדגים ויבאש היאור ולכן לא יכלו לשתות, או דנהפך לדם בעצם, וכתוצאה מזה מתו הדגים כיון של"ש לחיות בדם.

ונראה דנחלקו בזה הראשונים, דרבינו בחיי כתב דלא רק בצבע נהפכו, דזה יכול לקרות גם בדרך הטבע, אלא גם בטעם וריח ומראה, כמו שמבואר פשטי' דקרא דמתו הדגים מחמת השתנות טעם המים לדם, ולכן גם נשתנה אח"כ ריחו, וכ"כ הספורנו ואור החיים הקדוש דמיתת הדגים ה' הוכחה להם שאינו מראה ודמיון בעלמא כמעשה כשפים אלא דנעשה דם בעצם, אולם בדעת זקנים כתב דרק המראה נשתנה אבל הטעם נשאר כמים, והא דמתו הדגים ה' מכה נוספת. ועד"ז כתב החזקוני דההבאשה ה' רק מחמת מיתת הדגים ולא מחמת הדם, כיון שהדם נהפך שוב למים. והנצי"ב בהעמק דבר הכריע ע"פ הפסוק [בתהילים ע"ח מ"ד] ויהפך לדם יאוריהם ונוזליהם בל ישתיון, דרק הנילוס והיאורים שנמשכו ממנו נהפכו לדם בעצם, אבל כל הנוזלים במצרים לא נהפכו לדם בעצם רק שלא ה' אפשר לשתותם.

והנה לפי הדעת זקנים יוצא, דמה שלא יכלו לשתות ה' רק מחמת הדגים, וא"כ בשאר מימי מצרים שלא ה' מחובר ליאור ולא ה' שם דגים, הו"ל להיות ראוי לשת' כ"ה באילת השחר, ולכן רצה לחדש להיפך מנצי"ב רק דבשאר המים נהפך ממש לדם ורק הנילוס לא נתהפך בעצם, ודקדק כן מלשון הפסוק פ"ט נטה ירך וגו' ויהיו

²¹ במה שכי' ויחפרו כל מצרים סביבות היאור מים לשתות צ"ב וכי מה חשבו הרי המים באים מן היאור, והראני הג"ר שלמה זלמן כהן שליט"א מרגניתא טבא בספר מרחשת ח"א סי' ל"ט אות ג' שהוכיח מחמת קושיא זו שאפי' בארות הסמוכים לנהר ג"כ יש להם מעין נובע בעצמם ולא מן הנהר, ובהכרח מה שחפרו הוא כיון דמקום זה הוחזק במעינות ולא מצד הנהר. ומש"כ בתוספתא דדינו כמקוה י"ל כדעת בעל העין יצחק דדוקא בתוך ד"א ממש כמבואר בדבריו באריכות. וכה"ל הבכור שור שחשבו לעשות להם מעיינות שלא ה' שם דגים ולא יבאשו מחמת הדגים. [וכשיטתו דעיקר מה שהי' א"א לשתות ה' מחמת הדגים.]

²² גליון עיון הפרשה.

האם ה' הנילוס במכת דם כשר לטבילת נדה

וכשלמדנו ה' מקואות אצל הג'ר יצחק לוקסנבורג שליט"א, חקרתי אם בשעת מכת דם ה' הנילוס כשר לטבילת נדה, [והוסיף הרב דמבואר בחז"ל, [תדא"ר ז' אות ג' שמור"ר ט' וילקוט שמעוני קפ"ב] דהמדה כנגד מדה כאן ה' לפי שביטלו מכלל ישראל טבילת נדה ועי' כלי יקר בראשית מ"ח ט"ז דלכן מתו הדגים שמרמזו לפור"ר לפי שביטלו ישראל מפור"ר] דאם ה' דם בעצם הרי פסול, אבל אם ה' מים לכאורה כשר אם לא מצד שינוי מראה, אלא דמבואר באחרונים דרק חמרא מזיגא פסול דיש שם תערובות של ממשות אחרת אבל כאן אילו ה' רק מראה של דם הו"ל כמיא דצבעא דכשר, וידידי הג'ר שלמה זלמן כהן שליט"א הוסיף לפלפל על הצד דהוי מים יל"ע אי יש כאן מ' סאה, דהרי מצד שלא יסבול מן המכה ה' מספיק במה שמסביביו ה' מים,²³ עוד חקר גם על הצד דה' דם אולי הו"ל כיבחושין אדומים זבחים כ"ב. דכיון דבא מן המים טובלים בו וה' הדם יסודו ממים או דנימא דכאן ה' בריאה חדשה ולא נחשב בא מן המים.

אולם לדברינו ע"פ הגר"מ שפירא זצ"ל יתכן, דגם אם כלפי המצרי הוי דם בעצם כיון דכלפי הישראל הוי מים בעצם יהי' כשר, ובכמה תמונות ציירו שילדי ישראל נכנסו לנילוס בשעת המכה ומסביב להם נראה כמים ולהנ"ל יתכן דה' כולו מים.²⁴

הלב של פרעה נהפך לכבד

ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה וגו' [שם י"ד]

איתא במדרש [ט' ח'] מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד, וע"ע בעל הטורים [השלם] בשם ילקוט משל

23 עוד הוסיף ידידי שליט"א לחקור במצרי שרצה להתגייר אם יתכן אצלו מציאות שיטבול בנילוס לשם גירות, לד' הכס"מ פ"ו ה"ט"ז דהטרה של טבילה הוא רק ביוצא מן המים וננקוט דכ"ה גם לענין טבילת גרות, א"כ רק ברגע יציאת המצרי נהפך למים ואז ה' רק רובו במים, ועוד דאולי לא נחשב שיצא מן המים כלל דלפני זה ה' דם או דכיון דבזה גופא נהפך למים נחשב שיצא מן המים, וכן יש לחקור אם נכנס המצרי לפני שחלה מכת דם, ונהפך לדם בהיותו ביאור והרי לא חלה הגירות עד יציאה מן המים אי נימא דבזה דנהפך לדם נקרא שיצא מן המים אלא דא"כ נהפך למים מיד ושוב לא מקרי יציאה ולא חלה הגירות רק כשיצא בפועל אולם ידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוב שליט"א טען לענין חקירה א' דגם לכס"מ עיקר הטרה או הגירות נעשה ע"י עצם הטבילה במים רק שלא חל בפועל עד היציאה וא"כ כיון שטבל בדם פשיטא דל"ה טבילה. עוד יש לפקפק על כ"ז דאיך יתהפך למים כשעדיין לא חלה הגירות דלכ' מקודם יש לו להיות יהודי ואח"כ יתהפך למים וא"כ ל"ש מציאות טבילת גירות כלל.

24 הפני מנחם אמר דכמו שמים של בני"י לא נהפכו לדם כמו כן בחלק המים שלהם לא מתו הדגים ומש"כ והדגה אשר ביאור וגו' היינו הדגים שברם דאל"כ מנין ה' להם לבנ"י דגים לשבת. ולפשוטו ק' הרי נהפך למים רק כשלקחו ישראל הדם, אולם לדברינו בפנים א"ש דכלפי ישראל ה' מים וא"כ כלפי אותם הדגים שהיו מיועדים לישראל היה מים בעצם. אולם בורע שמשון ד"ה מדרש רבה נקט דגם לישראל לא ה' דגים, דכ' דעיקר חיותם של ישראל במצרים ה' מדגים שגו' זכרנו את הדגה וגו' ובמכת דם ה' נראה שאיבדו מקור מחיתם אבל בפועל לא הפסידו מאומה דהרי העשירו ממכת דם, ומכאן לימוד גדול כי מה שנדמה כצרה יתכן שהוא טובה גדולה.

להשידוד שע"י שם א-ל-ש-ד-י דהם משדדים את המערכה בצורה אחרת, ואלה הם מעשה כשפים ומעשה שדים שע"ז ה' חיות המצריים, חוץ ממה שהמצריים היו אנשים שאין להם אלא מערכת החומר והנאות של רגע וכמ"ש אשר בשר חמורים בשרם, הרי זהו עצם תפיסת המציאות שלהם שיחשבו שהם הם המציאות האמיתית ולא תתכן שום מציאות בלעדיו אשר עולם כזה אינו קיים כי אם כ"ז שגופו וחושיו והרגשותיו של האדם חיים ופועלים.

והנה יצאנו ממצרים כדי לקבל תורה ועיקרה ושרשה היא הגילוי אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' דהיינו שאני הוצאתיך מן המציאות ההיא למציאות הפוכה לגמרי, וזהו הגילוי של שם הוי"ה שענינו הגילוי האמיתי של המציאות, דעצם המציאות הטבעית הוא כולו דבר ה' כל רגע ורגע, ולא תתכן כלל מציאות בלי דבר ה' ורצונו כל רגע, וד"ז נתגלה במכות.

ונחזי אנן בנס הראשון של מכת דם לא ה' שום גילוי כמותה אצל האבות, דמבואר בחז"ל דמה שלא היתה המכה כי אם למצרים הוא דלישראל נשאר היאור מים כבתחלה, ואם מצרי ה' רוצה לשתות מים ה' צריך לשלם לישראל, אבל אם ה' שותה את המים של מצרים הוכו ונעשה דם, הרי שהי' כאן מציאות פיזית אחת שנתגלתה בשתי אופנים דבשביל מצרים נתגלתה המציאות הפיזית כדם, ובשביל ישראל נתגלתה המציאות הפיזית הזאת בעצמה כמים, וגילוי כזה לא ה' אצל האבות אלא הוא נתגלה דוקא ביציאת מצרים, דשם נתגלה שכל המציאות כולה אין לה טבע קיים אלא כל עצמה היא גילוי של מה שהבורא ית' רוצה להראות לנו, וזה הגילוי שהתחיל במכה הראשונה הוא תחלת החרבן של מצרים, דהמכה ה' מכה למצרים אבל היא היתה מכת מות לתפיסת המציאות של מצרים.

נמצא לפ"ז דל"ש כלל כל החקירה שהתחלנו בה, דוודאי המים נתהפכו למציאות פיזית של דם, אבל זה ה' רק כלפי המצרים אבל כלפי הישראל נשאר והי' מים תמיד, ול"ש כלל לדון בענין הנאה ממעשה ניסים וסחורה בדבר אסור כיון שכלפי הישראל ה' מים בעצם, וכלפי המצרי ה' דם בעצם, וא"כ כששתה הישראל מאותו כוס של המצרי לא הוצרך הדם להתהפך למים כשיגיע לישראל, כיון שלישראל לעולם לא ה' דם. והי' הרב זצ"ל אומר דמי שחוקר האם נתהפך ממים לדם או להיפך וכנ"ל סימן שעדיין לא יצא ממצרים, דעיקר גילוי ניסי מצרים היה שעצם המציאות הוא דבר ה' תמיד, ויתכן מציאות אחד יתחלק לשתי אופנים. וכל התפיסה שלא תתכן מציאות אחת שיתחלק לשתי פנים, זה רק תוך גבולות הטבע אבל יצ"מ הוא פריצת כל גבולות וה"מ מצרים" של הטבע.

למלך שבחיות וכו' כך פרעה השוטה אין לו לב והינינו דכתיב כבוד לב פרעה שלבו נעשה כבוד. כתב באילת השחר, דאחד הגיע לשווייץ בשנת תרצ"ט, וסיפר כי הפרופ' של המוזיאון מלונדון שנמצאים בו הגופים החנוטים של מצרים, אמר דכשעסק בגופו של פרעה ראה שלבו עשוי מבשר כבוד והשתומם והראו לו את המדרש הנ"ל ונלמד במכילתא שפרעה נטבע בים הרי לא חנטו אותו, ולמד שנשאר חי הרי מלך בנינוה עי' פרדר"א מפ"ג ואולי אח"כ חזר למצרים וחנטוהו שם]

מח' חכ"צ וכו"פ אי שייך לחיות בלי לב

והנה בתמורה יא: לענין הא דבעי' שם דבר שהנשמה תלוי בו, וי"א דבעי' דבר שמתה בו, וכ' רגמ"ה ובמוסגר ברש"י וכ"מ ברמב"ם דלב הוא דבר שהנשמה תלוי בו, והנה ניקב הלב טריפה, אולם בניטל הלב לגמרי נחלקן אחרונים דדעת חכם צבי סי' ע"ד לא יתכן לחיות בלי לב ול"ש להעיד על התרנגול שלא הי' לה לב, ולכן לא מנה הרמב"ם ניטל הלב כיון דל"ש כלל לחיות אפי' שעה אחת בלי לב, וכ"כ בזוה"ק, וגם אם נפתח התרנגול בעדים ולא מצאו לב, ברור שעדידי שקר הן, אולם דעת הפלתי סי' מ' סק"ד דיתכן דנימס הלב רק יש אבר אחר אשר למראית עין אין מראהו דומה ללב רק יש לו חללים כמו לב ועשה תפקידו של הלב.

והנה מהמציאות של פרעה מוכח כהפלתי דאפשר לחיות בלי לב והכבוד יעשה התפקיד של הלב, אולם נראה דגם אם יתכן שיחי' אין לזה שם חיים, דהנה בספר שיחת חולין [עמ"ס חולין עמ' קנ"ז] מרחיב בתפקידו של הלב ע"פ פסוקים דמחשבת האדם תלוי בלב וכן הרגשי האדם, ואף שהחוקרים והרופאים מעידים שאינו כן קאי על דברים רוחניים, ולפ"ז מי שחי בלי לב, לא יתכן שיקלוט שום מסר רוחני, ולא יוכל להצטער כלל בצער הזולת, וזה הביטוי "ער האט נישט קיין הארץ" [-אין לו לב] ומובן היטב למה לא שמע פרעה כלל לדברי הקב"ה.²⁵

וי"ל בדרך צחות דמבואר בריש כיצד צולין ובתוסי' שם [פסחים עד. ד"ה אין דלענין כבוד ל"ש כבולעו כך פולטו כיון דיש בו שפע של דם, והכבוד הוא כולו דם, אבל בלב אף דיש בו ריבוי דם ע"י צליי' מתייבש מבפנים, ומבואר

²⁵ שמעתי מידידי הרב נחמי' וורמזר שליט"א, שפעם התמוטט אביו החשוב הר"ר חזקיהו יוסף מנחם שליט"א בשווייץ והבהילוהו לבית חולים וחשבו שקיבל התקף לב, ור' נחמי' מיהר לבית רבו הגה"צ ר' ארי' פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר ברכפלד בשליחות אמו לבקש ברכה על אביו, א"ל ר' ארי' בתקיפות הוא בוודאי לא קיבל התקף לב, רק אולי יש לו משהו בשדרה, ושאל אותו איך הוא יודע לקבוע כ"כ בוודאות, ענה הרי אני מכיר אותו ויש לו זייער א גוטע הארץ [-יש לו לב טוב עצום] ולא יתכן שהי' לו התקף לב, ואכן אמו אמרה בתקיפות לרופאים בשם רב גדול שאין צורך לבדוק הלב רק אולי השדרה והתפלאו שהי' פשוט להם שזה התקף לב, ואכן אחרי בדיקה ראו שזה לא הי' הלב. הרי לן כוחה של לב טוב גם על הלב הגשמי.

וע"ע דברים נפלאים בדמיון לכבוד בס' אגרא דכלה כאן.

סגולת ביתו של פרעה לעורר ליצנות

ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת: [שם כ"ג]

יל"ע מה בא הכתוב להגיד בזה שפנה, ושבא אל ביתו, מה איכפ"ל איפה הלך העיקר שלא שת לבו להמופת.

ובצורר המור פי' שבא להגיד רשעתו, שאף שהיתה מכה נגד אלהיו והי' מגיע ממנה נזק לכל בני מלכותו לא חשש אלא לבוא אל ביתו, ולומר שלום עלי נפשי. ובנחלת יעקב פי' דרבוחתא קמ"ל דאף שסר לביתו והתבודד במחשבתו לבד בלא חרטומים, מ"מ לא שת לבו. ובאזנים לתורה פי' להיפך, דכיון דחשש שמא יסיתנו חרטומים לשמוע עליהם ולשלוח את בני ישראל ולא רצה בכך לפיכך פנה את ביתו, ובמשך חכמה פי' דבביתו הי' לו מים כיון דמבואר במדרש שע"י כסף היו יכולים להשיג מים, והמחיר ששילם עבור גידול משה בביתו הספיק שלא יסבול בביתו ממכת דם. [ויונתן ב"ע פי' דויפן הכוונה לעשיית צרכיו]

פי' אחר נפלא שמעתי מהג"ר ראובן הכסטר שליט"א [משגיח ישיבת מיר ברכפלד] בשם רבו הגה"צ רבי נתן ווכטפויגעל זצ"ל משגיח ישיבת לעקוואד,²⁷ דקירות ביתו של פרעה היו ספוגים כולו בליצנות, והי' משפיע אורה של ליצנות, וא"כ גם אם הי' לו קצת השפעה ממשה רבינו חוץ לביתו ע"י המכה, מ"מ כשנכנס לביתו התפוגג כל ההתפעלות, וא"כ יש להוסיף זה לדברי האזנים לתורה לעיל, דלזה גופא בא לביתו מהר כדי

²⁶ וי"ל עוד בדרך צחות דלכן הוזהרו ישראל כ"כ על דם ובפרט התלוי בנפש דאז יש כרת, להורות שכלל ישראל מתרחקים טובא מכל חשש פגיעה בזולת שיש דמיון קצת לשפיכות דמים כמבואר מהלבנת פנים, אבל גוי לא איכפ"ל גם לשחוט את שונאיו ולרחוץ בדם שלהם ולכן המכה הראשונה של המצרים הי' דם שהם נהנים להתרחץ בדם של אחרים. וי"ל דלהכי בחר הקב"ה דוקא במכת דם כמ"ש לעיל בפ' שמות ד' ט' "והי' אם לא יאמינו גם לשני האותות וגו' ולקחת ממימי היאור וגו' והיו לדם ביבשת" ורש"י כ' שם לרמוז שנפרע מאלהיהם תחלה, ודעת זקנים כ' לרמוז שישפך דם המצרים במכת בכורות ועל הים, ומלבי"ם כ' דזה רמז לישראל שדם ילדיהם שהושלכו ליאור עלה ליבשה ובא לתבוע את נקמתו, ולדרכינו י"ל דבא להורות עיקר ההבדל בין ישראל לעמים דלגוי לא איכפ"ל לשפוך דם אחר ולכן מגיע לו באמת שדמו ישפך ויענש כמ"ש שופך דם האדם באדם דמו ישפך, אבל יהודי מתרחק מכל חשש פגיעה באחר גם לשה"ר וכדו' ולהכי ראויים הם להגאל מכל צרה. ויתכן דמזה בא העלילות דם על יהודי שצריכים לשנות דם גוים בפסח דכ"ה האמת דדם גוים ראויים להשפך.

²⁷ עי' בסוף הגליון מה שהבאנו בשם הג"ר ראובן שליט"א על היחס של כבוד ששורה בין רבו ר' נתן ומורינו הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל.

וברש"י "ויחזק לב פרעה לומר ע"י מכשפות אתם עושין כן, תבן אתם מכניסים לעפרים עיר שכולה תבן אף אתם מכניסים מכשפות למצרים שכולה כשפים".

וצ"ב למה באמת עשה הקב"ה שכמה מהמכות יבואו המכשפים ויבטלו ההתפעלות ממנו, ודוחק לומר שכל עיקרה היא היכי תמצוי לחזק לב פרעה, דלא חסר דרכים להקב"ה להקשות לב פרעה, וכן למה הי' צריך להיות כתוב בתורה דאיזה לימוד יש לנו מזה.

ושמעתי מפי מוריניו הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל לבאר ע"פ הגמ' מנחות פה. ששם המקור לד' רש"י "אמרי ליה יוחנא וממרא [-החרטומים ראשי המכשפים במצרים] למשה, תבן אתה מכניס לעפוריים אמר להו אמרי אנשי למתא ירקא [-לעיר שגדל בה ירק רב] ירקא שקול [לשם תקח את הירק שלך] וברש"י כ' דהם אמרו לו דברי ליצנות והוא השיב להם בענינם. [ויתכן דלכן לא הביא רש"י כאן המשך זה דבין כך לא הי' תשובה אמיתית] אולם בדרשות הר"ן [דרוש השלישי וכ"פ באור רש"י וארא מאמר ר"ח והנצי"ב בהרחב דבר לעיל ז' י"א] פי' דתשובת משה הי' שאם אדם רוצה שיכירו במעלת הירק המשובח שיש לו יוליכו דוקא למקום שמצויים שם ירקות רבים ויש שם מבינים גדולים במעלת הירקות השונות, והם אלו שיכירו במעלת ירק שלו יותר משאר ירקות, וכן אמר משה שהוא עושה המופתים דוקא במקום הכשפים שיש שם בקיאים גדולים בחכמה זו, והם אלו שיבחנו וידעו שמעשיו אינו מצד הכישוף רק מיד ה'.

ולפי"ז י"ל דלזה גופא נכתב בתורה מה שעשו כן החרטומים בכשפיהם להורות כחם הגדול בדברים למעלה בדרך הטבע, ואם אח"כ הם יכירו ויכריזו דאצבע אלקים הוא יהי' זה ללימוד לכאור"א שירצה לבוא ולהכחיש מעשה משה, אז יאמרו לו הרי במצרים היו המבינים הכי גדולים בעיני כשפים והם אלו שהסכימו שיד ה' עשתה זאת.

והוסיף המשגיח זצ"ל דכ"ז הי' טוב לזמן ההוא, אבל לדורות באמת אין האמונה שלנו בנוי מזאת, דכ' הרמב"ם בפ"ח מיסוה"ת דהאמונה במשה רבינו לא הי' מפני האותות שעשה רק מצד מעמד הר סיני שעיינינו ראו ולא זר שהקב"ה דיבר אל משה ושם אמר לו הקב"ה וגם כך יאמינו לעולם, וא"כ כל אמונתנו כיום נובע ממה שאנו מאמינים במשה רבינו והוא כתב לנו בתורה עשר מכות ויצ"מ ואנו מאמינים שתורת משה רבינו אמיתית. והטעם שהי' צריך לתוספת זה כיון שאמונה באותות ומופתים זה טוב עד שזה לא מחייב אותי להשתנות וא"כ למה לא אאמין, אבל כיון שבמעמד הר סיני בא משה רבינו בשם הקב"ה שצריכים אנו להשתנות לגמרי ולקבל עלינו עול תורה ומצוות שם יש

שלא יתפעל ממשה רבינו. ויש להוסיף דפעמים מתעוררים מאד משיחת מוסר אבל כששבים לבית הכל מתפוגג.

והוספתי לו אז, מש"כ בעז"ה בפרשת בא עה"פ ומלאו בתיך ובתי כל מצרים, [לקמן י' ו] אודות יסוד ההבדל בין ביתו של המצרי וביתו של היהודי הבולט מאד בפרשת בא הרבה פעמים, ושכל ענין קרבן פסח בנוי על ענין ביתו של היהודי, וכל ענין הפסיחה והדילוג הי' מיוסד על הבדל ביתו של היהודי לעומת בית המצרי. דביתו של ישראל בנוי על קדושה וטהרה ולכן בטבעו לעורר ההיפך מליצנות רק משפיע קדושה וטהרה ולכן הבית של היהודי הי' מעורר שמירה מכל רע, ולולא קרא מיוחד היינו חושבים שגם מצרי בבית של ישראל הי' שמור, ונהנה והסכים לזה.

שו"ר בשפתי צדיק אות כ"ו דג"כ עמד בזה דמאי נ"מ אם פנה אל ביתו, ותי' דמסתמא בית של מכשף הוא מלא סט"א והלך לביתו כדי להעביר מלבו המחשבה הטובה, היפוך ממאמר חז"ל אם פגע כך מנוול זה משכהו לביהמ"ד וכדאיתא בזוה"ק בא ל"ה: דכל ביתא וביתא במצרים הוו שכיחי זינין דמתקטרי בחרשייהו אינון בכתריין תתאין מכ"ש בבית פרעה עשה עצמו ע"ז.

ובמה שנקט לשון גם ל"זאת" וכן לעיל כ' בזאת תדע כבר הארכנו בביאור ענין זאת בפ' ויגש, דקאי על גילוי מלכות שמים בתוך ההסתר, ובשפתי צדיק אות כ"ב פי' כיון דממכת דם חדל השיעבוד וא"כ הרגיש פרעה הידיעה שיש משגיח בעולם, ומלכות שמים נקראת זאת, ופי' החי' הרי"ם דלכן נקרא זאת שמורה על ניצוץ א' ברור שהוא ולא אחר וזהו בזאת תדע ולכן בהחזירו לחטאו נקרא לא שת לבו גם לזאת, וזה מה שהי' אמר החי' הרי"ם דלכל אחד יש ניצוץ קדוש, אבל מי שמשתוקק ע"ז ונפשו חיכתה מתי יזכה להתעוררות קדושה אז כשבא עת ניצוץ זה כגון בשבת ויו"ט או ע"י עמל התורה אז נכנס האור לתוך חדרי בטנו, אבל העצל אף שיבוא לו הניצוץ אור ע"י התרשלו כמעט תכבה תיכף כמו נר בלא פתילה ושמן.

ולהנ"ל י"ל דבית של טומאה כמו פרעה היה סגולתו לכבות כל אש של התעוררות, מאידך בית של יהודי וכש"כ בית המדרש בכוחו להבעיר ניצוץ הקדוש שיש בתוך כאור"א.

התועלת בזה שהחרטומים יכלו לעשות כן

ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר ה': [שם כ"ב]

אולם באמת מצינו בעוד מקומות כאילו יש הרגשה לדומם דכתוב לעיל פכ"ה שהקב"ה הכה את היאור ואיך שייך הכאה כלפי היאור וכן הוא לשון רש"י בפסוק י"ז שתחלה הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם והרי דומם לא מרגיש וכן העיר באילת השחר, וכתב דצ"ל דזה הלקאה ביחס למצרים.

ובאמת יש להעיר כן גם בבעלי חיים שהרי אין להם דעה עצמית ול"ש אצלם שכר ועונש, ומ"מ מצינו לקמן במכת צפרדע שאמרו חז"ל [פסחים נג:] דחנני מישאל ועזרי נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים וכו' וקשה וכי יש דעה לצפרדע שיוכל לבחור בעצמו שרוצה לקדש את השם וכן הקשה בתת"ס עה"ת, ותי' דלולא שזה דבר ראוי שנברא ימסור נפשו לא הי' הקב"ה עושה עוול להכריח צפרדע להשרף עבור כבודו עי"ש באריכות, ועד"ז קשה על מש"א חז"ל שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' שבשביל שלא חרצו הכלבים לשונם כשיצאו ישראל ממצרים ממילא קיבלו שכר לכלב תשליכון אותו [רש"י לקמן כ"ב ל' עה"פ לכלב תשליכון אותן] וקשה וכי יש להם דעה לבחור בטוב כדי שיקבלו שכר.

והנה מו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל²⁸ אמר בזה יסוד גדול, דבאמת נתן הקב"ה איזה הרגשה בחיות ובהמות וגם בדומם, והצפרדעים באמת הרגישו שרוצים לקיים בגופם דבר ה' כדי שיהי' קידוש ה' יותר גדול, ועשו יותר ממה שהיו חייבים, וממילא מובן שכר הכלבים לדורות, כיון דהכלבים היתה להם הרגשה ממה שנעשה ומרצונם קיבלו עליהם לשתף פעולה עם הקידוש ה' ולא רק מחמת ציווי ה', והשכר לצאצאיהם כי הכלבים היום מרגישים ויודעים שאבות אבותיהם קידשו את השם, [אגב- ביאר הגרי"ח זוננפלד למה הכלבים מקבלים יותר שכר מהצפרדעים, דכל שכרם של צפרדעים הי' רק שנשארו בחיים והכלבים מקבלים נבילות וטריפות, והרי הצפרדעים מסרו נפשם למות, ותי' דכנראה לשתוק קשה יותר מלמסור נפשו לאש] וענין זה מתאים עם החוקרים שלהם, וכן מבואר בפרשת נח [בראשית ט' ה'] ומיד כל חי' אדרשנו היינו דחי' מקבלת עונש אם היא הורגת בן אדם.

ודקדק מו"ז ענין זה גם מלשונות המשניות בנוזר דף י. אמר, אמרה פרה זו הריני נזירה אם עומדת אני, אמר הדלת הזה הריני נזירה אם נפתח ופריך בגמ' ופרה מי מדברת ומשני דמיירי שפרה רבוצה לפניו ונראה כאילו היא מנסה לעמוד ופירשו בתוס' שם דלא שהפרה עצמה חושבת כן, שהרי אין לה דעת לסבור ולחשב, אלא כלומר בני האדם העוברים ורואים אותה רבוצה כ"כ בכח סבורים בלבם לומר כן ולפי שהרואה את הפרה חושב כן בלבו על הפרה לפיכך תולה המחשבה בפרה

כבר נגיעה להגיד מנ"ל דאכן כל האותות והמופתים הי' מהקב"ה, ולזה לא יעזור כלום רק אם יראו עינינו ולא זר שהקב"ה מדבר למשה רבינו ואז לא יהי' לנו שום דרך להכחיש כל מה שנעשה עי' הקב"ה. ובזה יישב מה שמצד אחד מבואר ברמב"ם דהאמונה שלנו לא בא מצד האותות והמופתים מצד שני כ' רמב"ן סו"פ בא דכל האותות והמופתים שהקב"ה עשה במצרים הי' זה לימוד בשבלנו, ולהנ"ל א"ש דד' הרמב"ם קאי על האמונה במשה רבינו דאחרי שבא משה רבינו לצוות על התורה והמצוות שוב צריכים אנו לכח אמונה חדשה לחזק אותנו על כל מה שראינו עד עכשיו. ובכן בליל הסדר עיקר מה שאנו מוסרים לדורות מיצ"מ הוא מכח דברי התורה שמסר לנו משה רבינו ע"ה.

האם יש הרגשה ודעה בדומם ובעלי חיים

ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן קח את מטך וגו' [ח' י"ט]

וברש"י, לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה עי' אהרן. וצ"ב וכי שייך הכרת הטוב לדומם שלא יודע ולא מרגיש כלום ולא עשה כלום מדעת עצמו, ואמרו בעלי מוסר דצ"ל דהתורה בא ללמדנו ההרגשות של הכרת הטוב באדם גופא, שירגיש שזה חסרון בהכרת טובה אף שלא איכפ"ל להדומם, דבעצם האדם מושפע מרגש גם בלי שכל, והנהגות אלו משפיעות על רגש האדם, ועד"ז אמרו בכיסוי הלחם בשעת קידוש שלא יראה הפת בושטו, דל"ש כלל בושט לפת אלא דההלכה בא לעדן מדות האדם. ועד"ז כ' בשמ"ק ב"ק צ"ב: דהרי"ף לא רצה לדון בענין המרחץ שנהנה ממנו בשעת חליו לפי שנהנה ממנו.

ומורינו הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל הי' מרחיב דלא עשה הקב"ה שמשה יגרום למכת דם בצורה אחרת כגון עי' נשיקה וממילא לא הי' חסרון בהכרת הטוב, כיון שהקב"ה בדוקא רצה ללמד ענין הכרת הטוב ביחד עם ניסי יצי"מ, דבלי הלימוד של הכרת הטוב אין שום ערך לאמונה דמה יחייב אותו לשמוע להקב"ה. עוד הי' מוסיף במה שכ' רש"י לקמן ח' י"ב לענין מכת כינים שלא הי' העפר כדאי ללקות עי' משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, וצ"ע הרי לא הרויח מזה כלל דהרי חשב בטעות שאך אחד לא ראה ולמחר נתברר לו שאכן נודע הדבר, ומוכח דגם עי' שהי' יכול חישן ברוגע ובכטחה לילה אחד במחשבה שאף אחד לא יודע מזה עי' ג"כ מגיע הכרת הטוב לעולם. עכ"פ בפשטות אין לדומם שום הרגש רק שזה בעיקר לעדן מדות האדם.

²⁸ בספר זכר זאת ליעקב עמוד קד.

שה"ש עה"פ זאת קומתיך דמתה לתמר שמעיקרא סמכו חמ"ו שיעשה להם נס וא"כ השאלה על מה סמכו שעשה להם נס, ולזה ילפי' מצפרדעים שנכנסו בתנור ונצולו ולא מתו וכמפ' בילקוט שמעוני [וארא רמז קפ"ב] ממש"כ וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות ומ' שאותם שבתנורים לא מתו, אלא שכבר הקשו הראשונים על מהלך זה מתו"כ אמור [ויקרא כ"ב ל"ב והובא ברש"י עה"ת שם עה"פ ונקדשתין דהמוסר עצמו ע"מ לעשות לו נס אין עושין לו נס והתו"כ הוכיח יסוד זה גופא מחמ"ו.

וליישב ד' רש"י כ' מהרש"א דתודות ס"ל כרי"ש דגם בע"ז יעבור ואל יהרג ולענין הקו' דהי' בפרהסיא תי' דלא הי' זה בפרהסיא דבעי' עשרה מישראל דוקא, והק' חת"ס דהרי כל ישראל השתחוו לצלם. עוד הק' בספר חבצלת השרון²⁹ מראשונים סנהדרין עד: דגם אם עתיד להתפרסם בפני י' מישראל הוי כפרהסיא כמבואר מאסתר, ותי' בדרך חידוד ע"פ רעק"א יו"ד רס"ד דקידוש ה' בעי' עשרה כשרים מישראל, ואם השתחוו לצלם הו"ל מומרים, אולם בשו"ת אגרו"מ יו"ד סי' ע' ס"ל דמחלל שבת בפני י' מומרים הו"ל פרהסיא כיון דילפי' ממרגלים עיי"ש. וחת"ס תי' דכיון דעדיין הי' לפני פורים ויש טענת מודעה א"כ הו"ל כאונס ודינם כבני נח ולא נחשב פרהסיא.

הצפרדעים חידשו מסי"נ גם בכבשן אש

ועל עיקר הקו' תי' חת"ס חידוש גדול ע"פ המבואר בכתובות לג: דאילו הי' מכין את חמ"ו לא הי' מוסרים נפשם והק' תוס' הרי ממה שהיו סורקין רע"ק במסרקות של ברזל ואמר כל ימי הייתי מצטער על קרא דבכל נפשך, הרי מבואר דבכל נפשך כולל גם יסורים קשים, ותי' דרע"ק שאני דהי' יסורין עם קצבה דמיד ימות, אבל יסורין בלי קצבה אין ראי' הרי דבכל נפשך לא כולל הכל, רק על מה שיש לנו ראי' וא"כ יתכן דגם למסור עצמו למות א"צ רק כפי ד' מיתות הכתוב בתורה ושם לא מצינו להשליך עצמו לאש, וכוונתו דהרי מיתת שריפה בתורה הוא פתילה של אבר כמבואר סנהדרין נ"ב. ובגמ' שם ובפסחים עה. וא"כ ס"ד דאין חיוב למסור נפשו כ"כ ולזה מצאו בצפרדעים שמסרו עצמן למיתה בכבשן האש, ולכן גם הם מסרו עצמן. [וזה קצת חידוש לקשר ד' מיתות ב"ד לחיוב למסור עצמו למיתה]

29 סיפר הרב המחבר הג"ר מרדכי קרלבוך שליט"א דכשהתחיל להוציא ספריו הנפלאים לאור הכניסו לכ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א שהתפעל איך שהצליח למצוא כ"כ הרבה לומדות בכל פרשה ושאל לו "האם גם על פ' וארא מצאת לומדות"? ואמר המחבר שהי' פלא באמת, שכשהגיע לפ' וארא לא הי' יכול למצוא הרבה לומדות וזה ניכר בספרו. וי"ל בדרך צחות דבפ' וארא צריך להיות עיקר העסק להשריש יסודות האמונה. [דבפ' בא יש כבר הלי' קרבן פסח ומצה ואיסור חמץ ויו"ט]

עצמה, כמו והאני' חישבה להשבר [יונה א' ד'] דלא שהאני' חישבה כן אלא האדם הרואה האני' חושב עלי' להשבר ותולה המחשבה באני' וכן יל"פ בדלת [וכן עד"ז פצחו הרים רינה, תהום אמר לא בי הוא, השמים מספרים יום ליום יביע אומר תפא"י שם] ועי"ש ברא"ש דהפרה נמצאת כאילו במצב של עת צרה וכאילו הפרה מבקשת סיוע מלמעלה שתוכל לעמוד מאלי' והיא נודרת ואוסרת את בשרה בתקוה שזה יזקף לזכותה ויעזרוה מן השמים שתעמוד מאלי' ובקלות.

אולם להנ"ל י"ל, דבעצם יש איזה הרגשה שניתן גם לדומם ע"ז כתוב אבנים מקיר תזעק, וזה נכלל במש"כ יפול מצדך אלף ורבבה ממניך אליך לא יגש, אלו הרבבות שהמה סביבות האדם, ומכירים ויודעים מה שהאדם עושה בין בחי בין בדומם וכמ"ש חז"ל קורות ביתו מעידים עליו בשעת הדין, וזה בשו"ע סי' א' ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני, דהיסתר איש במסתרים ואני לא יראנו ונכלל בואני הוא חלקי החיות שנתן הקב"ה גם בדומם.

ולפ"ז א"ש דשייך הכרת טובה גם לדומם כמו היאור גבי משרע"ה ושייך גם להלקות את היאור וזה מורגש כמכה גם בדומם וא"ש הכל.

הק"ו שלמדו חמ"ו מצפרדעים

ועלו ובאו בביתך וגו' ובתנורו ובמשארותיך [שם כ"ח]

ובגמ' פסחים נג: ועוד זאת דרש תודוס איש רומי, מה ראו חנני' מישאל ועזרי' שמסרו עצמן על קד"ה לכבשן האש, נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על ק"ה כתיב בהו ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנורו ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על ק"ה עאכו"כ.

וברש"י פי' מה ראו הלא כתיב וחי בהם, והק' בתוס' ועוד הרבה ראשונים, דתיפו"ל דאפי' על מצוה קלה בפרהסיא יהרג ואל יעבור ול"ל ק"ו, עוד הקשה מהרש"א על רש"י דבצפרדעים ל"ש וחי בהם, ובתוס' בשם ר"ת פי' דהי' רק אנדרטא ולא הי' ע"ז ממש ולהכי מבואר בכתובות לג: דאם היו מכים ומייסרים אותם היו משתחוים, ומה שרצו למסור נפשם ביארו רמב"ן ורשב"א בכתובות שם כיון שטעו בה אנשים שנדמה לע"ז או שסו"ס עשה נבוכדנצר הצלם לכבוד עצמו ולמעט בכבוד שמים, ולמדו מצפרדעים שמסרו נפשם להרבות כבו"ש. עוד תי' בתוס' שהיו יכולין לברוח, עוד הביאו הראשונים בשם ר"ת בספר הישר וכ"כ השפ"א בחידושו שם מדעתא דנפשי' ע"פ המבואר במדרש

הגרר"ש קויפמן זצ"ל במשחת שמן סי' פ' דגם השאג"א מודה דאין המצרי יכול לפטור עצמו ממצות ה' אבל בצפרדעים כל מה שעושה מצוה הוא גם בחדר משכבו ובמטתו ולכן בקל יכול לפטור עצמו, והביא שבאו"ש על הרמב"ם שם הביא מספר לית חן ראי' לרמב"ם מצפרדעים הינו דנקט כשאג"א דבאמת לא מקרי שנצטוו, אולם במשך חכמה פ' לך לך עה"פ ועבדום ועינו אותם תי' על קו' מהריל"ד דלא הי' כאן ציווי לצפרדעים רק דרך סיפור ונבואה מה שיהי', ומיישב בזה קו' הרמב"ן על הרמב"ם הנ"ל דלמה לא נימא כל הקודם זכה, כי המשך חכמה סובר שהי' סתם נבואה וסיפור ולא הי' מצוה לעשות כן והגריל"ד בעצמו בפ' וארא העיר כמהלך זה דאולי הי' רק סיפור.

הצפרדעים חידשו שהתנור יהי' חם

ובליקוטי יהודה בשם אמרי אמת תי' דהדרש הזה דאימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם הצפרדעים עצמם חידשו זאת וירדו לתנור כשהוא חם כי יכלו להכנס כשהוא צונן רק שהם כוונו לרצון הבורא. והעיר ידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א ל"ל דרשא זו לומר שהתנור יהי' חם, וכי איזה תועלת הוא ליכנס לתנור כשהוא צונן. וצ"ל דבלא"ה יל"ע מה תועלת הי' ליכנס לתנור הרי בלא"ה הי' צפרדעים בתוך העיסה מקודם, ובתנור כבר מאוחר ליכנס, ובלקח טוב כ' דיהיו נשרפים ומבאישים, וא"כ לא נתקיים בסוף שהרי ניצלו, והי' אפ"ש"ל באופ"א דיעכבו האפי' כיון שמקררים האש ע"י טבעם הקר, וא"כ לזה הי' סגי ליכנס גם קודם ולא יוכלו כלל להסיק האש, והם דרשו רצון הבורא ליכנס כשהתנור כבר מוסק, ואולי יש בזה יותר עגמ"נ למצרי שכבר הכין התנור וכבר לש העיסה וכשכבר מוכן להכניסו לתנור יתעכב ע"י הצפרדעים.

הצפרדעים גילו את הדעת במצרים

עוד הוסיף האמרי אמת עפ"י תנא דבי אליהו רבה פ"ו דלשון צפרדע היינו צפור יש בו דעה ואיתא במדרש במדב"ר מ' א' דדעת היינו להכיר את בוראו, והנה במצרים הי' הדעת בגלות ובהסתר ורק הצפרדעים הי' להם דעת להכיר את בוראם ולכ"כ לקמן ח' ב' ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים היינו שכיסו לגמרי את טומאת מצרים, ואיתא בפרק שירה שצפרדע אומרת בשכמל"ו,³⁰ בהאי עלמא אנו אומרים אותו בחשאי, ורק לעתיד יהי' בהתגלות כדכתיב כי מלאה הארץ דעה את ה' אבל הצפרדעים אומרים זאת כבר בהאי עלמא,

ובאמת כבר מצינו ענין למסור עצמו לכבשן האש אצל אברהם אבינו, אלא דבלא"ה לא יכלו ללמוד מאברהם כמבואר בחת"ס שם דאולי לא עשה טוב דהי' לו לברוח, אבל ממה שהכניס הקב"ה בטבע הצפרדע שימסרו עצמן בהכרח דכן הוא נכון לעשות.

אם יש מיתת ב"ד ע"י שריפת אש ממש

אגב - כמה שמיתת ב"ד דשריפה אינו רק בפתילה של אבר, מבואר בסנהדרין ופסחים שם דזה מדין ברור לו מיתה יפה, ובמשנה שם דהי' ב"ד ששרפו בת כהן בחבילי זמורות, ואמרו שהיו ב"ד של צדוקין וטעו. עוד מבואר שם שרב חמא בר טובי' שרף בת כהן בחבילי זמורות, והעיר רב יוסף דטעה בזה, אולם במהרש"ל הצדיק אותו דהי' בזה הוראת שעה, וכ' ד"איני כחולק על הגמ' שאין בו נפקותא לא לחיובא ולא לפטורא ואי"ז אלא למשיחא". והנה בסוטה י. ותנבות טז: מבואר דנוח לו לאדם להפיל עצמו בתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, וילפי' מתמר שהוציאוה לשריפה שנא' היא מוצאת וכ' שם תוס' שנא' ויצת אש בציון ופי' פנ"י שם הכוונה דבעצם ב"כ היא רק בפתילה של אבר ולכן הי' צריך להוכיח מוצת אש בציון, והא דבאמת רצה לשורפה בחבילי זמורות ולא בפתילה של אבר כ' בפנים יפות החדשות סו"פ וישב [בסוף הספר מכ' התלמידים] ע"פ מהרש"ל הנ"ל דהי' בזה הוראת שעה.

עכ"פ היוצא מד' החת"ס דזה שמסרו עצמן תמיד להשליך עצמן לכבשן האש יסודו מק"ו דצפרדעים וא"כ מה שכ' בצעטיל קטן להרר"א זי"ע שיצייר עצמו אש גדול ונורא וכו' הכל מכוחם של הצפרדעים, ויתכן לומר דלולא שחמ"ו הי' דורשין ק"ו זה לא הי' לזה תוקף כ"כ רק עצם זה שדרשוהו כק"ו נעשה מזה תורה בעצם וכדהארנו בתחלת הפרשה בכוחו של ק"ו. [ראה להלן בשם האמרי אמת]

האם הי' ציווי לצפרדעים ליכנס לתנור

והנה ידוע הקושיא מה הראי' מצפרדעים למסירת נפש גם שלא נצטוו הרי להדיא נצטוו ליכנס לתנורים כמפ' בקרא, וחמ"ו יתכן שלא נצטוו כלל לד' ר"ת דלא הי' ע"ז. וכ"ה בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ו.

וידוע מה שהביא מהר"ל דיסקין כאן בשם שאגת אריה, וי"א שכן ענה הגר"א לשאג"א בילדותו, דהציווי ליכנס לתנורים הי' רק על מקצתן וכל אחת היתה יכולה לומר שהיא אינה מאותה מקצת ואינה מצווה, ואם אעפ"כ נכנסו נחשב שנכנסו בלי ציווי. והק' מהר"ל דיסקין דא"כ כ"א תאמר לחבירתה שתיכנס ולא יתקיים ציווי ה', ובהוספות שבסוה"ס מביא בשם ס' מחנה יהודה דמח' שאג"א ומהריל"ד תלוי במח' רמב"ם וראב"ד פ"ו מתשובה ה"ה כמה שנענש פרעה הגם שהי' בגזירת עליון, ורמב"ם תי' שלא גזר הקב"ה על איש ידוע אל הודיע שכך יהי', וראב"ד השיג דא"כ כל אחד יאמר לא עלי הגזירה וא"כ על מי הגזירה, אולם כבר חילק בזה

30 אמר ידידי שליט"א בדרך צחות שלכן אמרו בשכמל"ו שברכו על קידוש ה' ולבסוף לא נשרפו ויהי' ברכה לבטלה. אולם באמת אין כאן ברכה לבטלה כיון דהמצוה נתקיים בעצם זה שהיו מוכנים.

וציונו להניח על היד שהיא נגד הלב ודיבור קולמוס הלב, ועל הראש שהוא לטוטפות בין עיניך, ובפ' ציצית אומרים ולא תתורו אחרי הלב והעין, הכוחות של יצ"מ מסייעים לכאור"א לשמור על העין והדיבור.

ואיתא שבמצרים הי' הדעת בגלות וכדאיתא באריז"ל, ושורש דע"ת הוא דע דל"ת עי"ן שרומז על דיבור ועין והתי"ו מרמז והתוית תיו על מצחות האנשים תיו תחי' תיו תמות כלומר החיים והמות תלוי בדיבור ועין, ולכן דעת זה סדר טהרות כיון שכל ענין הטהרה תלוי בדיבור ועין, ואיתא שעשרת המכות שנגף ה' את מצרים הי' כדי להכרית כל כוחות הרע של פרעה, ובספה"ק [ע"י בפרי עץ חיים פ"ז מחג המצות] כ' כמה וכמה בחינות איך עשרת המכות שוברים את עשרת ההעלמות שמעלימים את דבר ה' בעולם, ומעלימים את עשר הספירות ואת בחי' עשרת הדברות ועשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזה בחי' י' פתיחן ששורפים בשריפת חמץ, והזכר בדברי רבותינו ב' בחינות בסדר המכות, או מלמעלה למטה או מלמטה למעלה, אחד הבחינות היא שהנגוף למצרים התחיל במלכות דקליפה, ע"י מכת דם וצפרדע הוא בחינת צפר דעה שהוא בחי' הדעת שהוא סדר טהרות המשבר בחינת היסוד דקליפה, ומגלה בחי' הקדושה והטהרה ובחי' יסוד דיוסף הצדיק וזה בחי' מסירות נפש לקפרץ באש התנור בדמייך חיי דם פסח ודם מילה, וזהו צפור ד"ע דיבור ועין. מכת צפרדע השפיע לכלל ישראל הכח של מסירות נפש, פסח הוא פה-סח מסי"נ על קדושת הדיבור, ומילה זהו הבחינה של כי עליך הורגנו כל היום, בחי' יוסף הצדיק בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ויוסף ישית ידו על עיניך בחי' המסי"נ על קדושת העין.

והנה העין כולל בתוכו כל עניני ההשגה והשאיפות, דעיניים הגשמיים הם לבוש לעיניים הרוחניים, שבוה זוכין לכל ההשגות בחי' כי עין בעין יראו, ועד כמה שהאדם מטהר את עיניו, ככה מתעוררים עיניו הרוחניים וכמו שאומרים והאר עינינו בתורתך רצונינו לראות את מלכינו גל עיני ואביטה וגו' ועינינו תראינה מלכותיך וכו' חמי אפי שכינתא, כלו עיני מיחל לאלקי וכל עין לך תצפה, עינינו לך תליות, כל הגעשמאק והעונג הרוחני בתורה ותפלה וש"ק תלוי בעיניים. ע"כ חלק מדברי מור"ר שליט"א.

א.ה. ולפ"ז א"ש דענין זה מרומז בצפרדע שהי' להם ההשגה וההכרה להשתוקק למסור נפש עבור קדו' שמו ית' ומכח מכה זו יכולים אנו ג"כ לקבל כוחות אלו שיתגבר בתוכנו ההשגה והשאיפה להתעלות בכל עניני עבודת ה' ובפרט בעניני קדושה.

ובפרק שירה כמעט הכל פסוקים ובשכמל"ו אינו פסוק אבל לעתיד יהי' זה פסוק ע"כ. וק"ו זה של הצפרדעים נשאר לדורות ללמוד למסור נפש גם כשאינם מחוייבין לגמרי וזה מה דאיתא בזוה"ק בחומר ובלבנים מרמז לק"ו דנעשה מזה תורה ממש, ומיושב בזה קו' התוס' דל"ל ק"ו הלא בלא"ה יש למסור נפש על ע"ז וי"ל דמילתא דאיתא בק"ו טרח וכ' לה קרא דנעשה מזה תורה ממש וכדכתבנו לעיל.

הקדושה והטהרה הנשפעת מכח מכת צפרדע

וכיון שהזכרנו ענין הדעת המרומז בצפרדע, ודעת זה סדר טהרות וד"ע ר"ת עין ודיבור המרמז על קדושת הפה והעין, ושייכא לימי השוכבי"ם, לכן נביא קצת דברי התעוררות על עניני שוכבי"ם ממור"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א הנוגע לזה:

"הנה עומדים אנו בימי שוכבי"ם, והקב"ה משפיע עלינו השפעות עצומות של קדושה וטהרה, עניני הפרשה מסייעים לעבודת הימים, הכוחות הנפלאים של המכות בחינות נגוף ורפא, נגף למצרים ורפא לישראל [זוה"ק בא לו. ע"פ פסוק ישעי' י"ט כ"ב] דהיינו שבכל מכה שהי' למצרים הי' באותה בחינה גאולה וחירות לישראל מאותה כח הרע, וענין זה מתעורר כל שנה, כל יהודי יש בו בחינות מצרים בחינות פרעה וגלות, וכח המכות הנוראות שבע המכות שבפרשת וארא ושלשת המכות שבפרשת בא, מסייעים בכל שנה ליהודי ללחום מלחמת ה' ולהכות את הרע בשורשו מלמעלה, וכאן בעוה"ז למטה בכוחו להלחם בכל המשעבדים והמצירים לו ולהמשיך כל הבחינות של חירות וגאולה.

בכל שנה בימי השוכבי"ם משפיע לנו הקב"ה ים של קדושה, בפרט בעת זכירת יצ"מ בפ' ציצית נמשך על האדם אור חדש של והייתם קדושים לאלקיכם, ועיקר העבודה בימים אלו הוא ההתחזקות בעניני קדושה וטהרה הן על העבר שכל נשמה יכול להטהר עצמו בשלימות ממש בשבועות אלו, ובעיקר על להבא יכולים להתהפך לגמרי ע"י תורה ותפלה. ועיקר האופן להגיע לקדושה הוא ע"י ג' קדושות, לשון, עינים, מעור ר"ת עמ"ל דאדם לעמ"ל יולד. וכ' החיד"א דע' רבתי וד' רבתי בפסוק ראשון של ק"ש בחי' אתם עד"י כלומר המציאות של כלל ישראל היא הע' רבתי והד' רבתי וזהו התכשיט ועדי של הקב"ה כביכול, דעיקר ההתפארות של הקב"ה בכלל ישראל הוא בענין שמירת העין והדיבור מצות ציצית ותפילין ק"ש הם צינורות להוריד בכל יום כוחות מחודשים של יצ"מ והם היסוד של כה"ת כולה. היסוד של מצוות אלו הם העין והדיבור, בק"ש כל התיבות הם נגד רמ"ח אברים, אבל בפסוק ראשון נרמז הע' והד' הגדולים וכן בתפילין אומרים

ביאור הא דאדמה אשר הם עלי'

ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עלי': [ח' י"ז]

ל"ע מהו כוונת הפסוק ואת האדמה אשר הם עלי'.

והנה הגר"א ובעל חנוכת התורה פי' ע"פ המשנה פ"ח מכלאים מ"ה דיש חי' שנקרא אדני השדה ונקרא ידעוני ומטבורה יוצא חבל ארוך המתחבר לארץ וכך היא עיקר חיותה,³¹ וכיון שגם אדני הארץ הגיעו למצרים היא באה גם עם האדמה שהיתה מחוברת אלי'.

אבל המהר"ם בן חביב ונחלת יעקב פירשו ע"פ סוטה מז. כשאלישע יצא לרפא את המים, יצאו נערים וכיזו אותו, וקללם אלישע שיצאו שני דובים מן היער ויבקעו במ והי' שם נס בתוך נס, דבעצם לא הי' שם לא דובים ולא יער, אלא שנזדמנו שם דובים וגם הגיע שם היער בעצמו שהם נמצאים שם, והטעם שהי' צריך גם נס זה, אמרו בגמ' כיון דמפחדים מבני אדם במקום יישוב, ולכן י"ל דגם כאן הגיעו גם היערות ששם נמצאים החיות הטורפות.

[אגב- מקשים העולם אם הקב"ה כבר עושה נס, יעשה נס שהדובים לא יפחדו, ואומרים בעלי מוסר דקשה יותר לשנות טבע מלברוא יער שלם, והגר"ר אליהו דיסקין שליט"א תי' בדרך צחות איך שהיו אומרים בברייסק, דכיון דאלישע אמר שיהי' דוב, הרי הי' דין שיהי' דוב ודוב שמרגיש בנוח גם במקום יישוב חסר בשם דוב "עס איז קיין בער נישט".]

מכת שחין רמז לפרעה שגחלת ישראל קיים

קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה: והי' לאבק על כל ארץ מצרים וגו' לשחין פורח אבעבעת: [שם ח- ט]

יש כאן כמה הערות: א: למה כ' לכס ב: מה הענין בפּיח כבשן דוקא ולא בצורה אחרת ג: איך נעשה שחין מן הפיח האם ע"י שריפה או בצורה אחרת ד: למה הי' צ"ל לעיני פרעה דוקא.

הנה מש"כ "לכם" כ' במושב זקנים לפי שבשאר המכות כבר הי' בעולם ונצרך רק להביאן למצרים, אבל השחין הי' יצירה מחודשת והוצרכו לעשות מעשה להביא השחין ע"י הפיח. ושפתי צדיק תמה על דין לכם הלא

³¹ בר"ש בפי' לתו"כ צו פרשה י' הי"א פי' בהא דאמרי' בכריתות כ: דם מהלכי שתיים וכן בכתובות ס: בשר וחלב מהלכי שתיים דפשטות הכוונה לאדם, דלהכי נקט הלשון מהלכי שתיים לכלול גם בהמה הדומות לאדם כמו אדני השדה, וכ"כ היעב"ץ בלחם שמים בפ"ב ביכורים מ"ז אולם בערוך לנו בכריתות שם ד"ה אפי' דם כ' דבאמת כוונת התנא רק לדם אדם וכן הי' כ' במשניות ובריינות רק מפני שהעלילו הגוים שישראל מצווים לשתות דם גוים בפסח והוכיחו כן מהיתר דם אדם שינו מפני הגזירה וכתבו מהלכי שתיים במקום אדם.

אינו בר דמים, ותי' דהוצרכו לשרוף מעצים שלהם דוקא, שלא יהי' מעצי עשירה שהי' שכיח אז.

ומש"כ פיח כבשן פירש"י לשון הפחה, דבר הנפח מן הגחלים העמומים הנשרפים בכבשן ופיח לשון הפחה שהרוח מפּיחן ומפּריחן. ומה שצוּם לקחת מכבשן דוקא כ' בתוסי' השלם כיון שהיו משעבדים את ישראל ללבן לבנים ולעשות סיד בכבשן.

וכ' הרמב"ן שכשהי' אותו פיח יורד על האדם ועל הבהמה הי' מעלה בהם שחין כיון שהי' חם ושורף, ואולי הרוח הכניס האבק בבתיהם ולא יכלו להנצל או שגרם זיהום באויר ועי"ז נעשה שחין. והוסיף בכבוד שור שאף שהי' רמץ שורף נתן ה' כח ביד משה ואהרן לאחוז בו כדי שיפול על המצרים ויכוו בו, אלא שהעיר דלשון שחין מ' שלא היו נכוּוים בו עצמו וכמבואר בחולין ח. ששחין אינו בא ע"י גחלת או תולדות אש רק ע"י מכה וכדו' אבל מה שבא ע"י תולדות אש נקרא מכוּות אש, וצ"ל דבעצם מלא חפניים אש לא הספיק לכל מצרים, ולכן בא השחין מעצמו ולא מחמת האש אלא שרצה הקב"ה לעשותו קצת כמנהג העולם ולכן צוה להשליך רמץ שכן דרך הקב"ה תמיד למעט הנס.

ומש"כ לעיני פרעה כ' הספורנו כדי שלא יגידו שנעשה מזיהום האויר.

אולם הנראה לפרש כל ענין זה באופ"א, דהנה כבר ביארנו בפ' שמות עפ"י דברי שפ"א החידוש של הלבת אש בתוך הסנה דמרמז על מצב של כלל ישראל בתוך החושך וההסתר והובא שם ד' המדרש אני ישנה ולבי ער, דהי' חידוש למשה שגם בשפל המצב והטומאה מ"מ יש שם אש בוערת שאינו נחלש, וזה גילה לו הקב"ה שתדע לך שגם אם במחוז נראה שלא נשאר שום אש, אבל דע לך שכלל ישראל בפנימיותם בוערים כאש להבה להקב"ה רק שזה מכוסה, וברגע שיגאלו שוב יתעורר האש הפנימי.

משה ואהרן מלהיבים הגחלת של ישראל

ויש להוסיף משנ"ת בגמ' ב"ק נט: במסר גחלת לחש"ו וליבה אותו החש"ו פטור [זה לר"ל ולריו"ח גם במסר לו שלהבת] ומבואר שם ט: הטעם דגחלת כמה דשביק לה מעמיא עמיא ואזלא, ומאי דליבה חרש לא רמיא עלי' דבעל גחלת לאסוקי אדעת', ואם בר דעת ליבה הגחלת המלבה חייב, ואמרי מאן דתני ליבה לא משתבש ומאן דתני ניבה לא משתמש מאן דתני ליבה לא משתמש דכתיב בלבת אש ומאן דתני ניבה לא משתבש דכתיב בורא ניב שפתיים. ופירש"י כשאדם מדבר מנענע שפתיו ורוח יוצא. ולפ"ז י"ל בדרך צחות דמצב כלל ישראל במצרים הי' נראה כגחלת של אש עוממות שמעמיא

שמו של הקב"ה שהרי פרעה יטבע בים סוף, והרמב"ם באגרת תחיית המתים פי' דכיון דה' רצה ליתן תורה לישראל ולפרסם בהם מצותיו ואזהרותיו, וכיון שרצה ליתנו ע"י נביאו משה, נעשו כל הניסים הללו, לאמת בהם ענין הנבואה לנביאים.

והנראה בעז"ה קצת בנוסח אחר ע"פ מש"כ בתחילת פרשת בא למען שייתי אותותי אלה בקרבך, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ופי' שם אברבנאל דחוק ממה שזה עונש למצרים, יש תועלת בכ"ז כדי לספר באזני בנך ובן בנך, וידעתם כי אני ה' היינו הדורות כדכתב שם הספורנו ואור החיים הק'. וא"כ י"ל דעיקר ענין המכות הוא להביא חיזוק באמונה לדורות, ושיהי' באופן הטוב ביותר ובצורה הכי מעניינת לילדים, כדי שימשכו לבם לזה ויקבע בלבם היטב מינקותם, ורק כיון שיש עשר מכות וכל אחד מהם הוא בצורה מעניינת מאד, לכן הילדים נמשכים לזה כמו שרואים בעינינו שיש הרבה תמונות יפות וצבעוניות היום של המכות, וגם הסיפורים נאמרים ונכתבים בצורה מושכת מאד לילדים, וכל זה לקח ה' בחשבון בשעה שהביא המכות על מצרים שיהא לנו מה לספר לילדים. וידוע גם איך שהח"ח תיאר לעצמו מכת שחין איך שהמצריים מגרדים בעצמם, ושחק מזה, וכ"ז נכלל במש"כ את אשר התעללתי במצרים דהיינו שחקתי כמש"כ רש"י שם וזה כדי שיהי' מעניין לילדים.

ביאור הא דפתח ה' פתח הצלה למצריים

במכת ברד

ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה וגו' הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את מקנהו וגו' ואשר לא שם לבו אל דבר ה' וגו' [שם י"ט-כ']

וצ"ע דמה ראה הקב"ה במכה זו להתרות את מצרים שיצילו עצמם ואת הבהמות שלהם ע"י שיכנסו אל הבתים, וכבר העיר כן באור החיים הק' דהרי בא להענישם ולא להצילם, ולכ"כ אוה"ק דהעיקר בא הקב"ה להראות את כוחו ואת ידו החזקה ולא להענישם, אולם לכאורה זה סותר למשנ"ת לעיל בשם הגרי"ז דעשאו הקב"ה למשה לשופט כדי להעניש את מצרים כדי לקיים בהם מה שאמר דן אנכי דמשמע דכתור עונש הוא, ולא רק להראות כוחו, וברמב"ן כתב דעיקר המכה הי' על היבול ולא על האדם והבהמה, ולכן הורה להם הקב"ה הדרך איך להנצל, והספורנו כתב דבאמת לא חס על מקניהם רק רצה להציל העבדים הנמצאים עם המקנה, ובפי' ר"א בן הרמב"ם פי' הטעם כדי שישארו בהמות שימותו בקריעת ים סוף ומכת בכורות.

עמיא ואזלא, ולזה נראה לו הקב"ה בלבת אש בתוך הסנה, לרמוז שהאש שבפנימיות כלל ישראל מתלבה והולך, ותפקידם של משה ואהרן הי' ללכות אש ע"י דיבורם, ובשם משמואל עמ' ע' בשם אביו האבנ"ז במש"כ ולקחתי אתכם לי לעם הק' הרי כ"מ שנא' עם לי גנאי הוא, ותי' דהא דעם לשון גנאי כי הוא מלשון גחלים עוממות וכביות, ולכן נקט דייקא לשון עם כי בשורה היא זו שאפי' הן בקטנות המוחין בלתי התלהבות אש דת, מ"מ יהיו נרצים ומעשיהם יעשו שורש למעלה ולדרכינו יצטרף זה למראה לבת אש בתוך הסנה.

ולזה כשמשה ראה שגם אחרי שדיבר אליהם לא פעל כלום שלא שמעו לו, טען שאני ערל שפתים ואין לי הכח של לבת אש לזה מינה הקב"ה את אהרן וא"ל אהרן אחיך יהי' נביאך ופירש"י מלשון נבי שפתים היינו ע"י דיבור של אהרן יתלבה אשו של כלל ישראל.

והנה פרעה חשב שאין תקוה לישראל וכל החיזוק הזה הוא דברי שקר, ולזה רצה הקב"ה לרמוז לו שגם אם נראה לך שכלל ישראל הם בבחינת גחלים עוממות, שמעמיא עמיא ואזלא וכבר לא נשאר בו שום כח, מ"מ תראה שיש בו באמת כח עצום, רק שמחוסר הפחה וליבוי, והקב"ה הוא זה שמלבה את האש ע"י משה ואהרן לכן מובן שא"ל הקב"ה למשה ואהרן שיקחו להם עצים ויסקוהו באש והם יעשו ההפחה בכח שלהם, ומגחלים עוממות שכבר מעמיא ואזלא, יקחו פיח זה ונקרא ע"ש ההפחה שלהם שזהו עיקר הכח שלהם ולכן נקט "קחו לכם", וזה יזרקו על מצרים ויהי' נס שישאר בו החום שיכול לשרוף כל המצריים ולכן יעשהו לעיני פרעה דוקא, להראותו דפעמים יש לך גחלים עוממות שעדיין נשארים בכל תוקפם.

הטעם שהאריך הקב"ה להכות את פרעה

כי עתה שלחתי את ידי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' [ט' ט"ו-ט"ז]

הרמב"ם בשמונה פרקים פ"ח פי' שאילו הייתי רוצה רק להוציא את בני"י הייתי מאבד אותך וסייעתך והיו יוצאים מיד, אבל העמדתיך להראות את כוחי ולהענישך על העוול שעשו לישראל, ולכן הקשה ה' את לבו, ולא נתן לו לשוב בתשובה לשלחם, ובספורנו פי' הטעם כדי שתחזור בתשובה כי אין ה' חפץ במות המת אלא שישוב בתשובה.

ובמש"כ ולמען ספר שמי בכל הארץ פי' הספורנו דקאי על פרעה שהוא בעצמו יספר שמו של הקב"ה בכל הארץ, מדה נגד מדה על שאמר לא ידעתי את ה', אולם אור החיים הק' וראב"ע פירשו דקאי על הבריות שיספרו

ובשפה של התורה לבוד וצוה"פ נקראת מחיצה וידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א פקפק עוד דמנ"ל דגדרי בית לדיני מזוזה ומעקה ונגעים ועוד המנויים בסוכה ג. תלויים בגדרי מחיצה דוודאי אי יהי' בית עם ד' דפנות תלויות יותר מג"ט או פרוץ מרובה על העומד או התקרה יש בו פירצות יותר מג"ט יהי' לו דין בית ואולי זה נוגע רק לדין ד' על ד' אמות דבעי' לשם בית כמבואר בסוכה שם אולם בלא"ה להציל בהמות הי' צריך יותר מדע"ד וא"כ איפה יתבטא היראת ה'?

וגם לדברי הגרי"ז צ"ע דאיך זה מתאים עם פשטי דקרא והמדרש, דמ' דבתחלה חס עליהם הקב"ה אם יכנסו לבתים משמע דאם ישארו בחוץ ירד עליהם הברד ממילא ע"י שהם בחוץ משמע דזה הי' מכה דממילא, אלא דאח"כ כ' במדרש דמשלא שמעו נגזר עליהם וק' ל"ל גזירה מיוחדת זו הרי בלא"ה לא ינצלו אם ישארו בחוץ.

וראיתי מהג"ר חיים פיינשטיין שליט"א שפי' דבעצם הי' כאן שני דינים בתחלה הי' הכאתם בגדר מילתא דממילא, ואח"כ משלא שמעו הי' עליהם גזירה מיוחדת, ונפק"מ ע"פ המדרש שם י"ב ד' דכשהתחיל הברד לירד הי' המצרי מבריח צאנו לביתו, והברד נעשה מולו ככותל, ואז הביא המצרי מאכלת לשוחטו ונתנו על כתיפו, והעוף בא ונוטלו ממנו, הרי מבואר במדרש דאחור שכבר התחיל הברד לרדת לא הי' עוזר הצלת הבית, דעיקר הצלת הבית הי' רק למי שירא דבר ה' ונכנס לפני זה, וי"ל דזה נתחדש רק מצד הגזירה המיוחדת עליהם ע"י שלא שמעו בקול ה', שבזה שנגזר עליהם שירד עליהם הברד נכלל בזה דל"ש כלל הצלה, אבל אם היו מוכים בדרך דממילא כמו שהי' בתחלה ע"ז הי' מהני בזה שיכנסו לתוך הבית, ומדוקדק כן בתהילים ע"ח מ"ח ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים היינו שהי' כאן סגירה ומסירה מיוחדת של הבהמות לברד ולא בדרך ממילא.

אלא עדיין צ"ב לדברי הגרי"ז דהבית לא פעל מדין הגנה בעלמא ככל בית, אלא דמעולם לא הי' מכת בית כלל, למה הי' צריך להיות דוקא ע"י בית האם במקרה נזדמן הא דבית הוא הגנה בדרך כלל, והא דהציע להם הקב"ה ליכנס לבית.

הגנת הבית אינו מצד מציאותו הטבעית

והנראה בעז"ה, בהקדם דאנו רואים סדר מסויים בכל מה שקשור לבית בסדר המכות, דהנה במכת דם פרעה בורח לביתו כדי שלא יתפעל מן המכה וכמ"ש שם, וסבר שביתו הוא מקום מוגן בשבילו לינצל מן המכות, לזה הראה לו הקב"ה במכת צפרדע וכינים וערוב לבטל כל ההגנה של הבית דצפרדעים נכנסו לביתו ובחדר משכבו ועל מטתו וביטל והפריע כל הפרטיות וההגנה של הבית וכן בערוב, מאידך במכת דבר וברד מצינו

אולם באמת הדבר מפורש במדרש י"ב ב' "בא וראה רחמיו של הקב"ה אפי' בשעת כעסו ריחם על הרשעים ועל בהמתם, לפי שמכת הברד לא הי' משלחו עליהן אלא על יבול הארץ והי' מזהירן שישמרו עצמן ואת בהמתן כדי שלא ילקו בברד" הרי דהי' כל כולו מחמת רחמנותו של הקב"ה.

והנה אח"כ כתוב בפסוק [שם כ"ב] שה' אמר למשה נטה ירך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עשב השדה וגו' וכן הי' שהכה הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם עד בהמה [שם כ"ה], וזה היו מאלו שלא שמו לבם לדבר ה', ובמדרש שם מבואר דכיון שראה הקב"ה שלא שמעו לדבריו מה שאמר להם שלח העז, אמר הקב"ה כדי שיבוא ברד על הכל. משמע דאילו לא הי' הקב"ה אומר בפירוש שיבואו גם על האדם ועל הבהמה לא היו לוקין, כיון שלא נגזר עליהם, כיון דעיקר המכה הי' על היבול דהי' מדה כנגד מדה ששמו ישראל נוטעי גנות ופרדסים וצ"ע הרי מבואר בפסוק דלא היו מוגנים כלל אא"כ יכנסו לבית, ואם לא יכנסו לבית וישארו בשדה ילקו ממילא ע"י הברד וצ"ע.

והנה בחי' הגרי"ז הקשה דלמה פירט הפסוק בהמה ואדם, והרי לכאורה פשיטא שירד על כל הנמצא, וחיידש דמעיקרא לא ירד הברד רק על אדם ועל בהמה ועשב השדה ולא על מקום אחר, עוד כתב לחדש דמש"כ ועתה שלח העז את מקנך וגו' הי' בגדר נבואה שהברד לא ירד על הבית ולא משום שהבית הי' שמירה לענין הברד רק מעיקרא לא ירד על הבית כלל, ³² ובזה יישב בספר משנת חיים סי' ט"ו קו' אוה"ח הנ"ל דלמה הצילם הקב"ה מעונש, דלא הי' בגדר הצלה רק זה הי' הגדרה ופירוט בעצם העונש דכך הוא צורת העונש. ובמשאת המלך להג"ר שמעון משה דיסקין זצ"ל כ' דלהגרי"ז מובן מה דהי' צריך יראה מדבר ה' והלא בלא"ה מי שיש לו שכל יכניסו לבית, אלא דלהגרי"ז אם יעשה בגדרי בית גם ע"י צורת הפתח וגוד ולבוד וכדומה ג"כ מהני, אבל לזה הי' צ"ל ירא שמים להאמין בגדרי בית שע"פ תורה. ויש להוסיף דיתכן דלא הי' מהני בית התבן ובית הבקר וכל אלו שצריכים ריבוי מיוחדת בתורה לשאר עניני בית כמו בבתי ערי חומה ע"י ערכין לב. דיש לאלו ריבוי מיוחדת מאשר בעיר וא"כ לא מהני כאן וצריך גדרי בית ממש. [אולם בדרך שיחה למרן הגר"ק זצ"ל פקפק על דברי משאת המלך דהרי אצל גוי ל"ש דיני לבוד ומחיצה, וי"ל דכיון שכל המכות נבעו מחמת כח התורה כמשנ"ת כמ"פ ומכות כאלו התייחסו למצריים דוקא א"כ גם כח התורה מתייחס להם

32 הגר"א הלוי סולובייצק שליט"א הק' דפשיטא ול"ל לגרי"ז לומר זה הלא גם במכת דבר פירש"י ט' י' שלא נגזרה אלא על אותם שבשדות ובדבר פשיטא שאין הבית מציל מצד הטבע וא"כ פשוט שגם בברד הי' כן.

העולם, וכן אנשים האלו חיים כל החיים שלהם שאינם מאמינים לשום דבר, ובסוף הם נענשים בעצמם מחמת זה.

ויתכן דזה גופא הי' עונש למצרים בשביל שהעלילו על ישראל הבה נתחכמה לו פן ירבה היינו שחשדו את ישראל דבטח כל כוונתם להתרבות כדי להשתלט לכן הענישם הקב"ה שיתן להם עצה והגנה טובה להנצל מן העונש, וע"י כוונתם הזדוניות והחשדניות לא ניצלו ההגנה שנתן להם ה' ומתו משום זה. ומיושב קושית אוה"ק דמצד אחד הי' זה לרחמנות עליהם שיוכלו להנצל כמ"ש במדרש מאידך הי' מונח בזה גופא עונש. דזה עונש ואכזבה גדולה לאדם שהי' לו פתח הצלה, והוא בעצמו ע"י מחשבות המקולקלות שלו הפסיד לעצמו.

ביאור ענין הצלת החטה והכסמת³³

והפשתה והשעורה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה: [שם ל"א- ל"ב]

ר"ל הפשתה והשעורה נשברו כיון שביכרו כבר והי' קשים וחזקים ולכן נשברו ע"י הברד, אבל החטה והכסמת עדיין לא התבשלו ולכן היו רכים וממילא לא נשברו מפני הברד. וד' ראב"ע דא"י מדברי משה רק הכתוב מספר מה שאירע. וכ' ראשונים דזה לבאר מנין לארבה מה להשחית. אולם כבר נתק' הרמב"ן ואור החיים הק' ועוד דא"כ למה נכנסו כאן שתי פסוקים אלו לפני השלמת משה תפלתו, וכ' רמב"ן בשם רס"ג שזה חלק מדברי משה שא"ל דלפני שאמרתם ה' הצדיק כבר הוכתה הפשתה ואין תקנה אבל החטה והכסת לא הוכתה עדיין ומעתה לא יפסד לכם דבר. ונתק' הרמב"ן דכיון דאפילות הם לא הי' הברד מכה אותם גם אחרי כמה ימים וא"כ זה לא קשור בזה שאמר עכשיו ה' הצדיק, וא"צ לספר לו מה שאירע דיכול לראות בעצמו, ורמב"ן פי' דזה בגדר התראה דאני יודע שעוד תשנו באולתכם, ובכך תדעו שהגם שהחטה שהוא החיות שלהם לא נכו במכה הזאת מ"מ ביד ה' לאבד אותם מכם אם לא תשובו. וספורנו פי' שבא להגדיל רשעת פרעה שהגם שראה שרק ע"י תפלת משה ניצל שאר התבואה מ"מ חיזק לבו וצ"ב דלכ' זה לא תפלת משה שגרם ההצלה דמפוי בקרא דניצלו בדרך הטבע, וגם הודגש כן בקרא להורות דזה רק מחמת הטבע.

להיפוך שהבית שלהם הגין, וזה בא הקב"ה להורות דאחרי שלמדו את הלקח שכל אשר חפץ ה' עשה, ובית איננו מקום מוגן כלל, שוב ילמדו דגם עצם הדבר הטבעי שבית הוא מקום מוגן הוא אך ורק מחמת דברו של הקב"ה, המקיים מציאות טבעית זו כסדר, ולכן אם הקב"ה גזר שהבית יגן על הברד, ממילא לא יקרה להם כלום ולא מצד הסברא שבית מגין מברד רק כך הקב"ה גזר. וזה מתאים עם מש"כ לעיל במכת דם מהגר"מ שפירא זצ"ל דעיקר הגילוי לא הי' שידוד מערכת הטבעית רק שעצם מציאות הטבעית הקיימת הוא אך ורק מרצונו של הקב"ה המהווה אותו תמיד.

וממילא א"ש דברי הגרי"ז, דגם אם הברד מגיע רק למקום אדם ובהמה ועשב ולא לכל מקום, עדיין רצה הקב"ה שינצלו רק ע"י כניסה לבית ולא בשביל שבעצם ברד לא יכול להכנס לבית, רק הגנה מברד נעשה ע"י מציאות בית שברא וגזר הקב"ה והוא זה שאמר ויהי שבית הוא מקום מוגן, והוא זה שגוזר שהברד לא יגיע לתוך הבית, לפ"ז דצריך כל גדרי בית ע"פ דיני התורה כגון ד' על ד' וכדומה כיון דשם בית נקבעת כאן ע"פ דברו של הקב"ה ולא ע"פ מציאות טבעית.

הטעם שהיו אלו שלא שמו לבם לדבר ה'

ולפ"ז יתבאר הא דהיו כאלה אשר לא הכניסו לבית, דלא שמו לבם לדבר ה', ותמוה וכי מה יזיק להם אם יכניסו אותם לבית, ובאור החיים הק' כתב דגם בגדר ספק לא הי' להם, דסברו דזה הי' פלא גדול שיוכל הקב"ה לעשות כן כיון שלא הי' דבר כזה במכות הקודמות, וק' וכי מה כ"כ ק' להבין הרי אך דבר טבעי הוא להנצל בתוך בית מוגן, אבל להגרי"ז א"ש דההגנה לא הי' כלל ע"פ דרך הטבע, רק ע"פ דבר ה' שמעיקרא לא נאמר שיהי' מכה על הבית וד"ז לא יכלו המצריים להבין ולא שמו לבם לדבר ה' היינו שדבר ה' הוא זה שקובע המציאות ולכן לא הכניסוהו לביתם.

עוד פי' נפלא ראיתי באזנים לתורה למה הי' כאלה שלא שמו לבם לדבר ה', וכתב דלפי מדותיהם הנשחתות לא הצליחו להאמין שיכול להיות דבר כזה שהקב"ה מתכוון לטובתם שינצלו, ובוודאי יש כאן בילבול ועלילה שיכנסו לבית ועי"ז גופא ימותו עכ"ד. וכמו להבדיל הנאצים ימ"ש עשו עלילה שיקחו כולם למקום טוב וישמרו עליהם, וכן אמרו שתאי הגזים הוא מקום למקלחת. וא"כ יל"ע מה באמת הטענה על המצרים, הרי שפיר יש מקום לחשד זה, אלא רק מי שיש מדות מושחתות והוא הי' עושה דבר כזה, הוא זה שחושב כל היום על אחרים שבוודאי כוונתם להרע לו ושהכל הוא קונספירציה מכל דבר שבוודאי כל דבר טוב שנעשה לתועלת הציבור טמון כאן כוונה זדונית להשתלט על

33 עיקרי הדברים שמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א והוספתי נופך משלי.

בדבר קטן כבר תלה פרעה הכל בדרך הטבע

והנה באור החיים הק' תי' דד"ז גרם לו להכביד לבו כאילו שאין להקב"ה שליטה בכל וצ"ב דאם הטבע הוא שדבר רך לא ישבר מפני הברד למה יחזק לבו עבור זה. ויש להסמיק לזה דברי בעל תורת גבריאל שביאר דאדרבה דזה אמר משה לפרעה אני יודע שהדרך שלך הוא שברגע שאתה יכול לתלות משהו בדרך הטבע כבר תקשה לך ואע"פ שהכל הי' כאן בדרך נס מ"מ כיון שנקודה אחת מתאים עם דרך הטבע כבר תחשוב שאין מה להתפעל, וכן מצינו לענין מכת דבר, עי' לעיל פסוק ז' דשלה פרעה ולא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד וגו' וכ' הגר"א [נדפס בספר המאור הגדול להגר"א וכ"כ בס' ערוגת הבושם] לפרש דקדוק הלשון עד אחד דהי' אחד שמת, והי' זה מקנה של המגדף שהי' בנה של שלומית בת דברי ואביו מצרי ודינו הי' כמצרי לפני מ"ת ולכן מקנה שלו מת, [וזה יל"פ במדרש סו"פ אמור שהביאה שלומית דבר על בנה דמרמו למכת דבר] וזה גופא גרם לפרעה להכביד לבו כיון דהי' עכ"פ ישראל אחד ששלט בו המכה שוב יכול לתלות הכל בדרך הטבע, והסמיק לזה בעל תור גבריאל פסוק במשלי כ"ז כ"ב "אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות [-החייטים הנידוכים במכתש] בעלי [-במכתש] לא תסור מעליו אולתו", מ' דאי לא נמצא בתוך הריפות יסור מאולתו, ופי' המגיד מדובנא בפ' קדושים דאם נמצא עם אחרים יגיד שהתוכחה קאי על אחרים, וקאי על פרעה מלך מצרים דכיון דיש אחד ממקנה ישראל שלא מת כבר לא מתפעל כלום, וכן במכת ברד כיון שראה שהרכות לא נשברו הרי הכל מדרך הטבע דאל"כ הי' הקב"ה יכול לשבר גם הרכות ממילא לא יתפעל כלום. וזה אמר משה ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תראון דמזה ידע שלא יתפעל.

ועדיין יש להקשות מה שהק' הטור ועוד ראשונים דהרי כ' רש"י לעיל ז' כ"ה שמשך כל מכה הי' חודש והרי מכת בכורות הי' בניסן ונמצא שהברד הי' הטבת והרי אף בא"י הממהרת לבשל פירותי' אין התבואה גדילה עד ניסן ואיך יתכן שמיהרה כ"כ להתבשל דשבע שנים נבנתה וגו' [וטור תי' שכיון שמצרים שותה ממי הנילוס ואינה חסרה מים לעולם והיתה ארץ חמה היתה ממהרת להתבשל יותר מא"י וע"ע מושב זקנים פענח רזא ואזנים לתורה]

ביאור ד' רש"י שמכות בכורות שקול נגד

כל המכות

והנה לעיל ט' י"ד כ' כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפתי אל לך וגו' ופירש"י למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה נגד כל המכות ונתק' המפרשים טובא איך נכנס מכת בכורות לכאן, ובחנכת התורה כ' דיש כאן ט"ס והי' כ' כאן מ"ב בר"ת והכוונה למכת ברד, ובראשונים

בשם ר"ת מאורליינש פי' וכ"כ רא"ם דמכת בכורות הוא מלשון ביכורים וקאי על מכת ברד ונקראת כך כי בברד לא לקו רק התבואה שבישלה כל צרכה כדכתיב כי השערה אביב וגו' וכך הסכים הלבוש, וכבר הק' ע"ז בכלי יקר וגו"א דלמה היתה מכה זו גדולה מכל המכות הרי בוודאי מכת בכורות הי' הקשה מכולם כמבואר להדיא ברש"י לעיל ד' כ"ג, ואין לומר שהיא גדולה מצד הבהלה הגדולה שבאה מקול ה' חוצב להבות אש³⁴ דא"כ למה תלה רש"י הדבר במה שהוכו הביכורים או בבצורת הלא עיקר הבהלה מחמת הקולות, ואדרבה נראה שלא הקפידו כ"כ על התבואה דאל"כ מכת ארבה יהי' שקול יותר מכל המכות שהרי אכל מה שהשאיר הארבה, עו"ק למה נקט דוקא הנקודה של ביכורים דהיינו שהוקדם להתבשל שזה רק הסבה למה הוכה ולא עצם ההכאה ול"ל לכתוב בצורה מסובכת שהי' אח"כ מו"מ במפרשים לפרש דבריו הול"ל "מכת ברד". ומ' דעיקר מה שהי' ברד שקול כנגד כל המכות הוא מחמת ענין זה. [ובכלי יקר באמת פי' דקאי על מכת בכורות עי"ש וכ"כ פענח רזא בשם הר"ד אברהם שראה בכת"י שכ' מכת מיתת הבכורות והגר"ז פי' דקאי כאן על ביטול בחירת פרעה אחרי ה' מכות וזה מה שאמר דכעת כבר נלקחה ממך הבחירה וממילא כבר תקבל כל המכות עד הסוף ולכן י"ל דקאי גם על מכת בכורות]

שבירת התבואות סימן לשבירת בעל גאווה

והנראה בעז"ה ע"פ דבריו הנפלאים של מרן הגרעק"א זצ"ל בחי' עה"ת [נדפס בירחון מגד ירחים תרפ"ז וכ"כ במעשה ה' ובשער בת רבים ובקומץ המנחה וכ"ה בס' משיבת נפש להקדמון ריו"ח לוריא] לפרש שייכות פסוקים אלו לכאן די"ל דזה חלק מתוכחת משה רבינו שאמר לפרעה ידעתי כי טרם תראון וגו' וכפירש"י שלא יאמין ויתחרט עוד הפעם וזה נגרם לו מחמת גאותו ורמוז לו משרע"ה כי גאות אדם תשפילנו ויבוא שבר לגאווה והענוה תגביהנו למעלה ראש וירום כבודו, והביא רא' להשערתו כי כן הוא כי הפשתה והשעורה מפני שהם גבעול ועומדת בקשיה נכו מהברד, לא כן החטה והכסמת שאפילות הנה יען שהיו קטנים לא הוכו ומזה נקח מוסר לאחוז

34 מורינו הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל אכן פי' דברי רש"י מחמת הקולות וכמבואר בפסוקים דעיקר מה שפחד פרעה ממכת ברד הי' הקולות וזה שביקש "העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלקים וברד" [פסוק כ"ח] ולא הי' איכפ"ל כ"כ מהפסד התבואה, וזה כיון דרעמים זה לפשט עקמומיות שבלב [בכרות נט.] ולכן תמיד הוקדמו בקרא הקולות לברד, וזה הכוונה אני שולח מגפתי אל לך דייקא, שו"מ שכ"כ בצדה לדרך אלא שהעיר יידי הרב ראובן ארי' זאהן שליט"א דא"כ למה כ' בפסוק ל"ד וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא הול"ל קלת בתחלה ותי' דאדרבה מחמת עוצם פחד הקולות לא פסק השפעתם רק אחר שנפסק הפחד מהברד. ודפח"ח. שו"ר שרבינו בחיי ט' כ"ח אחרי שפי' דעוצם פחד הברד הי' מחמת הקולות שבא לפשט עקמומיות שבלב הק' בעצמו קו' הנ"ל ותי' דזה להורות על כובד לב פרעה שלא הסכים לשלוח רק מחמת הקולות ולכן רק בנפסקו הקולות חיזק לבו ולכן הסמיק הקולות להוספת החטא.

ובזה מובן למה פסוקים אלו הם המסיימים פ' וארא להראות דהסבה למה חיזק ה' לב פרעה ואיבד את הבחירה שלו אחרי ה' מכות כמבואר ברש"י לעיל הוא מחמת גודל גאותו ומי שמתגאה סופו להשבר.

מלת גיבעול הוא סימן למס' פסוקי הפרשה

עפ"י יסוד זה פ"י הגר"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א מה שסימן מספר הפסוקים בפ' זו [קכ"א] הוא "גיבעול" ע"ש פסוק זה שכ' והפשתה גבעל, ³⁵ וצ"ב דמס' הפסוקים הוא קכ"א ובקרא כתיב גבעל ובשביל הגי' יש להוסיף י' ו' שיהי' גיבעול. עוד כתוב "יעיאל סימן" וזה ע"ש קרא דדה"י א' ט' ל"ה וכ' שם ובגבעון ישבו אבי גבעון יעואל ומעניין שגם שם הכתיב הוא יעואל אבל בשביל הסימן צריך להפך הוי"ו ליו"ד, ויש לקשר בין יעיאל לגבעול ע"פ מש"כ רש"ר הירש [יארציט כ"ז טבת] שכ' דגבעל הוא בשורש גבע.

ויל"פ ע"פ מש"כ מג"א סי' תע"ג סקכ"ט [החזכר בחת"ס עשרות פעמים] במש"כ רמ"א שם דכשמזכיר דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט הכל י"ו פעמים כ' מג"א כנגד חרבו של הקב"ה שנקרא יוה"ך. היינו י"ו- שמו של הקב"ה "הך". למדנו שהמכות ניתנו ע"י י"ו א"כ י"ל דלכן נתוספו אותיות אלו לסימן התיבה של פ' וארא. עוד יש להעיר דבפ' וארא יש רק מכה אחד שכתוב ע"ז שהמכה בעצמו הכה, לעיל כ"ה ויך הברד בכל ארץ מצרים וגו' ואת כל עשב השדה הכה הברד דבשאר מכות כ' שמשוה הכה, [ובפ' בא יש רק מכה אחד שכ' שהקב"ה בעצמו הכה והוא מכת בכורות] ולזה א"ש דדוקא בגבעל דברד יש להכניס י' ו'. ולהדברים לעיל א"ש דמס' תיבות הפרשה נרמז דוקא במלת גבעל דזה מרמז דעיקר ההכאה בא לו מחמת שהי' קשה כגבעל ולא נכנע להקב"ה ולזה נרמז כאן יוה"ך שהוא הכאת חרבו של הקב"ה. ויש להוסיף מש"כ בגמ' ברכות מג': דחילפא דימא אף שאינו עץ מברכין עליו בורא עצי בשמים וילפי' ממש"כ והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ ופירש"י דחילפא דימא היא שבולת נרד עשוי כעין גבעולי פשתן ואשכחן גבעולין דאקרי עץ ומבואר יותר בירושלמי שם דגבעולי פשתן הם דוגמא לדבר שאינו עץ בעצם אבל מחמת הקושי שלהם יש להם דמיון לעץ. ה"נ זה דמיון לפרעה דבעצם אין לו חשיבות אבל הי' קשה כמו עץ חשוב ולכן נשבר.

במדת הענוה ואז לא יוכה כמו החטה והכוסמת. ועד"ז בתענית כ. ובמס' ד"א פ"ד ביתר הרחבה לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי' קשה כארו דקנה לא נשבר ברוח אבל ארו נשבר ברוח עי"ש. עכ"ד רעק"א.

לפ"ז י"ל דלא הי' זה במקרה שהזדמן לפני משה איזה דוגמא שיוכל להראות לפרעה ענין ההכנעה, רק עיקר הדבר שעשה הקב"ה שיהי' מן הצמחים שישברו ויש שלא ישברו הי' כדי ללמד לפרעה מוסר זה, וא"ש שהקב"ה עשה נס מיוחד שיתבכרו השעורים מוקדם הגם שעדיין הי' בטבת ולעו"ז יהיו החיטים רכים, וזה הי' לו ללימוד על כל המכות דעיקר הסבל שלו יהי' מחמת הגאווה וחוסר ההכנעה דאילו הי' רק נכנע גם בלי שיתן רשות לישראל ללכת כבר לא הי' סובל כ"כ מן המכות דמי שהוא רך ושפל אינו נשבר, וא"ש דדוקא במכת ברד הי' קולות נוראים כדי להביא אותו לידי הכנעה [וכדכ' לעיל בהגה"ה בשם הגרמ"ח סלומון זצ"ל] וא"ש דבזה שלח הקב"ה את כל מגפותיו אל לבו דזה ענין ההכנעה, וזה הי' גילוי שבסופו ישבר ויאבד לגמרי וא"ש דנקט רש"י מכת ברד בנוסח מכת בכורות דעיקר רצה בזה להראות שהקב"ה הקדים ביכור השעורה כדי שיראה מה שקורה למי שמקשה לבו. ומדוקדק דברי רש"י ששקולה נגד כל המכות היינו דוודאי מכת בכורות הי' קשה מכולם אבל מכת ברד הי' שקולה מכולם דתכלית ברד הוא יסוד ההכנעה שלא נמצא עד עכשיו. ומדוקדק היטב דברי התרגום עה"פ כאן כי ידעתי כי טרם תראון ופי' ידענא ארי עד כען אל אתכנעתון ל' הכנעה, ולקמן י' ג' במכת ארבה א"ל משה עד מתי מאנת לענת מפני ופירש"י ל' הכנעה מ' דע"י מכת ברד הי' צריך להיות לו הכנעה. דזה הי' עיקר הלימוד הי' כדי שיהי' לו הכנעה ושפלות. [וע"ע רבינו בחיי בפ' בא דעיקר מה שהקב"ה רוצה מן האדם שיהי' נכה רוח שהוא הנכנע. וזה רמז ללשון הכאה שהי' אצל הברד לביא לידי שבירת הלב]

לפ"ז יש ליישב מה שהק' הגרמ"ד סולובייציק זצ"ל במש"א אביו הגר"ז דלכל ברד הי' כתובת שאל' נשלח ועל הבתים לא נשלח כלל ולא שהבית הי' בגדר מגין טבעי, דא"כ ק' דאם החטה והכותמת בלא"ה לא נכו כי אפילות הנה ל"ל לברד להגיע לשם ואם הגיע לשם הרי בהכרח שנשלח לשם וא"כ למה לא נכו ע"פ נס, והוא תי' דבהכרח אין כוונת הגר"ז דכל ברד וברד נפל בפרטות על ראש אדם ובהמה שנשלח שם, אלא מעיקרא נשלח למקומות מסויימים שיש שם אדם ובע"ח וצמחים אבל לא על הבתים, אבל לדברינו י"ל דאכן נצטוו הברד לרדת על החטה והכוסמת ושלא ישבר כדי ללמד לפרעה מוסר זה שאם יהי' רך לא ישבר מחמת המכות.

35 אגב יש לציין דזה המקום היחיד שכ' תיבה זו בתנ"ך ועצם ביאור מלת גבעל כ' אבי"ע הקצר מלה מרובעת היינו דכל הדי' אותיות הם מן השורש, [וכ"ה בס' השרשים לרד"ק שמנה גבעל כמלה מרובעת] וי"א שהוא שתי מלות ואני אומר שזה מלה אחת והיא אחת בכל המקרא וברבינו בחיי פ"י גבי על שנכנס לזרע הפשתן ולכן נשבר. ובמנחה בלולה פ"י דזה מלה מורכבת גב על. ורש"י טוכה יג. ד"ה ובהן דגבעול הוא קנה האמצעי שהזרע בראשו כקנבוס ופשתן.

להקב"ה. וברש"י אלקי הרוחות גלוי וידוע לפניך דעתו של כאו"א ואינן דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כאו"א לפי דעתו. וביאר ר' ירוחם שיכול לסבול ולהבין צרתו של כאו"א, אשר יצא לפנייהם ביאר המגיד מווילנא שצריך להיות מישהו שיוכלו כאו"א להסתכל עליו שיהי' דוגמא איך צריך להתנהג, ואשר יוציאם ואשר יביאם שיכול ליעץ כאו"א לפי טבעו, וע"ז ענה לו הקב"ה שיקח את יהושע איש אשר רוח בו ופירש"י כאשר שאלת שיוכל להלוך נגד רוח של כאו"א.

וצ"ב הרי עיקר מעלת יהושע היה ממה שלא מש מתוך האהל כדפירש"י לעיל, ורש"י בתחלת אבות פי' יותר וז"ל "שלא רצה למוסרה אלא ליהושע כיון שהי' ממית עצמו מנעוריו באהלי החכמה וקנה שם טוב בעולם וכמ"ש יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל" הרי דעיקר מעלתו הי' התמדתו ושקיעותו בתורה, ואיך מי שהי' שקוע לגמרי בהתמדה ושקיעות בתורה ויושב בביהמ"ד כל הזמן, יהי' לו היכולת להלוך נגד רוחו של כאו"א הרי הוא מופקע מכל עניני עוה"ז.

אלא התשובה הוא דביאור איש אשר רוח בו היינו אדם ששולט על המדות והרצונות שלו ואין לו נגיעה אישית, דרך איש כזה יוכל להדריך ולייעץ כאו"א לפי טבעו, וא"כ א"ש דלהיות מתמיד הוא היותר מכשיר לד"ז שאין אנו מבינים נסיונותיו של מתמיד, המתמיד עובר כל מיני נסיונות החיים שמפריעים אותו מללמוד, יהי' זה בעניני ביתו ופרנסה וחינוך, יהי' זה בינו לבין עצמו העיפות או העצלות, ויום ויום הוא מתגבר ושולט על עצמו בכל מיני מצבים כדי להמשיך ללמוד בחירוף נפש, וא"כ הרי קנה בעצמו ידיעה מקיפה בכל נסיונות החיים והנה הוא ראוי להיות מנהיג ולהלוך נגד רוחו של כאו"א. ע"כ חלק מדברי ההספד.

עד כמה הדברים מתאימים למורינו המשגיח זצ"ל שהי' יודע להלוך נגד רוחו של כאו"א מקטן ועד גדול ולייעץ לכ"א לפי טבעו ומצבו בלי לחשוב על עצמו כלל כיון שביטל עצמו לגמרי לרצון ה' וכפי שאמר חתנו בשם הרבנית שלו שחושבת שעיקר סייעתא דשמיא שלו במה שעשה הי' שלפני כל החלטה שקל בדעתו מהו רצון ה' ולא הי' לו שום נגיעה אישית בכל מה שעשה ולכן הי' יכול לסבול כאו"א לפי טבעו ולהיות אבי יתומים ושבורי לב.

והנה מסירותו ודאגתו לכל יחיד ויחיד הי' לשם דבר, ובפרט ליתומים ונשכרי לב, וכן הי' כתובת ליעוץ והדרכה והכרעות רבות גם בעניני נפשות כא' מגדולי הדור, וכן ידוע על מלחמתו העצומה לפגעי הטכנולוגי' שהוא זה שהתחיל לפעול בענין זה ואסף מליוני דולרים למען הכנס הגדול בסיטיפילד ולמען הקמת האירגון

סגולת חודש שבט למתק חרבו של הקב"ה

והנה הקדמנו דמכת ברד הי' בחודש טבת שאז שלט הי' ו' של חרבו של הקב"ה וכניסה לחודש שבט סגולתו למתק חרבו של הקב"ה ע"פ דברי החת"ס בפתחה למס' חולין ואלה תוכן דבריו הנפלאים: דכיון דהתחיל רב אשי בענין שחיטה שהוא מדת אכזריות לכן סיים בשילוח הקן שזה רחמים ועיקר השחיטה כי יפקוד ה' חרבו על הסט"א וחרבו של הקב"ה הוא י"ו כמבואר במג"א הנ"ל ומוטל בין שני ההי"ן למתקו כזה היו"ה שזה השולט בחודש שבט ויצא מפסוק המר ימירנו והי' הוא, לכן בחר רב אשי להתחיל פלפולו במס' חולין בענין הכל ממירין ומס' מתחיל בה"א הכל שוחטין ומסיים בה"א חמורות שכתורה כדי למתק הו"י באמצע, וח"ו ההיפך אם ה"י מוטל בין שני וי וי כמו ויהיו חיי שרה מסתלק הצדקת במדת הדין.³⁶

דברי זכרון על מורינו המשגיח הגה"צ ר'

מתתיהו חיים סלומון זצ"ל

לרגל היארצייט הראשון של מורינו המשגיח זצ"ל נביא כאן שוב מש"כ לפני שנה אחרי הפטירה:

בוודאי א"א במסגרת זו להקיף סיפור חייו של מורינו המשגיח זצ"ל, אבל ליפטר בלא כלום א"א.

נתחיל בדברי הספד שאמר מורינו המשגיח על דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל ועד"ז על הג"ר משה סולובייצק זצ"ל כיון שהי' רגיל לומר אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת היינו הדברים שהמת רגיל לומר, דאצל צדיקים זה סימן שהיו אוחזים במה שהיו אומרים לכן אפשר שפיר להביא מדבריהם עצמם ומזה להוכיח מה הי' דרגתם.

"כתוב בפ' פנחס וידבר משה אל ה' לאמר יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר וכו' אשר יצא לפנייהם ואשר יבוא לפנייהם וגו' ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה: [שם ט"ז - י"ז]"

במש"כ וידבר שמשנה דיבר להקב"ה בל' דיבור שזה לי' קשה שזה הרגשת האחריות של מנהיג שמדבר בתקיפות

³⁶ עוד יש להוסיף במעלת ר"ח שבט מה שאמר החי' הרי"ם דבר"ח חודש שבט מתחילין לירד השפעות חדשות בתוה"ק כמ"ש בריש דברים בעשתי עשר חודש בא' בחודש הואיל משה באר וגו' וכ"ז שמגיע זמן שכ' בתורה הק' נתעורר אותה השפעה ואפשר להרגיש חילוק בין חידו"ת שנתחדשו לפני ר"ח ואחר ר"ח שבט. וזה כוונת ב"ש שא' שבט ר"ה לאילן דלפי מדרגתם כבר הרגישו בר"ח, והשפע חיים זי"ע הי' אומר בשם הדברי חיים זי"ע שבכל שנה בר"ח שבט יש לו שמחה מיוחדת שמעכשיו עד שבועות לא יעבור ב' שבועות בלי יומא דפגרא וכיון שבכל יו"ט יש ההשפעה ז' ימים קודם וז' ימים אח"כ נמצא שהכל הוא יו"ט'דיג עד שבועות. [אוצרותיהם של צדיקים] ושב"ט ר"ת שמחה ברכה טובה שנתבשר בשורות טובות.

היה' לו סיעתא דשמיא" וכך היה חי שלא היה לו רצונות עצמיים ובוזה א"ש שהי' יכול לעשות כ"כ הרבה דברים דעיקר שליחותו הי' רק מהו רצון ה'.

דאגתו ליתומים ואלמנות ולנשברי לב הי' באופן נפלא גם אם גזל הרבה מזמנו והפריע לו מהשינה שהי' כ"כ נחוץ לו, ועד"ז הי' עוסק רבות בהשכנת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. שנים רבות הי' מקפיד ליכנס לאחותו האלמנה שגרה על ידו בכל לילה לפני לכתה לישן ולשבת אתה ולדבר. עוד העיד חתנו הנ"ל שבארה"ב הי' מגיע אליו פעם בשבוע לנוח, ופעם הגיע אליו איש מסכן ודיבר אתו למשך יותר משעה בשעות הקטנות של הלילה שאלו חתנו עד כאן? הרי צריך גם לחיות? תמה ואמר "הרי מה זה חיים רק להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

היה מבין לצער היתום כיון שגם הוא עצמו נעשה יתום בצעירותו, ושמעתי שפעם הי' יתום ילד קטן שלא הי' יכול להתחזק אחרי שאיבד את אביו, הביאו אותו לר' מתתיהו שמתחלה ביקש לשמוע ממנו עד כמה הוא מתגעגע לאבא שלו, אמר לו "אני מבין אותך מאד גם אני איבדתי את אבא שלי בגיל צעיר", וחשב קצת ואמר "אני מציע לפתוח קבוצה ביחד ונקרא אז זה **the no dad club**" [-קבוצת ללא אבא] והוציא כרטיס ממגירה שלו וכתב עליו כותרת "קבוצה ללא אבא" וכתב שם הילד כפרעזידענט [מנהל] של הקבוצה ושם שלו כסגן מנהל הקבוצה, ואמר "אני חושב שזה נחוץ שיהי' לכל אחד ממנו המס' טלפון של השני דהרי א"א לדעת מתי נרגיש עצב על שאין לנו אבא ובכך נוכל להתקשר זל"ז", ועשה שתי כרטיסים א' לילד וא' לעצמו ואמר "בא ננהל את הקבוצה ביחד שאם יהי' עוד שרוצים להצטרף נוכל להודיע זל"ז". וכך עזב הילד בחיך רחב על פניו כשמרגיש כ"כ גדול על שזוכה להיות מנהל קבוצה ביחד עם המשגיח דלעקוואד. וכך הי' מחזק הרבה יתומים קטנים ברעיון זה, והי' אכן מקבל הרבה טלפונים מאלמנות ויתומים והי' מחזק אותם הרבה.

גיסו הג"ר צבי גולדבלום שליט"א עורר בהלוי' שאמרו על ר' מתתיהו זצ"ל "ער האט זיך געבויט אפילו פון די נארישקייטן" היינו שנעשה אדם גדול מזה גופא שהי' עוסק שעות רבות בכ"כ הרבה קטנוניות של בחורים צעירים בכזה אהבה וחמלה ואכפתיות עד שמזה גופא נעשה אדם גדול והביא לזה ד' ר' ירוחם לענין שפחה ופועה שעיקר שמות שלהם בא מחמת ההתעסקות בדברים קטנים כמו להיות פועה לולד, דאצל אנשים גדולים כל דבר קטן הוא דבר גדול, ומזה גופא הם נעשים אדם גדול, ואכן הי' מבזבז מזמנו שעות רבות עבור הקטנות של בחורים צעירים ומסכנים ונשברי לב.

הנקרא TAG [technology awareness group] וגם הקים את האירגון "הנני" שמוסרים בכל תפוצות ישראל ההשקפה הנכונה בעניני טכנולוגי' בצורה יפה ונעימה כדי שיכנס בלב צעירים באופן חיובי, וגם הוא זה שעורר את כ"ק האדמו"ר מסקולען זצ"ל ע"ז כדי להשפיע על החסידים, וגם ניסה להשפיע על מרן הגרמ"ק זצ"ל שיבוא לארה"ב בשביל האסיפה הגדולה.

ועוד בנה לאלפים ולרכבות מתלמידיו במשך השנים השקפת החיים הנכונה בדרך התורה והיראה, אשר רבים חיים את חייהם יום יום ע"פ היסודות שקיבלו ממנו. [וגם אני הקטן זכיתי לקבל ממנו תורה ויראה במשך שנה וחצי בישיבת בית יוסף דגייטסעד מפסח תשנ"ו עד תחלת חורף תשנ"ח שאז עזב ללעקוואד]

פעם בהיותי בחור צעיר בישיבה שאלתי אותו דאולי לא כדאי להיות מנהיג הדור דאז יש לו אחריות עצומה ויוכל לקבל עונש אם לא ימחה כראוי וכדו' וענה לי דאדעתא דהכי יש לו לאדם לקבל אחריות על הכלל גם אם יענש וגם אם יסכול עבור זה, וזה הי' נאה דורש ונאה מקיים שמסר נפשו וזמנו עבור כל יחיד גם שהי' זה על חשבון התעלותו בתורה שלא נשאר לו זמן כ"כ ללמוד ³⁷ [נעשות פעמים ביקש ממרן הסטייפאר זצ"ל אם יוכל לחזור לכולל ללמוד ולא הרשה לו וקיבל לעשות כן בשמחה וטוב לב] וכשהגיע לארה"ב בעצת הגרא"ם שך זצ"ל מסר נפשו לעשות שם מהפכה בעניני פגעי הטכנולוגי' והעיד בנו הג"ר יעקב יהודה שליט"א שלפני התחלת מלחמתו עם פגעי טכנולוגי' דיבר עם אשתו ע"ה שידוע שהסט"א ילחם אתו בכל עוז ויסכול מזה והוא מוכן לזה והסכימו ביחד שאעפ"כ ימסור נפשו ע"ז, ואכן שבועיים לפני הכינוס הגדול בסיטיפילד בארה"ב קיבל אירוע מוחי, וכן בכל כנס גדול שעשה הי' התדרדרות נוספת, ומאז במשך השנים נעשה יותר ויותר חולה וב8 שנים האחרונות הי' חי בנס שהרופאים כבר קבעו לפני 8 שנים שיש לו רק חצי שנה לחיות. ולא בחנם נקרא מתתיהו חיים ושם ספריו מתנת חיים על שנתן כל חייו במתנה למען הקב"ה ולמען כלל ישראל.

ואכן מצא חתנו הג"ר חנוך פערקווסקי שליט"א בספר קובץ מאמרים שלו כשכ' שם הגרא"ו בשם מרן הח"ח דלהלחם עם עמלק אין עצה רק במסירות נפש אבל כמדומה במצב כעת קשה לקיים כן בפועל, וכתב ע"ז המשגיח בהג"ה "צריך לדעת שבימינו אלה שכח הטומאה גדול מאד בעולם א"א להצליח בשום דבר שבקדושה זולתי ע"י מסירות נפש ואדם הרוצה לפעול טוב בישראל צריך להפקיר עצמו לגמרי ורק באופן זה

³⁷ הי' לומד שתיים וחצי שעות בבוקר לפני התפלה מ7:30-5 עם הג"ר חיים עוזר גורביץ שליט"א ועוד הרבה חברות.

בבחי' יציאת אהרן לקראת משה וראך ושמח בלבו- מאידך סיפר על גודל הכבוד שנתן ר' מתתיהו לר' נתן עד שבר"ה הראשון שהי' שם דיבר ר' נתן ביום א' לפני התקיעות ומפני רוב חולשתו דיבר מאד בשקט ונדחפו רבים לשמוע ולא הצליחו לשמוע כלום. ביום שני דיבר ר' מתתיהו, ולפני זה ביקש מר' ראובן המראי מקומות לדרשת ר' נתן והתחיל דבריו "אתמול הי' לנו מעמד עצום של כבוד התורה איך שמאות נדחקים לשמוע גם תיבה אחד של דברי מרן המשגיח", ואז המשיך בשיחה שלימה שהי' בנוי כולו על דבריו של ר' נתן והוסיף והרחיב בזה. הרי לן איך ששניהם מכבדים זל"ז והדיבור יוצא מבין שניהם.

זכותו יגן עלינו ועכ"ל.

עשר מכות מלמדים אותנו יראת שמים

חושבני שכדאי להביא כאן א' משיחותיו ששמעתי מפיו על פ' וארא:

"הנה שבועות אלו נקראים שובבי"ם ת"ת דזה זמן של עבודה שיש לתת דגש יותר לעניני קדושה ואמונה ותפלה ובכלל בעבודת ה', ובשלה"ק פי' באופן פשוט הטעם בזה דקריאה מעורר הזמן, וראוי לנו להתעסק בחיזוקים והשפעות היוצאים מפרשיות אלו, ובכן פרשיות אלו הרי הם היסוד של כלל ישראל, דהרי כאן כתוב יסודות האמונה כמ"ש הרמב"ן סו"פ בא, ונא' למען תדע כי אין כמני בכל הארץ וכדו', למען תדע כי אין כה"א שהקב"ה הוא הבורא והוא המשגיח ומנהיג בשכר ועונש, ושתפלה משנה ההנהגה וגם פרעה הבין זה, וכן האמונה בנביא שנשלח מהקב"ה שצריך לשמוע לו, ואח"כ מעמד הר סיני והלימוד שתורה מן השמים, ובשנת העיבור נתוסף ענין השראת השכינה וביהמ"ק, נמצא שיש לנו בפרשיות אלו כל היסודות של יהודי, וכיון שפרשיות אלו נושאים בתוכו של השרשים שיהודי צריך לדעת לכן זהו סגולתו של שבועות אלו.

מתחלה נקדים היסוד שדיברנו דאמונה דיצ"מ בלי היסוד דהכרת הטוב אין לו ערך, וכמ"ש הרמב"ן פ' יתרו כ' ב' במה שהזכיר הקב"ה במתן תורה אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים דזה שהקב"ה הוציאם מעבדות לחירות הוא סבה להרגיש הכרת טוב ולקבלת עליו עומ"ש, ובזה יל"פ למה הי' המכות ע"י משה באופן שבכמה מהם לא יוכל לעשות מצד הכרת הטוב, ללמדינו דגילוי יצ"מ בלי הכרת הטוב אין לו ערך, ותחלת ספר שמות מתחיל עם פרעה שלא ידע את יוסף ואחז"ל שמתחלה לא רצה פרעה לגזור על ישראל מחמת הרגשת הכרת הטוב ליוסף ודחווה מלהיות מלך עד שאחרי ג' חדשים פעל בעצמו לעקור הרגשת הכרת

תפלותיו בימים נוראים בתור ש"ץ הי' מיוחדות מאד ובקול רעש גדול ומרעיד לבבות, והיו רבים שהגיעו במיוחד לשיבה כדי להשתתף בתפלותיו. ופעם צעק בכל כוחו "ותשובה ותפלה וצדקה" והתפוצץ וריד של דם מאף שלו על המילים "רוע הגזירה" ובאותה שנה לא נפטר אף אחד בעיר גייטסהעד. ופעם התפוצץ אצלו "הערניע" [שבר מעיים] באמצע תפלותיו והי' לו יסורים עצומים והמשיך כרגיל לפי שלא רצה להחליש התפלה בישיבה.

שיחותיו נאמרו מתוך הרבה מחשבה והכנה ואמר שבעצם הוא מכין ג' חדשים לשיחה, ואכן הגם שלפעמים הי' נראה שלא אמר הרבה דברים בשיחה, אולם החכמה הי' שאמר היסוד בכזה עוצמה ובצורה כ"כ חזקה עד שנכנס לכ"א עמוק בלב וכפי שמעידים רבים שזוכרים ומרגישים את יסודותיו גם אחרי שנים רבות. וכן הרבה מדרשותיו והספדיו שאמר בעולם בכל מיני הזדמנויות עדיין מושרש בלב רבים אחרי שנים רבות כיון שנאמר בצורה כ"כ חזקה ומרומם. ולא אוכל לשכוח שיחתו בכניסת היום ר"ה איך שתיאר איך שכל הנצח של האדם תלוי ועומד בשעה זו והי' מורגש באויר עוצמת פחד הדין.

בפרשיות אלו אנו לומדים על גודל כבוד וההערכה שהי' בין משה ואהרן שמחד משה לא רצה לקבל המינוי מהקב"ה שלא יפגע באחיו, ומאידך יצא אהרן לקראתו וראה ושמח בלבו ואחז"ל דאילו הי' יודע אהרן גודל מעשיו הי' יוצא לקראתו בתופים ובמחולות, וברש"י פ' בא י"ב ג' מבואר ד"היו חולקין כבוד זל"ז ואומרים זל"ז למדני והדיבור יוצא מבין שניהם כאילו שניהם מדברים" ובזמנינו הי' לנו דוגמא לשתי גדולי הדור שכיבדו כן זל"ז וכפי שיסופר כאן.

סיפר הגה"צ ר' ראובן הכסטר שליט"א משגיח דשיבת מיר ברכפלד שרבו המשגיח דלעקוואד הגה"צ ר' נתן וואכטפויגל זצ"ל פעל רבות להביא ר' מתתיהו ללעקוואד, ושאל לרבו ע"ז אמר ברוב ענוותנותו לפי שמרגיש שאינו עושה תפקידו כראוי מחמת עצלות, שאל אותו הרי שנים רבות מדבר ועובד על עצלות ואיך יתכן שיאשים עצמו על עצלות, וענה אדרבה לפי הגיל המתקדם מתגבר העצלות. עוד סיפר דרצו להכין קבלת קהל גדול עבור ר' מתתיהו אבל חששו לכבודו של ר' נתן, ור' ראובן סיפר זאת לרבו בשעה שהי' שוכב במטה מרוב חולשה, וכששמע זאת קפץ ממטתו כמו שנכשו נחש, ואמר "הם רוצים לעשות אותי מזיק" [שבשביל כבודי רוצים למעט בכבוד ר' מתתיהו] והחליט שאדרבה הוא רוצה לקבל פניו בשדה התעופה, ולבש בגדי שבת וא"ל הרבנית בדרך צחות אולי אתה צריך כלי זמר ג"כ? ענה שאם הייתי יכול לנגן הייתי מביא כלי זמר. — ממש

הנה במשנה פ"ה מ"ד דאבות עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים, לא הזכיר מכות רק נסים, אבותינו הי' להם נסים במצרים במה שניצלו מן המכות, ובאמת תמיד חקרתי כגון במכת ברד שיודע יהודי שיש ברחוב הרבה חיות מסוכנות שהורגים אנשים ורוצה ללכת להתפלל אז ע"פ פסק משה רבינו שלא יקרה לו כלום א"כ הוא חייב ללכת לתפלה ויוצא לרחוב ובאמת זה פחד פחדים שרואה מה שקורה שם למצרים אבל לא קורה לו כלום, האם כשהגיע לבית המדרש הי' עליו לברך ברכת הגומל, האם זה נכון לחשוב שכל עיקר המכות לא ניתנו רק למצרים ואנחנו לא שייכים לזה כלל, הרי כשיש תאונה לרכב ויש שנהרגו ויש שניצלו מברכין גומל דהי' יכול לקרות להם ג"כ רק שהקב"ה הציל אותם וא"כ פשוט אצלי דכש"כ דגם במצרים הי' להם לברך הגומל שהרי ראו בחוש איך שהפלה הי' את ישראל והציל אותם מן המכות, וזה"פ עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים³⁹ שקרה שם טרגדיות בכל עבר והם ניצלו וזה בעצם משלים החלק שלמדנו מיצ"מ דזה ההכרת הטוב. וכן יש ללמוד בכל דבר הקורה בעולם כגון צינאמי וכדו' יש לנו להכיר טובה להקב"ה שלנו זה לא קרה.

³⁹ העיר יידי הרב ישראל וורשנר שליט"א דאולי זה תלוי במה הראשונים איך לפרש במשנה באבות שם דהרמב"ם רבינו יונה ובעקבותיהם הרע"ב והגר"א אכן פירשו דקאי על מה שניצלו כלל ישראל מעשר מכות והוסיף תפא"י דהיו ראויין ללקות כמצרים כיון שהיו רעים וחטאים כמותם וכפי שהאריך בזה בפ"ג שם בפ"ג בבועז אות א', אבל רש"י שם כ' דלא נתפרשו מה הם, הרי דפשיט"ל דלא יתכן לקרוא עשר מכות בגדר נס הצלה לישראל כיון שמעולם לא היו מיועדים לישראל, וזה חקירה גדולה האם נימא דכיון שהסתובבו שם חיות רעות בעצם היו טורפים את כולם אלא שהי' שמירה מיוחדת על כל יהודי, או דנימא דכיון דעיקר המכה הי' בגדר נס א"כ מעיקרא לא נשתלחו רק על המצרים, ומהא דהודגש בקרא כמה פעמים שהקב"ה הפלה והבדיל את ישראל מן המצרים מ' דהי' צריך שמירה מיוחדת וראה לעיל במכת ברד מה שהבאנו בשם הגרי"ז בענין זה. כן יל"ע ממכת בכורות דמ' דרק שם הי' נס מיוחד שפסח הי' על בתי בני" והבכורות ניצלו מצד כיון שניתן רשות למשחית מ' דבשאר המכות לא הי' חשש זה כ"כ. ועוד דשם הי' ציווי מיוחד לא לצאת מצד כיון שניתן רשות למשחית מ' דבשאר המכות הי' מותר לצאת ולא הי' סכנה כלל ויל"ע.

וקצת יש להוכיח ממה שבירך יתרו לקמן י"ח י' ברוך הי' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה, וכ' בש"ך עה"ת ובה"י הגרי"ז שם דהי' זה ברכת הגומל בשביל ישראל וכדאיתא בברכות נד: דיוכל א' להוציא חבירו בכה"ג וכ' שם רק שבירך על ההצלה מיד מצרים ומיד פרעה ולא מן המכות מ' דלא עלה בדעתו שיש להודות על ההצלה מן המכות. ובעיקר מה דנקט מורינו זצ"ל דעד כמה שהי' להם הבטחה ממה רבינו היו רשאים לסמוך ע"ז ללכת ברחוב העיר יידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א דא"כ בהכרח דלא הי' זה בגדר מקום סכנה בשבילם דאל"כ איך מותר ליכנס למקום סכנה בהסתמכות על הנס וכמו במכת בכורות, וא"כ שוב ל"ש ברכת הגומל, ובאמת יל"ע באופן כללי מי שקיבל הבטחה מצדיק במאה אחוז שלא יאונה לו כל רע כשירד לים וכדו' האם פטור מברכת הגומל כיון שלא הי' שייך שיקרה לו משהו.

שו"ר שרמן הגר"ק זצ"ל נשאל על המכות במצרים ע"פ ד' הפיה"מ הנ"ל וענה שעדיין לא נתקן רק ע"י אנשי כנה"ג ואף דלמדין ברכת הנס מיתרו [ברכות נד]. היינו דחז"ל למדו ממנו שראוי לעשות כן אבל לא הי' חיוב ע"ז לפני כן, הרי דנקט הגר"ק דבעצם הי' ראוי לברך ברכת הגומל רק דעצם הנוסח לא נתקנה, ופשיטא דגם מורינו זצ"ל לא הי' כוונתו לחקור למעשה ממש, רק כפי ההלכה שנהג כיום איך היו צריכים לנהוג אז.

הטוב, וכיון שהכופר בטובתו של חבירו כאילו כופר בטובתו של מקום ול"ש לחלק בין ההרגשות הי' יכול אח"כ להגיד לא ידעתי את ה', ובזה התורה רוצה ללמד אותנו כחלק מיצ"מ איך נראה אדם שהכרת הטוב שלו בנוי רק בשכל אנושי דכשיבוא לידי נסיון יוכל לעקור מעצמו מדה זו, אבל הכרת הטוב שבא מחמת יראת ה' אין לו הפסק. וזה היסוד הראשון שצריך כשלומדים נס יצ"מ.

ונעמוד כעת על יסוד אחר שצריך ללמוד מיצ"מ, לימוד זה לפעמים נדחק הצידה, והוא לימוד יראת שמים מעשר מכות, ראה קאפי' ז' יש אריכות שהקב"ה מסביר למשה שיביא מכות על פרעה אף שלא ישמע עליכם פרעה אעשה כן וברש"י פסוק ג' ואני אקשה מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נח"ר באומות עע"ז לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לכו, למען הרבות בו אותותי "ותכירו את גבורתי"- היינו שכעת תבינו אתם גבורות ה'- היינו כל עיקר המכות הי' לתת הזדמנות לראות יד ה'. וכאן הוסיף רש"י דבר שלא כדרכו שאי"ז פירוש הפסוק: וכן מדתו של הקב"ה מביא פרענות על האומות עובדי אלילים כדי שישמעו ישראל ויראו, שנא' הכרתי גוים נשמו פינותם וגו' אמרתי אך תקחו מוסר וגו'.

[צפוני ג'] היינו שאחד מהלימודים הגדולים מפרשיות אלו, הוא איך ללמוד מה שקורה בעולם, וזה סוד בהנהגת הבורא דאם רוצה ללמד מוסר לכלל ישראל הרי השפה שלו הוא שמשחק עם אומות העולם, וכלל ישראל יש להם חיוב ללמוד מה שקורה לנגד עיניהם, ולהרגיש גבורות ה' בכל מה שנעשה, וללמוד מזה לעצמו יראת שמים, וזהו מעשה של מכות מצרים, שהביא עליהם יסורים ועונשים שאצלם לא יצא מזה כלום דנאבדו בין כך מן העולם, אבל הכל הי' בתכלית אחד כדי שכלל ישראל ילמדו יראת שמים, וכשאנו מתפעלים ממכות הראשונות במצרים אנו לא תופסים דבעצם כ"ז עונשים למי שאינו עושה רצונו וכמה עונשים ויסורים הוא מסוגל לתת, ואנו צריכים ללמוד מכך החשבונות של שכר ועונש אצלינו. ואנחנו לא עושים זה וד"ז בא רש"י להרחיב דזה טעות דהרי כך מדתו של הקב"ה תמיד, וחוז' מלהבין חלק ההכרת הטוב, עלינו להבין חלק העונש והפרענות כאן וללמוד זה אצלינו. ואותו פסוק שהובא בגמ' יבמות על האי מימרא דאין פרענות בא לעולם רק בשביל ישראל שנא' הכרתי גוים וגו' זה גופא מביא רש"י כאן, וכ"ז כדי שיחזרו בתשובה, וכל ענין סיפור יצ"מ דליל הסדר הוא ג"כ לעורר יראת שמים.³⁸

³⁸ ויש להסמיך כאן ד' הניצ"ב בהעמק דבר עה"פ רק בארץ גושן אשר שם בני" לא הי' ברד [ט' כ"ו] מ' דרק ברד לא הי' אבל קולות הי' מפני שרעמים באים לפשט עקמומיות שבלב ולזה הי' צורך רב גם לבני".

כן כי בישיבות רואים שיש שני דרגות אלו, יש שעומדים עדיין לפני הרצון והם צריכים קודם כל שיהיה להם הרצון, ויש שכבר יש להם הרצון ועכשיו הם צריכים להגיע למעשה, ודבר זה חשוב לדעת, *און עס איז נישט די זעלבע זאך*. [-זה לא אותו דבר]

עוד הפעם דברתי אתו בטלפון לבקש ברכה לפני שעברתי ניתוח, ונתן את ברכתו בחמימות ושהכל יעבור בשלימות ושאיני יהיה שלם בכל הענינים בעזהי"ת. אח"כ אמר לי: הנה אגיד לך ווארט, זמן לא רב לפני פטירתו של הגאון ר' חיים קרייזווירטה זצ"ל גאב"ד אנטווערפן היה ר' חיים בלייקוואד וכבר היה חולה, ולפני שחזר לאנטווערפן נכנס אלי וברכתי אותו שיהיה לו רפואה שלימה, ואמר ר' חיים שיתכן שיש לי "רפואה" אבל "שלימה" איני יודע, ושאלתי אותו מה פשר הדבר כי הבנתי שיש לו מה להגיד, ואמר דהנה יש ג' דברים שעליהם נאמר "שלימה", "תשובה שלימה" "גאולה שלימה" "רפואה שלימה", ומה הפשט "שלימה"? הנה הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב) מבאר שתשובה שלימה היינו שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, הרי ששלימה היינו שלא יחזור הדבר עוד פעם, וזה גם הכוונה "גאולה שלימה" שאמנם היה לנו כבר גאולות אבל לא שלימה כי חזרנו לגלות, ואנו מחכים לה"גאולה שלימה" היינו שלא יהיה עוד שום גליות, וזהו ג"כ "רפואה שלימה" היינו רפואה כזו שלא יחזור המחלה לעולם ולהיות לגמרי בריא. וסיים המשגיח איך האלט אז עס איז א אמת'ע ווארט, [-] אני אוחו שזה ווארט אמיתי] ובזה בירך גם אותי שיהיה לי בעזהי"ת רפואה שלימה שלא ישוב הדבר עוד.

ע"כ מאחי שליט"א.

ומ"מ בליל הסדר אומרים "אלו עשר מכות" ולא "אלו עשרה ניסים" מכות היינו -פעטש- באידיש פעם כשאבא הי' מכה ילד הי' אומר שנותן לו "מכות" והמקור לזה ממה שלמדנו במצרים שמכות זה דבר טוב ללמוד מזה יראת שמים, שהקב"ה יכול לתת מכות ועונשים. ולדעת שהעולם אינו הפקר. דאם לומדים רק חלק הניסים וההכרת הטוב בלי יראת המכות והעונשים והיסורים חסר בכל עיקר הלימוד של יצ"מ. ואם רח"ל לא לומדים מוסר ממה שקורה בעולם אז העונשים באים יותר ויותר קרוב. וזה רש"י מלמד אותנו שזה הנהגה לדורות כל פעם שהקב"ה מעניש את הגוים זה מסר בשבלנו.⁴⁰

ע"כ שיחת מרן המשגיח זצ"ל, זי"ע ועכ"י.

הנני להביא מה שכתב לי אחי הג"ר יעקב שליט"א מגייטסהעד מח"ס בצל הקודש מה ששאל למרן המשגיח זצ"ל:

שאלתי אותו במש"א באחד משיחותיו הנ"ל כמה שכתב החובות הלבכות שאהבת עולם הבא ואהבת עולם הזה אינם הולכים ביחד (עיין פתיחה לשער אהבת ה'), ואמר המשגיח שמי שהוא שקוע בתאוות עוה"ז ע"ז טוט זיך געשמאקעווען אין עוה"ז אז תפילתו של "והערב נא" בברכת התורה הוא תפילת שוא, כי איך הוא מבקש על עריבות התורה בעת שהוא מונח בתאוות עוה"ז ואוהב אותם. ושאלתי להמשגיח הלא זהו גופא התפילה של "והערב נא" שאמנם אני מרגיש תאוות עוה"ז ואני שקוע בו, אבל לכן אני מבקש "והערב נא" שארגיש מתיקות בתורה ועוה"ב, ואדרבה מי שיש לו כבר מתיקות בעוה"ב א"צ התפילה כ"כ כמו מי שאין לו. ואמר המשגיח שיש ב' דרגות בזה, אחד שמרגיש שהוא געשמאקעוועט זיך אין עוה"ז ועדיין אין לו רצון בכלל לאהוב עוה"ב, הוא צריך לבקש קודם כל על ה"רצון", שירצה לאהוב ולהרגיש מתיקות בעוה"ב, אבל אין זה התפילה של "והערב נא", שתפילת "והערב נא" הוא לדרגא אחרת, לאחד שיש לו כבר הרצון לעריבות עוה"ב, עכשיו הוא מבקש "והערב נא" להרגיש את זה למעשה, וכן רואים מהנוסח "והערב נא ה"א את דברי תורתך בפנינו", הכל כבר מוכן, הרצון כבר יש, רק חסר ה"בפנינו" למעשה. ואיה"נ זה שעדיין שקוע בעוה"ז צריך קודם לבקש אז ער זאל זועלן זועלן [-שירצה לרצות] ואח"כ יכול להתפלל "והערב נא" (אבל כל זמן שלא איכפ"ל להשתנות על מה הוא מתפלל והערב נא הא עדיין אינו רוצה, וזה ע"ד מה שאיתא בתו' כתובות דף ק"ד. ד"ה לא נהניתי בשם המדרש "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו"), ואמר המשגיח שמסתמא אמרתי

⁴⁰ ולדרך מוריננו זצ"ל דיש ב' לימודים מעשר מכות הכרת הטוב ויראת העונש, יש לנו כוונה חדשה בכל ברכת הגומל, דיש מתחלה לכוון "הגומל לחייבים" שאנחנו חייבים ובעצם מגיע לנו עונש, ואם הי' עם האדם אחרים שאכן ניוקו יש לו ללמוד מזה יראת שמים שיתכן שיבואו על האדם עונשים ויסורים ויש לו לפחד מהקב"ה, ואח"כ יש לו להודות להקב"ה שאכן ריחם עליו וניצל מן העונש והיסורים.